

ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

БОРОВИЦЬКИЙ ОЛЕКСАНДР АНДРІЙОВИЧ

УДК 340.114:347.99(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОЇ РАДИ
ПРАВОСУДДЯ**

081 «Право»

08 «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____/О. А. Боровицький/

Науковий керівник: Турченко Ольга Григорівна, кандидат юридичних наук,
доцент

Вінниця – 2020

АНОТАЦІЯ

Боровицький О.А. Конституційно-правові засади діяльності Вищої ради правосуддя. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» у галузі знань 08 «Право». – Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2020.

Дисертацію присвячено дослідженню конституційно-правових засад діяльності Вищої ради правосуддя (далі – ВРП).

У розділі 1 *«Вища рада правосуддя як конституційний орган суддівського врядування»* вперше запропоновано авторське розуміння «суддівського врядування» як форми самоорганізації суддів з метою формування суддівського корпусу, який повинен відповідати високим вимогам професійної підготовки, етики та доброчесності, та управління ним зсередини, створення та забезпечення для нього таких умов функціонування, за яких діяльність суду буде прозорою, правосуддя – справедливим, неупередженим, та для забезпечення його незалежності ззовні.

Удосконалено визначення конституційно-правових засад організації діяльності Вищої ради правосуддя як сукупності елементів: основних принципів організації та діяльності, гарантій діяльності, функцій і повноважень ВРП, особливостей формування та структури ВРП, процедурних питань.

Набуло удосконалення положення про аксіологічні принципи організації діяльності ВРП та додатково доведено, що основним аксіологічним принципом організації діяльності ВРП є принцип верховенства права, незалежності суду і суддів як у відносинах зі владою і суспільством, так і у відносинах зі сторонами по будь-якій судовій справі, як складова гарантії належного та законного здійснення прав та свобод людини, поваги до прав людини та неупередженого застосування права.

Удосконалено поняття «конституційно-правові гарантії діяльності Вищої ради правосуддя» як юридично закріплені умови, засоби та способи, форми, що

фактично забезпечують можливість реалізації повноважень та спрямовані на охорону визначеного Конституцією та іншими нормативно-правовими актами статусу Вищої ради правосуддя в Україні.

Доведено, що поява Вищої ради правосуддя є результатом поступового реформування в державі судової влади і суддівської самоорганізації, імплементації міжнародних та загальноєвропейських стандартів здійснення правосуддя, які виходять з того, що органи, яким довірено захищати незалежність суддів, повинні становити автономні, незалежні органи судової влади, що забезпечує можливість здійснення суддями своїх функцій, незалежно від будь-якого контролю з боку виконавчої і законодавчої влади та без неправомірного тиску зсередини судової системи.

Набули подальшого розвитку наукові погляди щодо характеристики конституційно-правової природи Вищої ради правосуддя як органу державної влади та суддівського врядування, зокрема, встановлено, що конституційно-правова природа ВРП як органу державної влади характеризується наступними ознаками: колегіальність, незалежність, непідконтрольність і непідзвітність іншим органам державної влади; незалежність її членів, які не підзвітні й не підконтрольні суб'єктам їх призначення; виконання функцій державного управління у сфері формування суддівського корпусу, участі в адмініструванні судів, дисциплінарної відповідальності суддів і прокурорів, що належить до публічних завдань держави.

На підставі визначення співвідношення між «суддівським врядуванням» та «суддівським самоврядуванням» встановлено, що Вища рада правосуддя як орган державної влади і суддівського врядування зобов'язана діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, в той час як діяльність органів суддівського самоврядування базується на корпоративних нормах цих органів.

Набули подальшого розвитку положення про доцільність групування повноважень ВРП за трьома функціями: щодо формування суддівського корпусу;

щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора; щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя.

У розділі 2 *«Характеристика повноважень Вищої ради правосуддя»* вперше виділені передумови, що обумовлюють дискреційний характер повноважень Вищої ради правосуддя при формуванні суддівського корпусу, притягненні суддів до дисциплінарної відповідальності, вжитті заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя, зокрема: 1) можливість формування власної оцінки обставин, пов'язаних із кандидатом на посаду судді, та його особистих якостей; 2) пріоритет внутрішнього переконання кожного члена ВРП над внутрішнім переконанням кандидата на посаду судді; 3) можливість неоднозначного тлумачення понять «добросесність» і «професійна етика» при встановленні обставин, які свідчать про недобросесність судді та можуть негативно вплинути на суспільну довіру до судової влади у зв'язку з призначенням особи на посаду судді; 4) можливість встановлення строків процедур у дисциплінарних провадженнях; 5) можливість перевірки повідомлення про підозру в частині обґрунтованості підозри при вирішенні питання про застосування заходу забезпечення кримінального провадження та подання про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом в частині обґрунтованості необхідності такого затримання (утримання, арешту), вмотивованості та відповідності вимогам, встановленим Кримінальним процесуальним кодексом України; 6) власна правова оцінка «втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя» в порядку статті 73 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»; 7) право вибору заходу щодо захисту судді від дискримінації та забезпечення незалежності судді та захисту авторитету правосуддя.

Удосконалено розуміння дискреційних повноважень як оціночного поняття та доведено, що питання віднесення тих чи інших повноважень до дискреційних необхідно розглядати в контексті кожного окремого випадку реалізації повноважень державного органу.

Визначено зміст розсуду в діяльності ВРП та обґрунтовано, що за критерієм суб'єкта дискреція в діяльності ВРП може бути як колективною, так і індивідуальною (вирішальним є особисте переконання кожного члена ВРП, яке в підсумку визначає характер їх голосування), але внаслідок правової природи останньої як колегіального органу індивідуальний розсуд є похідним і лише субсидіарним.

Удосконалено положення про заходи, що вживає ВРП, щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя загального та індивідуального характеру, зокрема, обґрунтовано, що публічні заяви і звернення виступають інструментом належного реагування як на внутрішні, так і зовнішні виклики і загрози незалежності суддів та авторитету правосуддя та інформування суспільства про проблеми і досягнення судової влади; що функцією щорічних доповідей про стан незалежності суддів в Україні є не тільки виявлення актуальних проблем і здобутків у сфері суддівської незалежності, а й є моніторинг подолання виявлених проблем та внесення пропозицій щодо шляхів їх вирішення.

З огляду на необхідність підвищення довіри до судової влади з боку суспільства, посилення авторитету суду наведено аргументи щодо доцільності розробки і впровадження методології збору і аналізу на регулярній основі інформації, яка є необхідною для формування ефективної комунікації із різними цільовими групами та підвищення рівня довіри до суду, та унормування взаємодії між Верховною Радою України та Вищою радою правосуддя щодо розгляду обов'язкових консультативних висновків стосовно проєктів законів про судоустрій і статус суддів, зокрема, внесення змін до Закону України «Про Регламент Верховної Ради України».

Отримали додаткового обґрунтування пропозиції про доцільність здійснення процедури звільнення судді з посади за станом здоров'я подібно до процедури притягнення до дисциплінарної відповідальності та надання права ВРП вимагати від судді висновку від нарколога та психіатра в межах порушеного провадження щодо звільнення судді за станом здоров'я.

З метою дотримання принципу верховенства права в діяльності Вищої ради правосуддя запропоновано передбачити у частині другій статті 57 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» можливість оскарження та скасування рішення Вищої ради правосуддя про звільнення судді з підстав, визначених пунктами 3 та 6 частини шостої статті 126 Конституції України, в т.ч. з інших підстав відповідно до законодавства.

Результати дослідження представлені як пропозиції з удосконалення норм чинного законодавства у вигляді проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Регламент Верховної Ради України»», зокрема до статей 103 та 111 Регламенту Верховної Ради України.

Ключові слова: Вища рада правосуддя, Вища рада юстиції, суддівське врядування, суддівське самоврядування, верховенство права, незалежність суддів, авторитет правосуддя, дискреція, конституційно-правові засади діяльності, повноваження Вищої ради правосуддя, суддівський корпус, дисциплінарна відповідальність судді.

ABSTRACT

Borovytskyi O.A. Constitutional and legal framework for the activities of the High Council of Justice. – Qualifying scientific work on the rights of a manuscript.

Thesis for obtaining PhD degree by program subject area 081 "Law" by field of study 08 "Law". – Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2020.

The dissertation is devoted to the study of the constitutional and legal foundations of the activities of the High Council of Justice (hereinafter referred to as HCJ).

Chapter 1 "The High Council of Justice as a constitutional body of judicial administration" for the first time proposes the author's understanding of "judicial administration" as a form of self-organization of judges in order to form a judiciary that must meet the high requirements of professional training, ethics and virtue, and manage it from within, create and ensuring for him such conditions of functioning under which the activities of the court will be transparent, justice - fair, impartial, and to ensure his independence from the outside.

The definition of the constitutional and legal foundations for organizing the activities of the High Council of Justice as a set of elements has been improved: the basic principles of organization and activity, guarantees of activity, functions and powers of the HCJ, the peculiarities of the formation and structure of the HCJ, procedural issues.

It has acquired the improvement of the position of the axiological principles of organizing the activities of the HCJ and it has been proved that the main axiological principle of organizing the activities of the HCJ is the principle of the rule of law, the independence of the court and judges both in relations with the authorities and society, and in relations with the parties in any court case, as a and the legitimate exercise of human rights and freedoms, respect for human rights and the impartial application of the law.

The concept of "constitutional and legal guarantees for the activities of the High Council of Justice" has been improved as legally enshrined conditions, means and methods, forms, in fact, provide the possibility of exercising powers and aimed at

protecting the status of the High Council of Justice in Ukraine determined by the Constitution and other regulatory legal acts.

It's proved that the emergence of the High Council of Justice is the result of a gradual reform of the judiciary and judicial self-organization in the country, the implementation of international and European standards of justice, which are based on the fact that the bodies entrusted with protecting the independence of judges should be autonomous, independent judicial authorities, which ensures that judges can exercise their functions, regardless of any control from the executive and legislative authorities and without undue pressure from within the judicial system.

Scientific views on the characteristics of the constitutional and legal nature of the High Council of Justice as a body of state power and judicial administration were further developed, in particular, it was established that the constitutional and legal nature of the HCJ as a body of state power is characterized by the following features: collegiality, independence, lack of control and non-accountability to other government bodies; independence of its members, not accountable and not controlled by the subjects of their appointment; the performance of public administration functions in the field of the formation of the judiciary, participation in the administration of courts, disciplinary responsibility of judges and prosecutors belongs to the public tasks of the state.

Based on the determination of the relationship between "judicial management" and "judicial self-government", it has been established that the High Council of Justice, as a body of state power and judicial administration, is obliged to act only on the basis, within the powers and in the manner provided for by the Constitution and the laws of Ukraine, while the activities of judicial self-government bodies are based on the corporate norms of these bodies.

The provisions on the expediency of grouping the powers of the HCJ by three functions have been further developed: on the formation of the judiciary; on bringing to disciplinary responsibility a judge or a prosecutor; to ensure the independence of judges and the authority of the judiciary.

Chapter 2 "Characteristics of the powers of the High Council of Justice" for the first time highlights the prerequisites that determine the discretionary nature of the

powers of the High Council of Justice in the formation of the judiciary, bringing judges to disciplinary responsibility, taking measures to ensure the independence of judges and the authority of justice, in particular: 1) the possibility of forming one's own assessment of the circumstances related to the candidate for the position of judge and his personal qualities; 2) the priority of the inner conviction of each member of the HCJ over the inner conviction of a candidate for the office of a judge; 3) the possibility of an ambiguous interpretation of the concepts of "virtue" and "professional ethics" when establishing the circumstances that testify to the dishonesty of a judge and can negatively affect public confidence in the judiciary in connection with the appointment of a person to the office of a judge; 4) the possibility of setting the timing of procedures in disciplinary proceedings; 5) the possibility of verifying a report of suspicion regarding the validity of the suspicion when deciding on the application of a measure to ensure criminal proceedings and submission to give consent to the detention of a judge, keeping him in custody or arrest in terms of the justification for the need for such detention (detention, arrest), correctness and compliance the requirements established by the Criminal Procedure Code of Ukraine; 6) own legal assessment "interference in the judge's activities in administering justice" in accordance with Article 73 of the Law of Ukraine "On the High Council of Justice"; 7) the right to choose a measure to protect a judge from discrimination and to ensure the independence of the judge and to protect the authority of justice.

The understanding of discretionary powers as an evaluative concept has been improved and it has been proved that the issue of assigning certain powers to discretionary powers must be considered in the context of each individual case of exercising the powers of a state body.

The content of discretion in the activities of the HCJ is determined and it is substantiated that, according to the criterion of the subject of discretion in the activities of the HCJ, it can be both collective and individual (the decisive is the personal conviction of each member of the HCJ, which ultimately determines the nature of their voting), but as a result of the legal nature of the latter as the collegial body's individual discretion is derivative and subsidiary only.

The provisions of measures have been improved, the HCJ is adopted to ensure the independence of judges and the authority of justice of a general and individual nature, in particular, it is substantiated that public statements and appeals are an instrument of proper response to both internal and external challenges and threats to the independence of judges and the authority of the judiciary and informing society about the problems and achievements of the judiciary; that the function of the annual reports on the state of independence of judges in Ukraine is not only to identify urgent problems and achievements in the field of judicial independence, but also to monitor overcoming the identified problems and make proposals on ways to solve them.

Taking into account the need to increase public confidence in the judiciary, to strengthen the authority of the court, arguments are given on the advisability of developing and implementing a methodology for collecting and analyzing on a regular basis information necessary to form effective communication with various target groups and increase the level of trust in the court, and normalize interaction between The Verkhovna Rada of Ukraine and the High Council of Justice for the consideration of mandatory advisory opinions on draft laws on the judicial system and the status of judges, in particular, the amendments to the Law of Ukraine "On the Rules of Procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine".

We received additional substantiation for proposals on the advisability of carrying out the procedure for dismissing a judge for health reasons, similar to the procedure for bringing to disciplinary responsibility and granting the HCJ the right to demand from a judge an opinion from a narcologist and psychiatrist within the framework of the broken procedure for the release of a judge for health reasons.

In order to comply with the rule of law in the activities of the High Council of Justice, it was proposed to provide in part two of Article 57 of the Law of Ukraine "On the High Council of Justice" the possibility of appealing and canceling the decision of the High Council of Justice on the release of a judge on the grounds specified in paragraphs 3 and 6 of part six of Article 126 of the Constitution Ukraine, incl. on other grounds in accordance with the law.

The research results are presented as proposals for improving the norms of the current legislation in the form of the draft Law of Ukraine "On Amendments to the Law of Ukraine "On the Rules of Procedure of the Verkhovna Rada of Ukraine".

Keywords: High Council of Justice, judicial administration, judicial self-government, rule of law, independence of judges, authority of justice, discretion, constitutional and legal framework for activities, powers of the High Council of Justice, judiciary, disciplinary responsibility of a judge.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Боровицький О.А. Суддівське врядування та суддівське самоврядування як гарантія незалежності судової влади. *Університетські наукові записки*. 2019. Том 18. №3 (71). С. 367-377;
2. Турченко О.Г., Боровицький О.А. Щодо правового регулювання діяльності Вищої ради правосуддя в контексті принципу верховенства права. *Правничий часопис Донецького університету*. 2019. №2 (38). С. 33-43;
3. Боровицький О.А. Щодо забезпечення принципу незалежності суддів Конституційним Судом України. *Журнал східноєвропейського права*. 2020. №77. С.163-171. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2020/06/borovytskyi_77-.pdf;
4. Боровицький О. Дискреційний характер повноважень Вищої ради правосуддя з формування суддівського корпусу. *Evropský politický a právní diskurz*. 2020. Vol. 7. Iss. 4. P.160-167.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Боровицький О.А. Роль Вищої ради правосуддя в законотворчому процесі. *Юридична наука і освіта у сучасних умовах: стан і перспективи розвитку*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції присвяченої 35-річчю юридичного факультету (18 травня 2018 р.), Вінниця, ДонНУ імені Василя Стуса. 2018. С. 117-119.
6. Боровицький О.А. Конституційно-правові засади діяльності Вищої ради правосуддя. *Правове забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, безпековий, інтелектуальний простір: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Хмельницький, 23 квітня 2019 року) / За ред.

О.Г. Турченко. Вінниця, Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. С. 270-273.

7. Боровицький О.А. Щодо заходів забезпечення незалежності суддів. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том VIII: діалог у розвитку науки та освіти* / [Ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Київ – Херсон: Посвіт, 2020. С.275-277.

8. Боровицький О.А. Принцип незалежності судів та суддів в практиці Конституційного Суду України. *Юридична наука нового часу: традиції та вектори розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м.Одеса, 13 березня 2020 року). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С.151-154.

9. Боровицький О.А. Заходи щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя. *Весняні юридичні читання - 2020. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки*. Випуск XXVII: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Весняні юридичні читання – 2020». 30 квітня 2020 р., Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2020. С.67-69.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

10. Боровицький О.А. Генезис правових засад діяльності Вищої ради правосуддя як органу забезпечення незалежності суддів. *Науковий огляд*. 2020. №2(65). С.28-48.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ВИЩА РАДА ПРАВОСУДДЯ ЯК КОНСТИТУЦІЙНИЙ ОРГАН СУДДІВСЬКОГО ВРЯДУВАННЯ	16
1.1. Становлення і розвиток законодавства про суддівське врядування	16
1.2. Конституційно-правова природа Вищої ради правосуддя	37
1.3. Поняття та зміст конституційно-правових засад діяльності Вищої ради правосуддя	75
Висновки до Розділу 1	107
РОЗДІЛ 2 ХАРАКТЕРИСТИКА ПОВНОВАЖЕНЬ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ	110
2.1. Повноваження Вищої ради правосуддя щодо формування суддівського корпусу	110
2.2. Повноваження Вищої ради правосуддя щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності судді	138
2.3. Форми діяльності Вищої ради правосуддя з забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя	166
Висновки до Розділу 2	190
ВИСНОВКИ	193
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	197
ДОДАТКИ	241

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. З набуттям незалежності в Україні почалася перебудова всіх ціннісних орієнтирів у суспільстві, формування нової системи організації державної влади, заснованої на принципі верховенства права.

За рівнем втілення вимог верховенства права згідно з індексом верховенства права Всесвітнього проекту правосуддя (World Justice Project) Україна у 2018 році перебувала на 70 місці зі 102 країн, де відбувалося дослідження, у 2019 році - на 77 місці з 126 країн, а в 2020 році на 72 з 128 країн, що свідчить про незначні досягнення нашої держави у втіленні вимог верховенства права в суспільно-політичне життя країни.

Лише за умови справжньої дії принципу поділу державної влади можлива повноцінна діяльність судів у якості незалежної державної влади, що унеможливорює втручання органів державної виконавчої влади у процес здійснення правосуддя, з'ясування істини у рамках конкретної судової справи.

Судова реформа 2016 року кардинально змінила усі головні аспекти організації і здійснення діяльності судів і суддів – від принципів судоустрою держави, самої системи судів та їх повноважень, механізму добору суддів до підстав і порядку притягнення їх до відповідальності, системи забезпечення діяльності судів і засад суддівського самоврядування та суддівського самоврядування.

Актуальність змін щодо суддівського врядування обумовлена, передусім, необхідністю забезпечення ефективності та результативності судової реформи в контексті сучасних викликів щодо забезпечення конституційного права громадянина на судовий захист.

У межах продовження судово-правової реформи особливої актуальності в Україні набувають проблеми оптимізації процесу формування суддівського корпусу, процедури притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, оскільки досвід зарубіжних країн переконливо свідчить, що від цього залежить

незалежність судової влади в цілому. В цьому процесі провідну роль відіграє Вища рада правосуддя.

Вища рада правосуддя є особливим органом, що утворюється відповідно до притаманної лише їй процедури, має власний конституційно-правовий статус та здійснює властиві тільки їй завдання та функції і на який покладається відповідальність за високий професіоналізм, чесність і неупередженість суддів при здійсненні правосуддя.

Аналіз наукової літератури свідчить, що здебільшого предметом дослідження виступали органи суддівського самоврядування в контексті забезпечення незалежності судів та суддів, а не суддівського врядування. Так, окремі аспекти реформування судової гілки влади, заснованого на демократичних засадах, є дисертації О.М. Коротун «Організація і функції суддівського самоврядування за законодавством України» [122] та С.Р. Леськів «Правовий статус суддівського самоврядування України в контексті забезпечення професійних прав суддів» [135], О.В. Біловою здійснено аналіз ролі органів суддівського самоврядування у забезпеченні незалежності суддів [19], Р.В. Ігоніним досліджено правову природу та доцільність надання делегованих державою управлінських повноважень органам суддівського самоврядування [94], Д.Ю. Шпеню розкрив поняття суддівського самоврядування як однієї з основних форм управління службою суддів в Україні [373].

Питання правового статусу організації і функціонування Вищої ради юстиції досліджувалися С.Ф. Василюком, О.В. Гончаренком, В.В. Долежаном, В.О. Євдокимовим, С.В. Ківаловим, М.І. Мельником, І.В. Назаровим, В.Ф. Погорілком, С.В. Подкопаєвим, С.О. Халюком, особливості її формування - В.М. Колесниченком, ґрунтовний аналіз статусу Вищої ради юстиції як органу контрольної влади та перетворення її на Вищу раду правосуддя проведений Д.А. Опаленком. Окремі аспекти діяльності ВРП досліджували В.І. Божик, В.К. Грищук, Р.А. Крусян, М.М. Кухта, С.В. Прилуцький, але комплексного дослідження конституційно-правових засад діяльності Вищої ради правосуддя не проводилося.

Теоретичне підґрунтя дослідження склали також праці, присвячені дослідженню міжнародно-правових стандартів судоустрою та судочинства, питанням порядку формування суддівського корпусу, таких учених і практиків, як О.Б. Абросимова, С.В. Боботов, В.Д. Бринцев, О.В. Гончаренко, О.С. Захарова, О.В. Карпушова, С.В. Ківалов, М.І. Клеандров, В.М. Колесниченко, В.В. Кривенко, М.М. Кухта, В.М. Лебедєв, І.Є. Марочкін, Ю.М. Михеєнко, Л.М. Москвич, С.В. Прилуцький, Р.В. Романюк, О.В. Саленко, І.Л. Самсін, М.П. Селиванов, Л.В. Скомороха, Н.С. Слободяник, В.С. Стефанюк, В.А. Туманов, В.І. Шишкін та ін.; В. Єгоровою здійснено порівняльний аналіз досвіду формування суддівського корпусу України і зарубіжних країн [80].

Підстави і процедур притягнення суддів до юридичної відповідальності досліджувалися С.В. Подкопаєвим («Дисциплінарна відповідальність суддів: сутність, механізм реалізації»), Л.Є. Виноградовою («Юридична відповідальність суддів загальних судів України»), А.В. Маляренком («Підстави юридичної відповідальності суддів загальної юрисдикції України»), А.В. Шевченком («Дисциплінарна відповідальність суддів України»), О.Л. Польовим («Гарантії суддівської незалежності при притягненні суддів до юридичної відповідальності»), О.М. Овчаренко («Юридична відповідальність суддів: питання теорії і практики»). Прикладним аспектам застосування інституту юридичної відповідальності судді присвячені публікації П.П. Андрушка, А.М. Бойка, С.Ф. Василюк, О.В. Гончаренка, О.П. Євсєєва, О.В. Капліної, О.О. Кваши, В.М. Киричка, В.П. Кохан, Р.О. Куйбіди, М.М. Мельника, В.В. Паришкури, О.О. Присяжнюка, І.А. Тітка, В.І. Тютюгіна, М.І. Хавронюка.

Різні аспекти організаційного забезпечення діяльності судів вивчали такі вчені, як О.Д. Гуменний, К.Ф. Гуценко, Р.І. Кирилюк, Ю.О. Косткіна, Д.В. Приймаченко, Н.В. Сібільова, А.А. Стрижак, О.М. Тарасишина, Н.С. Юзікова.

Актуальним питанням діяльності органів, що забезпечують формування суддівського корпусу, безпосередньо приділяв увагу І.Є. Марочкін [146],

зарубіжний досвід судового управління та можливості його використання при реформуванні судової системи України вивчався С.Ю. Обрусою [170].

Наведене дає підстави зробити висновок щодо науково-практичної актуальності, новачіності та доцільності дисертаційного дослідження конституційно-правових засад діяльності Вищої ради правосуддя.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконувалася відповідно до Національної стратегії у сфері прав людини, схваленої Указом Президента України від 25 серпня 2015 року, Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016-2020 роки, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року, Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні, схваленого постановою Верховної Ради України від 13 червня 2015 року, Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року, а також згідно з планом науково-дослідної діяльності юридичного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса в рамках теми «Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи» (державна реєстрація №0118U003140), в межах якої автором проведено дослідження конституційно-правових засад діяльності Вищої ради правосуддя та запропоновано шляхи удосконалення відповідних законодавчих положень; відповідно до п.п. 1.6, 2.4, 5.3, 6.1 планів роботи Сьомого апеляційного адміністративного суду на I та II півріччя 2020 року, зокрема, в рамках моніторингу прийнятих КСУ та ЄСПЛ рішень та аналізу застосування їх при здійсненні правосуддя суддями адміністративних судів.

Мета і завдання дослідження. *Метою дослідження є розробка нових науково-обґрунтованих положень щодо теоретико-методологічних та науково-практичних аспектів діяльності ВРП в контексті забезпечення принципів верховенства права та незалежності суду та суддів як його складової.*

Для досягнення зазначеної мети поставлено та вирішено такі *завдання*:

- дослідити становлення і розвиток законодавства про суддівське врядування;
- охарактеризувати конституційно-правову природу Вищої ради правосуддя;
- дослідити доктринальні підходи до визначення поняття «суддівське врядування» та його співвідношення з «суддівським самоврядуванням»;
- з'ясувати зміст конституційно-правових засад діяльності Вищої ради правосуддя, аксіологічні принципи організації діяльності Вищої ради правосуддя;
- проаналізувати особливості здійснення повноважень Вищої ради правосуддя щодо формування судового корпусу;
- виявити проблемні аспекти реалізації повноважень Вищої ради правосуддя у питаннях притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності та сформулювати пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства у сфері дисциплінарної відповідальності суддів;
- дослідити форми діяльності Вищої ради правосуддя щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя;
- виділити проблеми забезпечення авторитету правосуддя в контексті практики Конституційного Суду України, Європейського суду з прав людини та розробити заходи щодо посилення ролі Вищої ради правосуддя в забезпеченні незалежності суддів та авторитету правосуддя;
- визначити передумови, що обумовлюють дискреційний характер повноважень Вищої ради правосуддя при формуванні суддівського корпусу, притягненні суддів до дисциплінарної відповідальності, вжитті заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що пов'язані із діяльністю органів суддівського врядування.

Предметом дослідження є конституційно-правові засади діяльності Вищої ради правосуддя.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить система взаємопов'язаних концептуальних принципів (історизму, пізнаваності,

істинності та об'єктивності наукового пізнання, єдності теорії і практики, детермінізму), методологічних підходів (напрямів) та методів (загально- та приватно-наукових), що дозволяють всебічно та комплексно дослідити конституційно-правові засади діяльності ВРП. Філософською світоглядною основою такого пізнання є діалектика, яка надає змогу розглядати діяльність ВРП в динаміці. З метою дослідження зарубіжного досвіду, законодавчого закріплення засад діяльності органів суддівського врядування та самоврядування задіяно *порівняльно-правовий метод* (п.п. 1.2, 2.1). *Формально-юридичний (догматичний) метод* дозволив проаналізувати та інтерпретувати зміст норм Конституції України і чинного законодавства у сфері судоустрою, міжнародних договорів та інших міжнародно-правових актів, правозастосовної практики ВРП, рішень КСУ, ЄСПЛ (р.р. 1-2); для визначення аксіологічних принципів організації діяльності ВРП використано *аксіологічний метод* (п. 1.3); при дослідженні становлення і розвитку законодавства про суддівське врядування - *історико-генетичний метод* (п. 1.1); прийоми *конкретно-соціологічного методу* застосовані (аналіз статистичних даних та соціологічних опитувань, узагальнення правових та інших офіційних документів, судової практики та результатів діяльності ВРП) при характеристиці конституційно-правових засад реалізації повноважень ВРП (р. 2); *логічний метод* (його основні прийоми: аналіз, синтез, індукція, дедукція) застосовано при характеристиці конституційної природи ВРП, конституційно-правових засад реалізації повноважень ВРП (п.п. 1.2, 2.1, 2.2, 2.3)

Дотримання вимог правильної логічної побудови понять і суджень забезпечило обґрунтованість і достовірність зроблених висновків. Застосування зазначених методів обумовлено специфікою і характером дисертації. Указані методи у їх взаємозв'язку гарантували повноту та об'єктивність дослідження.

Емпірично-правову базу дисертаційного дослідження складають рішення Конституційного суду України, Європейського суду з прав людини, узагальнена практика Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду, Великої Палати Верховного суду, узагальнені статистичні дані про результати діяльності ВРП у зв'язку з її участю у формуванні суддівського корпусу, щодо притягнення

суддів до дисциплінарної відповідальності, забезпечення незалежності суддів та авторитету суду.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній науці конституційного права комплексним дослідженням конституційно-правових засад діяльності Вищої ради правосуддя, в якому на новому науковому рівні розкрито теоретико-методологічні та науково-практичні аспекти зазначеної проблематики в контексті забезпечення двох фундаментальних принципів – принципу верховенства права та принципу незалежності суду та суддів, з урахуванням зарубіжного досвіду та міжнародних і європейських стандартів незалежності суддів. У процесі дослідження сформульовано наукові положення та висновки, що містять наукову новизну:

вперше:

- запропоновано авторське розуміння «суддівського врядування» як форми самоорганізації суддів з метою формування суддівського корпусу, який повинен відповідати високим вимогам професійної підготовки, етики та доброчесності, та управління ним зсередини, створення та забезпечення для нього таких умов функціонування, за яких діяльність суду буде прозорою, правосуддя – справедливим, неупередженим, та для забезпечення його незалежності ззовні;

- виділені передумови, що обумовлюють дискреційний характер повноважень Вищої ради правосуддя при формуванні суддівського корпусу, притягненні суддів до дисциплінарної відповідальності, вжитті заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя, зокрема: 1) можливість формування власної оцінки обставин, пов'язаних із кандидатом на посаду судді, та його особистих якостей; 2) пріоритет внутрішнього переконання кожного члена ВРП над внутрішнім переконанням кандидата на посаду судді; 3) можливість неоднозначного тлумачення понять «доброчесність» і «професійна етика» при встановленні обставин, які свідчать про недоброчесність судді та можуть негативно вплинути на суспільну довіру до судової влади у зв'язку з призначенням особи на посаду судді; 4) можливість встановлення строків процедур у дисциплінарних провадженнях; 5) можливість перевірки

повідомлення про підозру в частині обґрунтованості підозри при вирішенні питання про застосування заходу забезпечення кримінального провадження та подання про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом в частині обґрунтованості необхідності такого затримання (утримання, арешту), вмотивованості та відповідності вимогам, встановленим Кримінальним процесуальним кодексом України; 6) власна правова оцінка «втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя» в порядку статті 73 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»; 7) право вибору заходу щодо захисту судді від дискримінації та забезпечення незалежності судді та захисту авторитету правосуддя.

удосконалено:

- визначення конституційно-правових засад організації діяльності Вищої ради правосуддя як сукупності елементів: основних принципів організації та діяльності, гарантій діяльності, функцій і повноважень ВРП, особливостей формування та структури ВРП, процедурних питань;

- положення про аксіологічні принципи організації діяльності ВРП та додатково доведено, що основним аксіологічним принципом організації діяльності ВРП є принцип верховенства права, незалежності суду і суддів як у відносинах зі владою і суспільством, так і у відносинах зі сторонами по будь-якій судовій справі, як складова гарантії належного та законного здійснення прав та свобод людини, поваги до прав людини та неупередженого застосування права;

- поняття «конституційно-правові гарантії діяльності Вищої ради правосуддя» як юридично закріплені умови, засоби та способи, форми, що фактично забезпечують можливість реалізації повноважень та спрямовані на охорону визначеного Конституцією та іншими нормативно-правовими актами статусу Вищої ради правосуддя в Україні;

- розуміння дискреційних повноважень як оціночного поняття та доведено, що питання віднесення тих чи інших повноважень до дискреційних необхідно розглядати в контексті кожного окремого випадку реалізації повноважень державного органу;

- визначення змісту розсуду в діяльності ВРП, та обґрунтовано, що за критерієм суб'єкта дискреція в діяльності ВРП може бути як колективною, так і індивідуальною (вирішальним є особисте переконання кожного члена ВРП, яке в підсумку визначає характер їх голосування), але внаслідок правової природи останньої як колегіального органу індивідуальний розсуд є похідним і лише субсидіарним;

- положення про заходи, що вживає ВРП, щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя загального та індивідуального характеру, зокрема, обґрунтовано, що публічні заяви і звернення виступають інструментом належного реагування як на внутрішні, так і зовнішні виклики і загрози незалежності суддів та авторитету правосуддя та інформування суспільства про проблеми і досягнення судової влади; що функцією щорічних доповідей про стан незалежності суддів в Україні є не тільки виявлення актуальних проблем і здобутків у сфері суддівської незалежності, а й є моніторинг подолання виявлених проблем та внесення пропозицій щодо шляхів їх вирішення.

- з огляду на необхідність підвищення довіри до судової влади з боку суспільства, посилення авторитету суду наведено аргументи щодо доцільності розробки і впровадження методології збору і аналізу на регулярній основі інформації, яка є необхідною для формування ефективної комунікації із різними цільовими групами та підвищення рівня довіри до суду, та унормування взаємодії між Верховною Радою України та Вищою радою правосуддя щодо розгляду обов'язкових консультативних висновків стосовно проєктів законів про судоустрій і статус суддів, зокрема, внесення змін до Закону України «Про Регламент Верховної Ради України».

набули подальшого розвитку:

- дослідження генезису та стану засад діяльності ВРП в контексті конституційно-правової і судової реформ та доведено, що поява Вищої ради правосуддя є результатом поступового реформування в державі судової влади і суддівської самоорганізації, імплементації міжнародних та загальноєвропейських стандартів здійснення правосуддя, які виходять з того, що органи, яким довірено

захищати незалежність суддів, повинні становити автономні, незалежні органи судової влади, що забезпечує можливість здійснення суддями своїх функцій, незалежно від будь-якого контролю з боку виконавчої і законодавчої влади та без неправомірного тиску зсередини судової системи.

- наукові погляди щодо характеристики конституційно-правової природи Вищої ради правосуддя як органу державної влади та суддівського врядування, зокрема, встановлено, що конституційно-правова природа ВРП як органу державної влади характеризується наступними ознаками: колегіальність, незалежність, непідконтрольність і непідзвітність іншим органам державної влади; незалежність її членів, які не підзвітні й не підконтрольні суб'єктам їх призначення; виконання функцій державного управління у сфері формування суддівського корпусу, участі в адмініструванні судів, дисциплінарної відповідальності суддів і прокурорів, що належить до публічних завдань держави;

- визначення співвідношення між «суддівським врядуванням» та «суддівським самоврядуванням». Встановлено, що Вища рада правосуддя як орган державної влади і суддівського врядування зобов'язана діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, в той час як діяльність органів суддівського самоврядування базується на корпоративних нормах цих органів;

- положення про доцільність групування повноважень ВРП за трьома функціями: щодо формування суддівського корпусу; щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора; щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя;

- та отримали додаткового обґрунтування пропозиції про доцільність здійснення процедури звільнення судді з посади за станом здоров'я подібно до процедури притягнення до дисциплінарної відповідальності та надання права ВРП вимагати від судді висновку від нарколога та психіатра в межах порушеного провадження щодо звільнення судді за станом здоров'я.

З метою дотримання принципу верховенства права в діяльності Вищої ради правосуддя розроблені пропозиції з удосконалення законодавства щодо її участі у

формуванні суддівського корпусу (доповнення частини другої статті 57 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»).

Практичне значення одержаних результатів. полягає у тому, що сформульовані в дослідженні теоретичні висновки та пропозиції заповнюють прогалину у науці конституційного права щодо конституційно-правових засад діяльності Вищої ради правосуддя.

Положення дисертації можуть бути використані при підготовці підручників та навчальних посібників для здобувачів вищої освіти юридичних закладів, науково-практичних коментарів до нормативно-правових актів України.

Результати дисертаційної роботи використовуються в навчальному процесі при викладанні дисципліни «Конституційне право України» у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса Міністерства освіти і науки України (довідка № 46/01.1.1.3-45 від 16.06.2020 року).

Результати дослідження представлені як пропозиції з удосконалення норм чинного законодавства у вигляді проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Регламент Верховної Ради України»».

Дискусійні дисертаційні положення та висновки можуть стати підґрунтям для подальших наукових досліджень.

Наведені в дисертаційній роботі узагальнення практики Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України використовуються при здійсненні судочинства, підготовці та наданні методичної допомоги суддям судів І інстанції Сьомого апеляційного адміністративного округу, організації та проведенні навчань, семінарів для працівників апаратів судів та при розробці пропозицій до проєктів законодавчих та інших нормативно-правових актів, спрямованих на вдосконалення питань адміністративної юстиції, правосуддя, судоустрою, статусу суддів та їхнього соціального захисту (довідка № 01-19/1/14909/2020 від 05.05.2020 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, усі сформульовані у ньому положення та висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень автора. У спільній статті з

Турченко О.Г. «Щодо правового регулювання діяльності Вищої ради правосуддя в контексті принципу верховенства права (*Правничий часопис Донецького університету*. 2019. №2 (38). С. 33-43) особистий внесок дисертанта полягає у аналізі положень частини другої статті 57 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» і відповідно отриманому висновку щодо доцільності в контексті забезпечення принципу верховенства права включення до вказаної статті можливості оскарження та скасування рішення Вищої ради правосуддя про звільнення судді з підстав, визначених пунктами 3 та 6 частини шостої статті 126 Конституції України, в т.ч. з інших підстав відповідно до законодавства; аналіз частини 1 статті 3, статті 26, частин 2 та 3 статті 43 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» та висновок щодо доцільності вилучення із повноважень Вищої ради правосуддя і передачі до компетенції іншого органу відкриття дисциплінарного провадження щодо судді.

Апробація результатів дослідження. Сформульовані в дисертації теоретичні висновки розглядалися й обговорювалися на засіданнях кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права. Основні положення дослідження, висновки та пропозиції викладено на міжнародних, всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, як-от: Всеукраїнська науково-практична конференція, присвячена 35-річчю юридичного факультету ДонНУ імені Василя Стуса «Юридична наука і освіта у сучасних умовах: стан і перспективи розвитку» (м. Вінниця, 18 травня 2018 року), Всеукраїнська науково-практична конференція «Правове забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, безпековий, інтелектуальний простір» (м. Хмельницький, 23 квітня 2019 року), Міжнародна науково-практична конференція «Юридична наука нового часу: традиції та вектори розвитку» (м. Одеса, 13 березня 2020 року); VIII Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Діалог у розвитку науки та освіти» (Конін – Ужгород – Київ – Херсон, 30 квітня 2020 року), Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Весняні

юридичні читання - 2020. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки» (м. Вінниця, 30 квітня 2020 року).

Публікації. Основні наукові результати дисертації опубліковано у 5 наукових статтях, 3 - з яких розміщено у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку, 1 – у зарубіжному фаховому виданні, 1 – в інших вітчизняних виданнях і 5 доповідях на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації зумовлена поставленою метою і задачами дослідження і складається зі вступу, 2 розділів, що містять 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить – 259 сторінки, з яких основний текст становить 194 сторінки. Список використаних джерел міститься на 197 сторінці й налічує 385 найменувань. Додатки до дисертації розміщені на 7 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ВИЩА РАДА ПРАВОСУДДЯ ЯК КОНСТИТУЦІЙНИЙ ОРГАН СУДДІВСЬКОГО ВРЯДУВАННЯ

1.1. Становлення і розвиток законодавства про суддівське врядування

Сфера правосуддя є одним із якісних показників сталого розвитку України як суверенної та незалежної, демократичної, соціальної, правової держави. При цьому, саме процеси становлення незалежного, справедливого, неупередженого суду, забезпечення гарантованого доступу до суду, створення сприятливих умов для реалізації права на судовий захист, що спрямовано на реалізацію принципу верховенства права, стали, на жаль, досить тривалими та напруженими [312, с.19].

Спроби реформування судової влади здійснюються з моменту проголошення незалежності України та до теперішнього часу. Проведення судової реформи в Україні є однією з ключових вимог, на яких наполягають українські експерти в галузі державно-правового будівництва, міжнародні партнери України. Необхідність перетворень у судовій системі потребує і українське суспільство. Без сумніву, основним завданням судової реформи є утвердження справедливого суду та вдосконалення вітчизняної судової системи.

Указ Президента України «Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки», яким було схвалено план дій щодо реформування системи судочинства, ознаменував собою новий етап судової реформи. Як зазначає В.Я. Марчак, «спровокувала судову реформу ситуація, у якій система правосуддя не виконувала поставлені перед нею завдання на належному рівні. Основними чинниками такої ситуації стали, зокрема: розповсюдженість корупційних явищ у сфері правосуддя; недосконалість кадрового планування в системі судової влади; збереження факторів залежності суддів від виконавчої та законодавчої гілок влади, зокрема, наявність конституційних положень, які стримують посилення незалежності суддів; недостатній рівень єдності та послідовності судової практики; відсутність

чи недостатній рівень використання можливостей сучасних інформаційних систем (електронне правосуддя); низький рівень публічності сфери правосуддя та довіри до судової системи взагалі і до суддів зокрема» [149, с. 24-27].

Даною Стратегією визначено пріоритети реформування системи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів задля практичної реалізації принципу верховенства права та забезпечення функціонування судової влади, що відповідає суспільним очікуванням щодо незалежного та справедливого суду, а також європейським цінностям та стандартам захисту прав людини.

На реалізацію цієї Стратегії була прийнята низка нормативно-правових актів – Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12 лютого 2015 року [225], Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року [224], Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 року [258] (далі – Закон №1402-VIII), Закон України «Про вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року [218] (далі – Закон №1798-VIII), якими якісно були змінені системи судоустрою та судочинства відповідно до сучасних європейських стандартів і завдяки яким судова влада отримала нові функції.

Перетворення торкнулись і такого інституту судової влади як суддівське врядування, органом якого є Вища рада правосуддя (далі – Вища рада правосуддя, ВРП). Вона прийшла на зміну Вищій раді юстиції (далі - Вищій раді юстиції, ВРЮ). Як зазначає С. Прилуцький, «враховуючи попередній досвід організації та діяльності Вищої ради юстиції, вітчизняний законодавець серйозно переосмислив місце та роль даного правового інституту в правовій системі України» [208, с. 11].

Після чергового етапу конституційної реформи 2016 року новою редакцією статті 131 Конституції України [118] передбачено, що в Україні діє Вища рада правосуддя з більш широким колом повноважень, ніж Вища рада юстиції.

На розвиток конституційної норми був прийнятий відповідний Закон, яким визначено правовий статус і засади організації діяльності Вищої ради правосуддя як незалежного конституційного органу державної влади і суддівського

врядування, основним призначенням якого є забезпечення незалежності судової влади і формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів.

При підготовці цього Закону були враховані зарубіжний досвід організації судової влади та здійснення правосуддя, міжнародні стандарти, рекомендації відповідних органів Ради Європи та Європейського Союзу, адже «зі вступом до Ради Європи Україна стала учасником ряду конвенцій та додаткових протоколів до них щодо питань судоустрою та судочинства. Наша держава взяла на себе певні зобов'язання стосовно подальшого вдосконалення механізмів правосуддя, виконання вимог, які містяться в основоположних міжнародних пактах, присвячених захисту прав та основних свобод людини, у численних правових актах відповідних органів Ради Європи, а також документах, що мають рекомендаційний характер» [210, с. 124.].

Появі такого «правового інституту розвинутої демократії» передувала невелика за часом, але дуже насичена подіями історія розбудови судової влади в незалежній Україні, яка розпочалась із проголошенням Концепції судово-правової реформи у 1992 році.

Слід зазначити, що на момент проголошення України незалежною і суверенною державою, основним законом, що визначав суспільно-політичний устрій України, була Конституція Української РСР, прийнята 24 квітня 1978 року, стаття 153 якої зазначала, що судді є незалежними й підкорюються тільки законам. Незалежність суддів забезпечувалась їх виборністю. Вони були відповідальні перед виборцями або органами, що їх обрали, звітували перед ними й могли бути ними відкликані у встановленому законом порядку (стаття 150 Конституції УРСР). Такий порядок був передбачений також Законом Української РСР «Про судоустрій України» від 5 червня 1981 року, в статті 12 якого закріплювався принцип незалежності суддів. Цим же законом передбачалась недоторканність суддів (стаття 62) та можливість притягнення їх до дисциплінарної відповідальності (стаття 63). Закон не передбачав утворення органів суддівського врядування та суддівського самоврядування, які б забезпечували незалежність суддівського корпусу.

Внаслідок прийняття Декларації про державний суверенітет України і Акту проголошення незалежності України, з мотивів зміни принципу «демократичного централізму» на принцип «розподілу влади на законодавчу, виконавчу та судову», реального забезпечення прав і свобод громадян, затвердження верховенства закону, була зумовлена необхідність проведення судово-правової реформи.

Верховною Радою України 28 квітня 1992 року була схвалена «Концепція судово-правової реформи в Україні», що передбачала створення гарантій незалежності судових органів від впливу законодавчої та виконавчої влади, підвищення ролі суду, його значення в державі та суспільстві [232].

В даній Постанові Верховної Ради України необхідність судово-правової реформи обґрунтовувалася і тим, що «суди республіки, вся система юстиції і чинне законодавство, яке регулює діяльність правоохоронних органів, переживають глибоку кризу, викликану багатьма факторами, які негативно впливали на їх діяльність. Суди не завжди надійно охороняли права і свободи людини, являли собою важливий інструмент командно-адміністративної системи і змушені були бути провідниками її волі. Суд не мав влади, а влада безконтрольно користувалась судом. Судово-правова реформа повинна привести судову систему, а також всі галузі права у відповідність із соціально-економічними та політичними змінами, що відбулись у суспільстві».

Головною метою реформи і формування незалежної судової влади була перебудова судової системи, створення нового законодавства, вдосконалення форм судочинства. Як слушно зазначає Р.А. Крусян, «першочерговим завданням була необхідність формування незалежної, дієздатної, ефективної судової влади як необхідного підґрунтя формування нової моделі системи судоустрою» [129, с. 73].

Також були сформовані принципи побудови нової судової системи та етапи судової реформи.

Згідно з Концепцією 1992 року в ході судово-правової реформи було необхідно гарантувати самостійність і незалежність судових органів від впливу законодавчої і виконавчої влади шляхом розмежування повноважень між гілками

державної влади; для забезпечення незалежності судової влади створити систему законодавства про судоустрій; здійснити спеціалізацію судів та визначити компетенцію різних ланок судової системи; максимально наблизити суди до населення і гарантувати право громадянина на компетентний, незалежний і неупереджений суд.

На реалізацію цієї Концепції 15 грудня 1992 року був прийнятий Закон України «Про статус суддів», в якому було визначено, що правосуддя здійснюється незалежно від законодавчої та виконавчої влади (п. 1 статті 1). «Носіями судової влади в Україні» було визначено професійних суддів та залучених для здійснення правосуддя представників народу. Судді були віднесені до посадових осіб судової влади, наділені повноваженнями здійснювати правосуддя і виконувати свої обов'язки на професійній основі. В статті 3 Закону зазначався принцип незалежності суддів у своїй діяльності, держава гарантувала «фінансове та матеріально-технічне забезпечення суддів і судів», а в главі III закріплювались гарантії такої незалежності [255].

Закон регулював діяльність судової системи, вимоги, які надають право особі на зайняття посади судді, порядок добору та обрання (призначення) суддів. Законом також передбачалися порядок і строки чергових атестацій професійних суддів.

Для забезпечення формування судового корпусу, здатного кваліфіковано, всебічно та неупереджено здійснювати правосуддя на професійній основі, створювалися кваліфікаційні комісії суддів. Для визначення рівня професійної підготовленості суддів та розгляду питань їх дисциплінарної відповідальності окремо створювалися атестаційно-дисциплінарні комісії. Отже, з'явилися спеціальні органи, діяльність яких безпосередньо стосувалась формування суддівського корпусу та контролю за рівнем його професійної підготовленості.

Але законодавча основа діяльності таких органів була створена тільки згодом, коли 02 лютого 1994 року був прийнятий Закон України «Про кваліфікаційні комісії, кваліфікаційну атестацію і дисциплінарну відповідальність суддів судів України» [231], яким закріплювався правовий статус кваліфікаційної

комісії суддів як органу, що створений для забезпечення формування суддівського корпусу, здатного кваліфіковано, сумлінно та неупереджено здійснювати правосуддя на професійній основі, визначення рівня професійної підготовленості суддів та розгляду питань їх дисциплінарної відповідальності.

Тією ж датою був прийнятий Закон України «Про органи суддівського самоврядування» [243], яким суддівське самоврядування визначалося «однією з найважливіших гарантій забезпечення незалежності судів і суддів України».

На підставі цих Законів були внесені відповідні зміни до Закону України «Про статус суддів», де також вперше з'являється окремий розділ, присвячений органам суддівського самоврядування.

Наступним актом, який вплинув на створення системи судоустрою в державі, став Конституційний Договір між Президентом України та Верховною Радою України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України, який було прийнято 8 червня 1995 року [116].

У Договорі в розділі V «Суди України» було закріплено здійснення судової влади в Україні виключно судами. Стаття 37 Договору визначала, що суди є незалежними, підкоряються тільки закону, мають самостійне бюджетне фінансування, а усі державні та інші установи і громадяни зобов'язані поважати їх незалежність.

Таким чином, після проголошення у 1991 році незалежності України протягом нетривалого часу була створена певна законодавча база щодо становлення та розвитку судової влади в Україні та оновлена система судоустрою: «Загалом 1991-1996 рр. – це період динамічного державотворення, реалізації засад державної незалежності, але водночас – і значних соціально-економічних ускладнень, руйнації попередньої економічної інфраструктури країни, кризи фінансової системи. ... На цьому фоні судова система зберігала стійку динаміку розвитку» [114, с. 482].

Але, як слушно зазначає Р.А. Крусян, «практика застосування названих законів висвітлювала низку проблем, зокрема, в частині недосконалості системи

судів, порядку добору суддів та притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, системи і діяльності кваліфікаційних комісій тощо, які з часом набували системного характеру і негативно позначились на якості та ефективності судового захисту прав та свобод людини і громадянина» [129, с. 80].

28 червня 1996 року була прийнята Конституція України, чим розпочато новий етап судової реформи, в ході якого судова влада дійсно повинна була стати окремою і незалежною гілкою державної влади, а кожний громадянин держави отримати гарантоване право на справедливий судовий розгляд. Для досягнення цієї мети слід було створити дієвий правовий механізм, завдяки якому підвищити роль і авторитет судів як головного органу захисту прав людини і громадянина. Потрібна була розробка нової концептуальної програми дій в цьому напрямку, адже «після прийняття Конституції України 1996 року Концепція судово-правової реформи 1992 року, відігравши важливу роль у становленні судової влади в Україні, практично втратила значення програмного документа, хоча окремі положення Концепції тривалий час залишалися актуальними» [88].

В Конституції України закріплювався принцип незалежності і недоторканності суддів (стаття 126), змінився підхід до формування суддівського корпусу в державі. Правосуддя повинні були здійснювати професійні судді, які призначалися на посаду за рекомендації кваліфікаційної комісії суддів (стаття 127), а також народні засідателі та присяжні. Стаття 130 Конституції України закріплювала положення про суддівське самоврядування.

З'явилося в Конституції України і нове положення, яке раніше не було закріплено в жодному із законів щодо реформування судової влади в державі. Це положення стосувалось утворення Вищої ради юстиції на виконання одного із зобов'язань, викладених у Висновку № 190 (1995) Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо заяви України на вступ до Ради Європи, пункт VIII якого передбачає, що в Україні буде «забезпечена незалежність судової влади відповідно до стандартів Ради Європи, зокрема стосовно призначення та перебування на посадах суддів» [43].

Стаття 131 Конституції України передбачала утворення нового органу в системі правосуддя – Вищої ради юстиції – колегіального незалежного органу, відповідального за формування високопрофесійного суддівського корпусу, до відання якої належало:

- 1) внесення подання про призначення суддів на посади або про звільнення їх з посад;
- 2) прийняття рішення стосовно порушення суддями і прокурорами вимог щодо несумісності;
- 3) здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів та розгляд скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних та місцевих судів, а також прокурорів.

Як зазначає І.В. Назаров, «гарантування громадянам права на розгляд їх справ компетентним, незалежним і неупередженим судом потребує створення органу, який взяв би на себе відповідальність за формування високопрофесійного суддівського корпусу. Виникнення Вищої ради юстиції в Україні стало кроком вперед на шляху реалізації демократичного порядку формування останнього» [167, с. 3].

Як зазначається в науковій літературі, в період створення Вищої ради юстиції судова система переживала глибоку кризу. Перед владою стояло важливе завдання щодо очищення судового корпусу від заангажованих, залежних, корумпованих, а інколи й некомпетентних суддів та створення оновленого складу судів, адже за радянських часів судовий корпус формувався партійною системою, був їй підвладний, а тому не міг бути незалежним і неупередженим, до того ж був корумпованим [102, с. 7].

На реалізацію відповідних положень Конституції України щодо здійснення правосуддя 15 січня 1998 року був прийнятий Закон України «Про Вищу раду юстиції», в статті 1 якого визначалось, що «Вища рада юстиції є колегіальним, незалежним органом, відповідальним за формування високопрофесійного суддівського корпусу, здатного кваліфіковано, сумлінно та неупереджено

здійснювати правосуддя на професійній основі, а також за прийняття рішень стосовно порушень суддями і прокурорами вимог щодо несумісності та у межах своєї компетенції про їх дисциплінарну відповідальність» [219].

На думку Д.А. Опаленка, «Вища рада юстиції є особливим органом контролю, оскільки вона відповідає за формування незалежного високопрофесійного суддівського корпусу, здатного кваліфіковано, сумлінно та неупереджено здійснювати правосуддя, а також за прийняття процесуальних правових рішень. Функція контролю визначається стосовно суддів усіх рівнів судової влади, у тому числі суддів Верховного Суду України і вищих спеціалізованих судів» [175, с. 4].

Цю думку підтверджує і В.М. Колесниченко, який стверджує, що «Вища рада юстиції є органом, належним до системи стримувань і противаг, виконує контрольні функції з метою унеможливлення втручання виконавчих та законодавчих органів у суддівську діяльність. Фактично Рада є своєрідним буфером між законодавчою і виконавчою владою, з одного боку, і судовою – з іншого» [103, с. 20].

Таким чином, Вища рада юстиції набула конституційно-правової природи, але не була віднесена до жодної з гілок влади, не була і суддівським органом, не відповідала за проходження суддями суддівської кар'єри, що відносилось до повноважень Вищої кваліфікаційної комісії суддів. За висловом В.М. Колесниченка щодо характеристики Вищої ради юстиції того часу, «...питання статусу цього державного органу... залишається дискусійним, оскільки європейська модель формування суддівського корпусу не допускає існування одночасно двох вищих незалежних спеціальних органів. Як правило, в країнах Європи існує єдиний вищий конституційний орган..., відповідальний за формування суддівського корпусу, який утворює допоміжні (робочі) органи, необхідні для реалізації покладених на нього завдань» [103, с.20].

Прийняття Закону України «Про Вищу раду юстиції» було останньою подією у XX столітті в історії розвитку законодавства України у сфері правосуддя. Як зазначає О.З. Хотинська-Нор, «... початок XXI століття для

судової системи України став порогом багатообіцяючих змін, оскільки добігав свого кінця строк дії перехідних положень Конституції України, які на п'ять років відтермінували втілення конституційних норм, що передбачали цілком нову для країни модель судоустрою» [366, с. 7].

Як слушно наголошує Р.А. Крусян, «звідси критичного значення набувала дата 28 червня 2001 року, адже без певних реформаційних дій у сфері судової влади створювалася «небезпека паралічу судової системи» (В.Ф. Бойко), яка після спливу означеного терміну не могла суперечити вимогам Основного Закону» [129, с. 82].

Для уникнення кризи і «паралічу судової системи» Верховна Рада України 21 червня 2001 року приймає низку законів, якими вносить зміни у систему судоустрою. Прийняття цих законів і подальша перебудова судової системи отримали назву «малої судової реформи», оскільки «засновувалася на принципі реалізації норм Конституції України шляхом мінімальних змін у законодавстві та судовій системі» [104].

Слід погодитися із дослідниками, які стверджують, що «мала судова реформа» виявилася мало плідною, а за деякими параметрами взагалі не мала перспективи, однак, «маємо констатувати, що формально мета «малої судової реформи» була досягнута – основні конституційні вимоги до функціонування судової системи реалізовано» [366, с. 8; 129, с. 83].

Але система судоустрою та законодавства у сфері правосуддя вимагали подальшого удосконалення відповідно до положень Основного Закону і європейських стандартів.

Конституційні положення щодо здійснення правосуддя стали підґрунтям для нового Закону України «Про судоустрій України», що був прийнятий 07 лютого 2002 року, в статті 14 якого були закріплені гарантії незалежності суддів, одним із забезпечення яких став особливий порядок призначення, обрання, притягнення до відповідальності та звільнення суддів. Крім того, Закон врегулював питання правових засад організації судової влади та здійснення правосуддя, систему судів загальної юрисдикції, змінивши її на чотириступеневу,

здійснення суддівського самоврядування та інше, завдяки чому потреба в окремих законах, які були прийняті до цього часу (наприклад, Закон України «Про органи суддівського самоврядування»), відпала.

Так, розділ IV вказаного Закону закріплював правовий статус і повноваження кваліфікаційних комісій суддів, завданням яких було «забезпечення формування корпусу професійних суддів, здатних кваліфіковано, сумлінно і неупереджено здійснювати правосуддя, шляхом відбору і рекомендації осіб для зайняття посади професійного судді та визначення рівня фахової підготовленості професійних суддів, а також розгляд питань про дисциплінарну відповідальність суддів та щодо надання висновків про звільнення судді з посади» [260], що, практично, співпадало із визначенням Вищої ради юстиції згідно статті 1 Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року.

Як зауважує В.В. Долежан, визначаючи позитивним централізоване формування складу професійних суддів і притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів місцевих і апеляційних судів усіх юрисдикцій, «склалася ситуація, коли ці процеси, однакові за своєю спрямованістю, виявилися штучно поділеними між ВККС України і ВРЮ. При цьому основи правового статусу ВРЮ визначені у Конституції України, а ВККС України – в ординарному законі. Окремі питання послідовно розглядаються спочатку ВККС, а потім передаються на розгляд ВРЮ. Виникає дублювання повноважень, що не сприяє раціональному вирішенню проблем оптимізації статусу суддів України. До того ж обидва ці органи називаються вищими, що може породжувати нездорову конкуренцію» [73, с. 41].

В Закон мали місце й інші суттєві недоліки, зокрема, щодо структурування системи судоустрою: утворення Касаційного суду України суперечило Конституції України, а в створенні Апеляційного суду України не було практичної необхідності. Крім того, цим Законом були розширені повноваження Президента України щодо судової гілки влади: право призначати голів та заступників голів судів (крім Верховного Суду України) та звільняти їх з посад

(стаття 20 Закону), переводити суддів з одного суду до іншого (стаття 62 Закону), присвоювати суддям військових судів усі військові звання (частина 2 статті 63 Закону), визначати кількісний склад Верховного Суду України (стаття 48 Закону), що не виповідало положенням Конституції України.

Таким чином, «процес реформування судової системи у період, початок якому поклала «мала судова реформа», відзначався інтенсивним розвитком законодавства, проте мав певні недоліки та носив характер непослідовності та безсистемності» [129, с. 85.]. Як зауважує О.З. Хотинська-Нор, «кардинально протилежні ідеї у поглядах на потрібний державі судоустрій зумовлювали компромісний характер відповідних законів, що робило траєкторію розвитку судової системи хаотичною. Стратегії судової реформи як такої не було: насамперед керувалися політичною доцільністю, а складові фінансового, організаційного, кадрового забезпечення судової реформи відходили на другий план» [366, с. 14].

Майже десятиріччя з моменту прийняття Конституції України у сфері судової влади залишалися суттєві недоліки та проблеми, які стосувались, перш за все, низького рівня довіри населення до судової влади; недостатнього забезпечення незалежності суддів; низького рівня професіоналізму частини суддівського корпусу; недостатнього забезпечення доступності правосуддя й прозорості судових рішень тощо.

Таким чином, існували об'єктивні підстави щодо подальшого реформування системи судоустрою, що і відбулося із затвердженням Указом Президента України від 10 травня 2006 року № 361/2006 «Концепції вдосконалення судівництва для утворення справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» [120]. Метою цієї Концепції було «забезпечення становлення в Україні судівництва як єдиної системи судового устрою та судочинства, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і гарантує право особи на справедливий суд».

Одним із завдань Концепції, було визначено «забезпечення доступного та справедливого судочинства, прозорості в діяльності судів, оптимізації системи

судів загальної юрисдикції, посилення гарантій незалежності суддів, підвищення фахового рівня суддівського корпусу, підвищення статусу суддів у суспільстві, істотне поліпшення умов професійної діяльності суддів, радикальне поліпшення стану виконання судових рішень, створення можливостей для розвитку альтернативних (позасудових) способів вирішення спорів», що свідчило про новий рівень вимог до формування судової влади та законодавства у сфері правосуддя.

На основі цієї Концепції Національною комісією зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права були підготовлені законопроекти «Про судоустрій України» та «Про статус суддів». Відзначаючи позитивні сторони вказаних законопроектів, слід вказати, що документи містили і принципові недоліки, які стосувались саме доступності, зрозумілості, довіри судам. На це було вказано і Венеціанською комісією у Висновку CDL-AD(2007)003 від 20 березня 2007 року: «Запропонована система судів є досить складною та розгалуженою. Хоча ця система є простішою, ніж пропонувалося попередніми законопроектами (які передбачали додатково окремі касаційні суди), передбачаються чотири рівні судів і кожен рівень сам по собі розділяється на господарські суди, цивільні суди, адміністративні суди та кримінальні суди. Очевидно, чим складніша судова система, тим більший ризик виникнення процесуальних затримок. Проте, для того, щоб зменшити кількість рівнів судів, необхідно змінити статтю 125 Конституції» (п. 18 Висновку) [50].

Існували й інші недоліки у сфері судової влади, які негативно впливали на ефективність функціонування системи судоустрою: порушення строків розгляду судових справ, низька якість судових рішень, високий рівень корупції серед суддів. Однією з причин цього були, зокрема, недосконалість системи добору суддів і процедури притягнення суддів до відповідальності, неналежні умови їх професійної діяльності.

Тому було закономірним, що Закон України «Про судоустрій України» від 07 лютого 2002 року було скасовано прийняттям нового Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (07.07.2010 року) [259], який мав на меті

реформування системи судоустрою відповідно до міжнародних стандартів, підвищення ролі суду та статусу судді у суспільстві, забезпечення незалежності суддів від впливу, у тому числі в системі правосуддя.

Згідно положень цього Закону принцип незалежності суддів, відповідно до статті 47, забезпечувався, зокрема, особливим порядком призначення, обрання, притягнення до відповідальності та звільнення судді. Для цього в системі судоустрою створюється постійно діючий орган – Вища кваліфікаційна комісія суддів, до повноважень якої відносяться ведення обліку та відбір кандидатів на посади суддів, надання Вищій раді юстиції рекомендацій щодо призначення, обрання та звільнення суддів, а також проведення дисциплінарного провадження щодо представників суддівського корпусу.

Включення норм про статус Вищої ради юстиції до розділу VIII «Правосуддя» Конституції України, який безпосередньо присвячений загальним засадам діяльності та функціонування судової влади, відсутність у вказаних вище законодавчих актах окремих положень щодо Вищої ради юстиції, знов підтверджував її статус як відокремленого, вторинного стосовно судової гілки влади державного органу, що займав особливе становище серед інших органів держави [23, с. 164].

В свою чергу, І.В. Назаров визначає Вищу раду юстиції, виходячи з її повноважень, як «державний незалежний контрольний орган, що перевіряє результати діяльності кваліфікаційних комісій суддів з добору й рекомендації кандидатів на посаду судді, контролює обґрунтованість притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів і прокурорів, здійснює дисциплінарне провадження стосовно суддів у випадках, передбачених Законом. При цьому Рада юстиції покликана не лише забезпечувати добір кандидатів на посади суддів, а й бути гарантом їх незалежності при відправленні правосуддя» [167, с. 15].

Слід погодитися з думкою Р.А. Крусян, що «з прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року, який суттєво змінив ситуацію у сфері здійснення правосуддя, розпочався важливий етап становлення системи судоустрою в Україні. Водночас, невирішеними залишалися такі важливі

питання: оптимізації принципів побудови системи судоустрою України; оптимізації інстанційного структурування системи судоустрою, адже існувала чотирирівнева система; доступності правосуддя; удосконалення процедури створення, реорганізації та ліквідації судів; порядку призначення суддів з метою забезпечення їх незалежності тощо» [129, с. 89].

Тому потреба у подальшому реформуванні судової влади залишилася нагальною, про що було зазначено у Стратегічному плані розвитку судової влади України на 2013-2015 рр., який був затверджений Радою суддів України 21 грудня 2012 року та схвалений XI з'їздом суддів України у 2013 році [341].

У Стратегії зазначалось, що «завданням подальшого розвитку правосуддя є реальне утвердження верховенства права у суспільстві і забезпечення кожній людині права на справедливий судовий розгляд у незалежному та неупередженому суді». Основні напрями такого розвитку полягають у забезпеченні доступності правосуддя; справедливої судової процедури; незалежності, безсторонності та професіоналізму суддів; ефективності судового захисту.

12 січня 2015 р. Президент України П.О. Порошенко підписав Указ «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [257], метою якої є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі.

Дана Стратегія передбачає 62 реформи і програми, серед яких судова реформа є однією з восьми пріоритетних, що «зумовлено необхідністю утвердження справедливого та неупередженого суду в Україні, створення дієвого механізму судового захисту прав і свобод людини та громадянина на засадах верховенства права, повернення довіри до судової влади з боку українських громадян, а також реалізації положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом» [98].

Метою судової реформи є реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів задля практичної реалізації принципів верховенства права і забезпечення кожному права на справедливий судовий

розгляд справ незалежним та неупередженим судом. Реформа має забезпечити функціонування судової влади, що відповідає суспільним очікуванням щодо незалежного та справедливого суду, а також європейській системі цінностей та стандартів захисту прав людини.

В Стратегії зазначається, що на першому етапі реформи буде проведено невідкладне оновлення законодавства, спрямоване на відновлення довіри до судової влади в Україні; а на другому етапі відбудуться системні зміни в законодавстві: прийняття нової Конституції України та на основі відповідних конституційних змін – нових законів, що стосуються судоустрою та судочинства, інших суміжних правових інститутів.

Вже 12 лютого 2015 року був прийнятий Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд», яким з метою підвищення національних стандартів судоустрою і судочинства та забезпечення права на справедливий суд було внесено зміни до низки нормативно-правових актів, що регулюють здійснення правосуддя в державі, а також до Законів України «Про Вищу раду юстиції» та «Про судоустрій і статус суддів».

Але, як зазначає В.С. Караваєв, представник Національного інституту стратегічних досліджень, «для утвердження справедливого та неупередженого суду в Україні необхідно створити сприятливі умови для перетворення Вищої ради юстиції в автономний управлінський орган, який забезпечить формування високопрофесійного й відповідального суддівського корпусу, гарантування його незалежності при здійсненні правосуддя» [98].

Як стверджує вчений, «у зв'язку зі зміною статусу Вищої ради юстиції (формування її складу, зміна її повноважень, передача повноважень Вищої кваліфікаційної комісії суддів України до сфери її відання тощо) постає потреба й приведення назви фактично новостворюваного конституційного органу у відповідність до низки висновків Венеціанської комісії та Консультативної ради європейських суддів – Рада судової влади України, Вища рада правосуддя України чи Вища судова рада України» [98].

2 червня 2016 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [224], яким були внесені зміни у відповідні статті Конституції України стосовно здійснення правосуддя для забезпечення кожному громадянину права на справедливий судовий розгляд його справи незалежним і неупередженим судом у визначені терміни на основі принципу верховенства права.

В ході розробки цього Закону Верховна Рада України два рази зверталась до Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 Конституції України. І першим висновком від 20 січня 2016 року № 1-в/2016 [47], і другим – від 30 січня 2016 р. № 2-в/2016 [48] було визначено, що законопроект про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України. Такий ретельний підхід до розробки зазначеного Закону свідчить про його нагальну потребу і важливість.

В оновленій редакції статті 131 Основного Закону на зміну Вищій раді юстиції приходить Вища рада правосуддя, статус якої регулюється окремим Законом України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року [218].

На думку С.В. Прилуцького, «попередня діяльність Вищої ради юстиції настільки дискредитувала даний орган, що було прийнято рішення змінити його назву на Вищу раду правосуддя» [208, с.11]. Змінилась не тільки назва даного органу, а і функціональна його наповненість, удосконалено конституційний статус та порядок формування.

Слід зазначити, що ще на стадії підготовки напрацювань пропозицій для проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» у Верховному Суді України висловила погляди про трансформацію Вищої ради юстиції та Вищої кваліфікаційної комісії суддів у Вищу раду судової влади, до повноважень якої будуть віднесені вирішення усіх питань формування професійного суддівського корпусу, притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності та їх звільнення, переведення, надання згоди на здійснення кримінального провадження щодо судді, його затримання або арешт.

При цьому було запропоновано, щоб згідно з європейськими стандартами члени цього органу обиралися з'їздом суддів України з числа суддів та суддів у відставці (вони мають становити більшість у Вищій раді судової влади), представника Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та осіб, які мають наукові ступені доктора або кандидата юридичних наук. За посадою передбачено, що до складу цього органу має входити Голова Верховного Суду України, який має головувати на засіданнях Вищої ради судової влади та організовувати її роботу.

Пропонувалось безпосередньо у Конституції вказати, що народні депутати України, члени Кабінету Міністрів України, керівники інших органів державної влади та керівних органів політичних партій не можуть обиратися до складу Вищої ради судової влади. Остання має працювати на постійній основі. Обрані до її складу члени (судді та не судді) мають бути відряджені для роботи у Вищій раді судової влади на термін повноважень.

Аналіз статті 131 Конституції України та Закону України «Про Вищу раду правосуддя» свідчить, що більшість пропозицій були враховані законодавцем.

Вища рада правосуддя була визначена як колегіальний, незалежний конституційний орган державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів (стаття 1 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»).

Були враховані зауваження європейських експертів щодо порядку формування цього органу. Відповідно до оновлених конституційних положень Вища рада правосуддя складається з двадцяти одного члена, з яких десятьох обирає з'їзд суддів України з числа суддів чи суддів у відставці (частина 2 статті 131 Конституції України).

Закон «Про Вищу раду правосуддя» є ординарним, спеціальним законом для врегулювання статусу, повноважень, засад організації та порядку діяльності

Вищої ради правосуддя, тому в подальшому буде здійснено аналіз і характеристика його положень з метою визначення конституційно-правових засад діяльності ВРП.

Закон за своєю структурою складається з трьох розділів, 10 глав та 74 статей. Розділ III «Прикінцеві та перехідні положення» визначає порядок набрання чинності Законом та його окремих положень, внесення змін до відповідних законодавчих актів України.

Для регулювання процедурних питань здійснення повноважень Вищою радою правосуддя, порядку підготовки, розгляду та прийняття нею, її Дисциплінарними палатами та іншими органами рішень, а також інші питання діяльності був прийнятий рішенням ВРП від 24 січня 2017 року № 52/0/15-17 Регламент Вищої ради правосуддя [266].

З прийняттям Закону про зміни до Конституції України 02 червня 2016 року був прийнятий і новий Закон України «Про судоустрій і статус суддів», яким визначено організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд.

Згідно положень цього Закону при здійсненні правосуддя суди є незалежними (стаття 6 Закону). Суддя у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання, що, зокрема, забезпечується особливим порядком його призначення, притягнення до відповідальності, звільнення та припинення повноважень (стаття 48 Закону).

Такими повноваженнями наділена Вища рада правосуддя, що в повній мірі відповідає європейським стандартам у сфері гарантування незалежного та неупередженого правосуддя. Порядок формування Вищої ради правосуддя, встановлення статусу і повноважень її членів частково позбавляє від політичного впливу на формування судового корпусу, що без сумніву, є позитивними зрушеннями в реформуванні системи правосуддя.

Як зазначає член Вищої ради правосуддя Л. Швецова, «Вищу раду правосуддя можна назвати унікальною для Європи інституцією, оскільки вона була створена на основі рекомендацій Ради Європи. Також не можна оминати значення для інституційного розвитку вітчизняного законодавства рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Олександр Волков проти України», завдяки якому було суттєво реформовано процедури, що стосуються суддівської кар'єри, дисциплінарної відповідальності судді. Зокрема, запроваджено принцип правової визначеності у контексті дисциплінарної процедури, усунуто політичний вплив на питання кар'єри судді, впроваджено механізми захисту суддівської незалежності тощо» [369].

Але прийняті у 2016-2017 рр. закони щодо реформування судоустрою не вирішили проблему розмежування повноважень між органами суддівського врядування – Вищою радою правосуддя та Вищою кваліфікаційною комісією суддів України. Спроба усунути такі недоліки була здійснена згодом шляхом прийняття Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» від 16 жовтня 2019 року № 193-IX, проєкт якого (№ 1008) [223] неодноразово піддавався критиці.

Як вказується у Пояснювальній записці до проекту Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» (первинна назва) №1008 [205], саме із діяльністю органів суддівського врядування експерти пов'язують більшість проблем - фактично необмежена дискреція повноважень членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України при проведенні конкурсних процедур добору суддів та їх кваліфікаційного оцінювання, затягування розгляду дисциплінарних скарг на дії суддів членами Вищої ради правосуддя. Відповідно, для усунення вказаних недоліків необхідно «уточнити повноваження органів суддівського врядування, у тому числі засади діяльності Вищої ради правосуддя, змінити порядок формування складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, а також удосконалити процедуру розгляду дисциплінарної скарги».

Даний проєкт викликав неоднозначні оцінки у професійному експертному середовищі.

Наприклад, аргументи на користь проєкту можна знайти у дослідженні фундації DeJure спільно з Центром політико-правових реформ «Суддівська (не)залежність», у результаті якого експерти дійшли висновку, що для країн, де судова влада не є незалежною, або має тісний зв'язок з політичною елітою і виконавчою владою, необхідно змінити підхід до органів, які мали б притягувати суддів до дисциплінарної відповідальності, вони мали б складатися частково з представників громадськості, які активно беруть участь у судовій реформі чи в дослідженні незалежності судової влади, а також міжнародних експертів. Тому даний проєкт може посприяти реформуванню та очищенню судової влади [346].

Друга група експертів, відмічаючи низку позитивних ідей проєкту, наприклад, створення Комісії з питань доброчесності та етики, залучення міжнародних експертів, відмічають певну невідповідність мети проєкту його змісту. Так, експерти Центру політико-правових реформ зауважують, що проєктом не передбачена жодна попередня оцінка під кутом зору доброчесності та етики чинного складу ВРП, яка хоча відіграла не менш негативну роль у (не)впровадженні судової реформи, ніж ВККС, яку заплановано оновити, отримала ще додаткові повноваження [49].

Із набранням цим Законом чинності були припинені повноваження членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, а спроба формування її складу була приречена на невдачу з огляду на прогалини законодавчого регулювання відповідної процедури та статусу цієї комісії. Внаслідок цього у системі функціонування органів судової влади виникла глибока системна криза.

Тому у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року №1402-VIII, «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» від 16 жовтня 2019 року № 193-IX, «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року

№1798-VIII Конституційний Суд України своїм Рішенням від 11 березня 2020 року №4-р/2020 визнав ряд положень Закону № 193-IX, в тому числі і ті, що стосувались взаємовідносин Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, такими, що не відповідають Конституції, та рекомендував Верховній Раді України невідкладно привести Закон у відповідність до цього Рішення.

19 червня 2020 року Президент України подав до Верховної Ради України як невідкладний законопроект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності Верховного Суду та органів суддівського врядування», реєстр. №3711, який загалом підтриманий Вищою радою правосуддя, а також Радою суддів України, Верховним Судом, Комітетом з питань правової політики Верховної Ради України. Така єдність представників різних сфер державної діяльності у підтримці документа свідчить про усвідомлення масштабу існуючої кризи та нагальної потреби стабілізувати процес розвитку судової влади в Україні.

У цьому законопроекті передбачені зміни повноважень Вищої ради правосуддя шляхом передачі тих, які нині належать Вищій кваліфікаційній комісії суддів України та Державній судовій адміністрації України, що, на наш погляд, є позитивним, оскільки Вища рада правосуддя як конституційний орган суддівського врядування повинен вирішувати питання, що є ключовими для ефективного функціонування незалежної судової системи.

1.2. Конституційно-правова природа Вищої ради правосуддя

Згідно статті 6 Конституції України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Як зазначає О.В. Гончаренко, «введення такої моделі на практиці не тільки сприяло утворенню демократичних держав, громадянського суспільства, розвитку правової науки, а й забезпечувало логічне упорядкування державних органів

зادля ефективного управління суспільством, метою якого, з одного боку, стала децентралізація державної влади, її обмеження через утворення самостійних стримуючих органів та систем, а з другого – розширення участі народу у вирішенні державних справ» [62, с. 6].

Ш.-Л. Монтеск'є, який першим сформулював ідею поділу державної влади на три гілки, писав: «Щоб не було можливості зловживати владою, необхідний такий порядок речей, при якому різні влади могли б взаємно стримувати одна одну. Якщо влада законодавча і виконавча будуть поєднані в одній особі чи установі, то свободи не буде, оскільки можна побоюватися, що цей монарх або сенат створюватимуть тиранічні закони для того, щоб також тиранічно їх застосовувати. Не буде свободи і в тому випадку, коли судова влада не відділена від влади законодавчої і виконавчої. Якщо вона поєднана із законодавчою владою, то життя і свобода громадян перебуватимуть у владі безладу, оскільки суддя буде законодавцем. Якщо судова влада поєднана з виконавчою, то суддя набуває можливості пригнічувати» [159, с. 290].

В підтвердження цієї думки Т. Джефферсон зазначав: «Якщо усі гілки влади - законодавча, виконавча і судова - поєднані у законодавчому органі, то це встановлює деспотичне правління. Не набагато буде легше, якщо вся ця влада знаходиться у руках багатьох або когось одного. Правляча влада має бути розділена і врівноважена між декількома інститутами влади, щоб жоден з них не міг вийти за межі своїх законних повноважень, не зустрівши ефективного стримування і протидії від іншої сторони» [72, с. 196].

Слід зауважити, що у класичній теорії поділу влади державна влада є єдиною, цілісною, а поділ здійснюється на рівні розподілу владних повноважень між органами, які представляють три гілки єдиної державної влади. «Не можна казати про три влади в державі, оскільки державна влада єдина. Мова може йти не про поділ трьох влад, а про поділ державних органів на основі відокремлення трьох основних функцій державної влади» [351, с. 397].

Принцип поділу влади є провідною теоретичною настановою (принципом), яка дає змогу відповідним чином будувати державний апарат та організовувати

його функціонування. Отже, поділяється не сама влада, а структурно-функціональний механізм її здійснення [4, с. 50].

В.Б. Авер'янов зазначає, що державна влада реалізується через певні види державних органів. Між ними розподілено державно-владні повноваження так, що вони є самостійними у реалізації своєї компетенції у встановлених Конституцією межах, а суди – навіть незалежні при відправленні правосуддя, і взаємодіють між собою за допомогою певних важелів взаємного стримування і протидії. Таким чином ставляться перепони узурпації влади будь-якою з її «гілок», а це створює необхідні умови для забезпечення прав і свобод людини та громадянина [3, с. 48]. Саме система стримувань та протидій утворюється для запобігання концентрації влади та, як наслідок, перешкоджає зловживанню і свавіллю. Кожна з гілок влади має утворювати єдину державну владу на основі співробітництва та взаємодоповнення [106, с. 32].

В.Ф. Погорілко стверджує, що розподіл влад – це не застиглий стан відокремлених державних структур, а працюючий механізм, який досягає єдності на основі складного процесу погоджень і спеціальних правових процедур, передбачених на випадок конфліктних ситуацій. Початком організації державної влади є законодавче закріплення загальної системи органів, які здійснюють цю владу [115, с. 386].

В Конституції України загальним засадам діяльності та функціонування судової влади в Україні безпосередньо присвячений розділ VIII «Правосуддя».

Як вже було вказано, стаття 131 Конституції України, яка міститься у вказаному розділі, закріплює правовий статус і функціонування в Україні Вищої ради правосуддя, відповідно положення цієї статті розвинені у Законі України №1798-VIII.

Поява такого органу державної влади є цілком виправданою та обґрунтованою, заснованою на світовій практиці, адже у багатьох країнах світу існують аналогічні органи (наприклад, Вища рада магістратури у Франції, Італії, Португалії, Румунії; Генеральна рада судової влади в Іспанії; Національна Судова Рада в Хорватії; Вища рада юстиції в Албанії), які покликані забезпечити

формування професійного й відповідального суддівського корпусу, гарантування його незалежності при здійсненні правосуддя.

Вперше орган, подібний до Вищої ради правосуддя в Україні, – Вища рада магістратури – виник у Франції у 1883 році як конституційний орган, що мав функції управлінського характеру стосовно корпусу магістратів. Статус Ради магістратури за часи історії Франції декілька разів змінювався практично разом із Конституцією Республіки. Нині статус Ради магістратури регулюється Конституційним законом від 27 липня 1993 року та Ордонансом від 22 грудня 1958 року № 58-1271, що містить Органічний закон про Вищу раду магістратури [103, с. 8; 109, с. 665-684].

Аналогічний орган існує і в Італії з 1907 року як орган судового самоврядування, але широкі права він одержав тільки за Конституцією 1947 року [344, с. 194]. Статус Вищої ради магістратури Італії, її склад, порядок формування і призначення членів були суттєво змінені після реформи 1975 року, відповідно, Рада розглядається як конституційний орган судової влади, який відіграє важливу роль в організації діяльності та функціонування системи судів звичайної юрисдикції [370, с. 263]. Законодавчою базою функціонування Вищої ради магістратури Італії, крім Конституції держави, виступає Закон «Про утворення і діяльність Вищої ради магістратури», після прийняття якого вона є органом судової влади, що бере участь в організації діяльності й функціонування установ, пов'язаних із відправленням правосуддя, відповідальний за формування складу магістратури й дисципліну магістратів [93, с. 323, 324].

Генеральну Раду судової влади Іспанії, як орган управління судовою системою, було утворено відповідно до положень Конституції Іспанії 1978 року. Заснування Генеральної Ради ставило за мету задовольнити умову самоврядування судової влади, яка мала стати справжньою самостійною гілкою державної влади. Ступінь ефективності Ради у плані забезпечення самоврядування для судової влади визначає рівень інституційної автономії, яку має корпус суддів і магістратів на відміну від традиційного опікунства та контролю з боку Міністерства юстиції. Крім Конституції, діяльність Генеральної

ради судової влади врегульована Органічним законом «Про Генеральну раду судової влади» від 10 січня 1980 року [92, с. 219].

Відповідні органи (ради) діють і в інших країнах. Так, в Болгарії Вища судова рада визначає склад та відповідає за організацію судової системи країни. Положення про Вищу судову раду містить Конституція Республіки Болгарія, вона закріплює порядок утворення, кількісний і персональний склад, а також компетенцію Вищої судової ради. Конкретизація основних положень Конституції про Вищу судову раду міститься в Законі «Про судову владу» [110, с. 381-423].

В Польщі діє Національна рада судівництва, яка створена у 1989 році, покликана охороняти незалежність суддів та судів, втілюючи в життя демократичні принципи функціонування судової системи [207, с. 622]. Національна рада судівництва діє на підставі Конституції Республіки Польщі та окремого закону, прийнятого у 2011 році.

В Грузії для управління судовою системою та конкурсного відбору суддів утворена Рада юстиції, правовий статус якої закріплено не в Конституції держави, а тільки в окремому Законі «Про загальні суди» [207, с. 232].

Вища Рада суддів і прокурорів, що діє в Туреччині, здійснює функції, пов'язані з затвердженням цивільних та адміністративних суддів та прокурорів; в Колумбії Вища рада суддівського корпусу утворена для керівництва суддівським співтовариством, а в Угорщині Національна рада правосуддя призначена для управління судовою системою та кадрового підбору суддів [207, с. 795, 390-391, 161 відповідно]. У Вірменії діє Рада правосуддя [110, с. 278], Судова рада утворена в Республіці Словенія, Вища судова рада Республіки діє в Хорватії, Судова Рада Республіки – в Македонії [114, с. 295, 398, 182].

Слід зауважити, що у переважній більшості зазначені органи мають конституційний статус, і тенденція їхнього конституціоналізму поступово стає глобальною. У конституційному порядку визначаються основні положення правового статусу цього інституту: кількісний та якісний склад; вимоги до членів ради; порядок формування і строк її дії; процедура призначення або обрання голови ради, його заступників; компетенція.

Майже у всіх країнах статті конституцій, що регулюють правовий стан таких органів, знаходяться в главах чи розділах, які присвячені судовій владі або судовій системі. Так, у Конституції Іспанії такі статті розміщені у розділі VI «Про судову владу», у Конституції Болгарії - у главі VI «Судова влада», у Конституції Угорської Республіки – у главі X «Судова організація», у Конституції Польщі – у розділі VIII «Суди і трибунали». У Конституції Португалії статус такого органу закріплено у главі III «Статус суддів» розділу V «Суди», у Конституції Італійської Республіки – у главі IV «Магістратура» розділу I «Судоустрій».

В Україні Вища рада правосуддя, як і раніше Вища рада юстиції, «є надзвичайно важливим конституційним органом. Її роль і статус у суспільстві визначаються тими завданнями, які покладено на неї, і належне виконання яких покликане забезпечити формування в Україні високопрофесійного суддівського корпусу, створення незалежного і неупередженого правосуддя, ефективний судовий захист конституційних прав і свобод людини та громадянина» [151, с. 28].

Цей орган покликаний «не допустити проявів корпоративності у формуванні суддівського корпусу та забезпечувати гарантію незалежності суддів у здійсненні правосуддя від можливого тиску представників державної влади шляхом призначення суддів» [371, с. 86].

Недопущення проявів корпоративності у формуванні суддівського корпусу можливо завдяки тому, що до складу Вищої ради правосуддя входять не тільки судді. «Інші члени ВРП, ... будучи повноправними членами даного органу, передусім мають виконувати роль соціально-політичного балансу, стримуючи суддівську більшість від корпоративності та допомагаючи їм у вирішенні складних питань організації судової влади» [208, с. 12].

На думку експертів Венеціанської комісії Джозефа Пуллічіно, Торфасона та Ганни Сухоцької, що викладена у їх висновках від 4 січня 2000 року і 3 липня 2001 року, створення таких інституцій, як Вища рада правосуддя «також є засобом забезпечити суди системою управління, що запобігає перетворенню суддів на замкнену та інтроспективну касту і веде до певної координації з тими,

хто представляє волю народу, водночас гарантуючи незалежність і свободу від маніпуляцій. Наявність у складі ...членів, які призначаються не судовою системою, має, безсумнівно, позитивний ефект» [103, с. 8].

Закріплюючи конституційну природу Вищої ради правосуддя, законодавець не визначив її місце серед органів державної влади. Чітке визначення місця Вищої ради правосуддя в системі державної влади України надасть можливість уникнути суперечок щодо її значення та ролі в правовій системі України і, як наслідок, – щодо сукупності її повноважень.

Слід зазначити, що ВРЮ на законодавчому рівні взагалі не визначалась як орган державної влади, що породжувало багато дискусій з приводу її конституційно-правової природи. Наукові погляди з цього питання є актуальними і зараз, бо як зазначає С. Прилуцький, «назвавши ВРП органом державної влади, законодавець не поспішив вказати, до якої саме гілки державної влади ...належить даний орган» [208, с. 12].

Так, С.В. Ківалов, визначаючи правовий статус Вищої ради юстиції, зазначав: «Включення статті 131 діючої Конституції України в розділ «Правосуддя» аж ніяк не означає, що ВРЮ є частиною судової влади, не кажучи вже про судову систему. Швидше Вищу раду юстиції можна віднести до інфраструктури судової влади, оскільки діяльність ВРЮ носить підлеглий, обслуговуючий характер, перш за все для вирішення кадрових проблем судової системи» [99, с. 14]. Науковець запропонував включити відповідні норми про ВРЮ в розділ «Судова влада», який потрібно включити до оновленої Конституції держави.

В.В. Головченко, розрізняючи поняття «орган держави» і «орган державної влади» стверджував, що «Вища рада юстиції – це скоріше орган управління, тому що впливає на формування суддівського корпусу та здійснення правосуддя і опосередковано на правовідносини, на які поширюється юрисдикція судів. Згідно з конституційним принципом поділу державної влади, він не має своїм головним призначенням здійснення функцій і повноважень будь-якої з гілок державної влади, а отже, цей орган є вторинним щодо носіїв судової влади. Таким чином,

Вища рада юстиції є державним органом, але не органом державної влади. Вона не може існувати без судової влади, тому є вторинною стосовно неї, її повноважним представником, до складу якого входять і представники органів влади та прокуратури» [59, с. 10-11]. Позицію цього науковця підтримує і С.О. Халюк, визначаючи Вищу раду юстиції «державним органом, похідним або вторинним щодо судової влади, статус якої визначається покладеними на неї повноваженнями» [362, с. 24].

На думку Л.Є. Виноградової, Вища рада юстиції дійсно є державним органом, який не належить організаційно до жодної з передбачених у статті 6 Конституції України гілок влади, але тяжіє до судової влади, хоча і не відносить Раду до складу судової влади, «оскільки цей орган не здійснює правосуддя. Проте Вища рада юстиції, по-перше, певною мірою відповідає за формування корпусу професійних суддів в Україні; по-друге, здійснює деякі юрисдикційні функції, сприяючи очищенню його від осіб, ділові і моральні якості яких роблять неможливим використання їх на суддівській роботі» [37, с. 14]. Цю позицію підтримує і П.П. Шляхтун, який визначав Вищу раду юстиції як орган управління судової влади України [372, с. 64].

І.В. Назаров розглядав Вищу раду юстиції як контрольно-наглядовий орган, визначаючи, що контрольний напрямок є пріоритетним складником усієї діяльності Вищої ради юстиції. Це викликає потребу детальної процедурної регламентації здійснення контрольних повноважень Ради, починаючи з формування поняття «Вищої ради юстиції як державного органу контролю, його завдань і сфери діяльності, місця у структурі державних органів, визначення об'єкта контролю і підконтрольних суб'єктів, методів та форм проведення ним перевірок, аналізу існуючого стану, прийняття рішень за результатами контролю» [165, с. 188-189].

На думку О.С. Захарової, Вища рада юстиції певною мірою є контрольно-наглядовим органом (на зразок прокуратури), про що свідчить її статус, специфіка прав та обов'язків. Цей конституційний орган не можна віднести до якоїсь із гілок влади, зокрема законодавчої або виконавчої. Таким чином, Вища рада юстиції

належить до кола державних органів, місце яких визначається їх контрольно-наглядовими повноваженнями та конституційним статусом серед інших органів держави [342]. Р. Ігонін запропонував розглядати Раду як орган виконавчої влади із спеціальним статусом: «... хоча такий статус Вищої ради юстиції і не закріплений на законодавчому рівні, але розуміння контрольно-наглядових повноважень Ради, з огляду на положення адміністративно-правової теорії, дозволяє зробити саме такий висновок» [95, с. 122]. Д.А. Опаленко визначав Вищу раду юстиції як інститут контрольної влади в Україні [176].

О.Ф. Скакун пропонувала вважати її як вищий наглядовий орган в Україні (за адміністративною і дисциплінарною стороною діяльності суддів і прокурорів) [309, с. 134]. На думку М.О. Запорожець, це орган, що бере участь в організаційному забезпеченні діяльності судів України [87, с. 74].

І.Л. Самсін також зазначив, що Вища рада юстиції не належить до судової системи; це конституційний орган зі спеціальними повноваженнями, який де-факто має виконувати дорадчу роль при вирішенні питання про обрання та звільнення суддів. Функції Вищої ради юстиції повинні бути наглядовими за характером, а процедурні питання щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів всіх рівнів мають вирішувати органи системи кваліфікаційних комісій суддів [304, с. 7].

Існування таких різних наукових позицій правників щодо конституційно-правової природи Вищої ради юстиції, на наш погляд, пояснюється тим, що за існуючою теоретичною концепцією поділу державної влади, крім системи законодавчих, виконавчих і судових органів, існують державні органи, які забезпечують реалізацію стримувань і противаг між вищеназваними органами держави або виконання окремих функцій; їх правовий статус закріплений в Конституції України. Зокрема, до таких органів відносять Президента України, Генерального прокурора України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Раду національної безпеки та оборони, Вищу раду юстиції тощо. Саме система конституційних стримувань і противаг зумовлює існування конституційно визначених контрольно-наглядових та правоохоронних державних

органів, які логічно вплітаються у законодавчу, виконавчу та судову владу [105, с. 3].

В працях вітчизняних науковців, зокрема, Ю.М. Грошового, Д.А. Опаленка, Є.В. Супрунюка, В.Я. Тація, Ю.М. Тодики, підтримується думка про виокремлення державних органів, які забезпечували б реалізацію стримувань і противаг між вищеназваними органами держави. Автори вважають, що в будь-якій державі є універсальна (наглядова) функція, яка впливає з суті публічності державної влади. Ця влада реалізується особливою гілкою влади – контрольною [355, с. 50].

Існування такого наукового підходу підтверджується і позицією В.І. Татькова: «...Вищу раду юстиції не можна віднести до судової гілки влади, основним завданням якої є здійснення державної влади по відправленню правосуддя. При цьому повноваження Вищої ради юстиції не пов'язані з втручанням у сам процес здійснення судами правосуддя. Вища рада юстиції є державним органом, який не належить до жодної з гілок державної влади (законодавчої, виконавчої чи судової)».

Науковець пояснює свою позицію особливостями статусу Вищої ради юстиції, яка формується за принципом представництва, її контролюючими функціями, спеціальною компетенцією щодо формування суддівського корпусу, підсумовуючи, що мова йде «...про орган управління в судовій системі, а не про орган управління судовою системою» [352, с. 61-62].

Такі підходи до визначення правового статусу Вищої ради юстиції, на думку В.В. Кривенка, «не відповідають концепції правової держави, будівництво якої проголосила Україна у статті 1 Конституції, європейському досвіду щодо функцій та завдань подібних органів, адже вищі ради магістратури (ради судової влади) зосереджують свою роботу на представництві судової влади у взаємовідносинах з іншими гілками влади, захищають передусім судівництво від неправомірного впливу з боку політиків та адміністративного механізму, а не є знаряддям такого впливу» [125, с. 68].

Існують й інші точки зору на конституційно-правову природу як Вищої ради юстиції, так і Вищої ради правосуддя, які зводяться до бачення цього органу в системі органів судової влади [371, с. 85].

Так, С. Прилуцький зазначав, що «правове становище Вищої ради юстиції на сьогодні потрібно також прирівнювати до судового органу в сфері юстиції, а всі його члени протягом виконання обов'язків повинні прирівнюватись до суддів» [210, с. 129].

На думку В.В. Кривенка, урегулювання функцій і порядку формування складу Вищої ради юстиції у Конституції України в розділі VIII «Правосуддя» свідчить про те, що «Верховна Рада намагалася зробити Раду одним із провідних конституційних органів національної системи судової влади – основним гарантом неупередженого і справедливого судочинства в нашій державі». Науковець, посилаючись на пункт 12 Висновку КРЄС № 10 (2007), зауважував, що «крім її ролі стосовно управління судовою системою, Судова рада повинна являти собою автономний орган судової влади, що уможливорює здійснення індивідуальними суддями своїх функцій незалежно від будь-якого контролю з боку виконавчої і законодавчої влад та без неправомірного тиску із середини судової системи... Судова рада також зобов'язана уникати будь-якого зовнішнього тиску політичного, ідеологічного та культурного характеру, гарантувати необмежену свободу суддів вирішувати справи безсторонньо, відповідно до їхнього сумління та тлумачення фактів у відповідності з чинними правовими нормами. ... Вища рада юстиції, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Державна судова адміністрація України повинні бути органами судової влади, які підзвітні і підконтрольні суддівському корпусу, а їхня діяльність спрямована на забезпечення ефективного, справедливого, незалежного судочинства в державі» [125, с. 66, 73, 76].

А.Р. Крусян, розмежовуючи поняття «судова влада» і «правосуддя», зазначала, що «обґрунтованим є доктринальний висновок про належність Вищої ради юстиції, за її правовою природою, до судової гілки влади та, зважаючи на функції та відповідну сферу впливу, її статусне визначення як органу управління

в судовій системі або органу управління судової влади». При цьому науковець зауважувала, що однією із форм реалізації судової влади є правосуддя, яке виступає поряд з такими формами, як формування суддівського корпусу, що відноситься до повноважень Вищої ради юстиції [128, с. 44-52].

Аналіз наукових думок щодо правової природи Вищої ради правосуддя свідчить, що більшість науковців визнають належність ВРП до судової влади [125, 128, 210], але є й інші думки, за якими Вищу раду правосуддя взагалі не відносять до жодної гілки влади [352] або визначають її як орган контрольної влади [176]. З іншого боку, постає питання, якщо ВРП відноситься до судової гілки влади, то яке місце вона займає серед її органів.

Ми підтримуємо позицію тих науковців, які відносять ВРП до органів судової влади, виходячи із законодавчого закріплення і теоретичного визначення поняття судової влади та його розмежування з поняттям «правосуддя» і «судоустрій».

Слід зазначити, що поняття судової влади на законодавчому рівні не визначено. В Конституції України (стаття 6) зазначено про поділ державної влади на законодавчу, виконавчу і судову, які представлені відповідними органами. Так, в Основному Законі прямо визначено, що «єдиним органом законодавчої влади є парламент – Верховна рада України» (статті 75), «Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади» (стаття 113). Закріплення поняття судової влади здійснюється опосередковано у розділі VIII Конституції України «Правосуддя», в якому само поняття судової влади не згадується. Згідно статті 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюють виключно суди, які у сукупності становлять судоустрій України (стаття 125). Інші органи, які зазначені в цьому розділі – суддівського самоврядування (стаття 130-1), Вища рада правосуддя (стаття 131), прокуратура (стаття 131-1) і адвокатура (стаття 131-2) – не здійснюють правосуддя, але представляють судову владу в державі. Звідси, розділ VIII Конституції України «Правосуддя» потребує перейменування на «Органи судової влади», що відповідає принципу розподілу влади, змісту цього розділу і концепту побудови самої Конституції України. Про потребу

перейменування розділу VIII Конституції України «Правосуддя» вже неодноразово вказували вітчизняні науковці [99, с. 15; 129, с. 113-114], думку яких ми підтримуємо.

Не надає поняття судової влади і Закон №1402-VIII, яким визначено організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні. У статті 1 Закону №1402-VIII, яка безпосередньо має назву «Судова влада», визначено, що судова влада здійснюється судами, які, в свою чергу, здійснюють правосуддя (стаття 2). При цьому в Законі є положення про органи та установи, які мають, відповідно, відношення до здійснення судової влади (ВККС України, суддівського самоврядування, Національної школи суддів України тощо), згадується і про Вищу раду правосуддя України.

На наш погляд, відсутність визначення поняття судової влади на законодавчому рівні є слідством відсутності у теоретико-правовій доктрині єдиної позиції щодо «визначення сутності, змісту та відповідного, уніфікованого поняття судової влади» [129, с. 20-21].

Безсумнівно, науковці визнають судову владу окремою гілкою державної влади згідно теорії розподілу влади, зауважуючи, що державна влада є єдиною, а її розподіл виявляється на рівні тих повноважень, які здійснюються відповідними органами за напрямками діяльності держави. І хоча іноді судову владу називають «третьою гілкою», така назва є умовною, а сама судова влада має самостійне значення [170, с. 52].

Аналіз наукових поглядів щодо поняття судової влади свідчить, що її дуже часто ототожнюють з поняттям правосуддя, із судоустроєм або із самими судами.

Так, деякі науковці пропонують розглядати судову владу «як різновид державної влади, яка є системою державних органів, що покликані здійснювати правосуддя» [377, с. 29], або «як законну діяльність усіх ланок судової системи щодо забезпечення й реалізації конституційного, господарського, кримінального, адміністративного та цивільного правосуддя» [30, с. 25-36], або як специфічну гілку державної влади, що має виключну компетенцію щодо розгляду юридично значущих справ і яка здійснюється незалежними та безсторонніми судами

відповідно до нормативно-визначених принципів [155, с. 4]. Проте, слід погодитися з думкою тих науковців, які вважають помилковим ототожнення судової влади із судами або правосуддям. Судова влада «це не орган чи посадова особа, а те, що вони можуть і спроможні зробити. Суд чи суддя є лише органом, що опосередковує, виражає судову владу, первинним джерелом якої є народ» [129, с. 21], вона виходить за межі її носіїв – судів [169, с. 52]. Хибним є і ототожнення судової влади з правосуддям, останнє «є однією з кількох функцій судової влади, але не тотожним один одному» [129, с. 21].

В науці є і підходи до визначення судової влади через її повноваження. Так, А.Р. Крусян розглядає судову владу як самостійну незалежну сферу публічної влади, «яка створена для: вирішення на основі закону соціальних конфліктів; контролю за конституційністю законів; захисту прав та свобод людини і громадянина тощо» [128, с. 47]. Автори монографії «Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку» пропонують розглядати судову владу як «сукупність владних повноважень судів та інших уповноважених суб'єктів, легітимізованих волею народу або іншого конкретно-історичного суб'єкта легітимації, зміст яких становить здійснення з метою підтримання правопорядку, забезпечення соціальної злагоди та інтересів панівних верств суспільства в спеціальних процесуальних формах правосуддя, а також тлумачення норм права та контроль за державними органами і посадовими особами» [345, с. 32].

Серед таких підходів до визначення судової влади виділяються і такі, що визначають її «відповідні контрольні повноваження спеціально уповноважених органів – судів» [169, с. 52] або її «вирішальний вплив на підвладних суб'єктів» [345, с. 7]. С такими визначеннями неможна погодитись. Суди не наділені саме контрольними повноваженнями, навіть якщо мова йде про перегляд судових справ, адже всі судові інстанції здійснюють правосуддя. А що стосується «вирішального впливу на підвладних суб'єктів», то ми погоджуємося з критикою цього поняття, адже дійсно незрозумілим є зміст такого «впливу» та визначення «підвладних суб'єктів» [129, с. 22-23].

Виходячи із сучасних уявлень про державну владу взагалі і судову владу зокрема, слід зазначити, що остання є окремою гілкою державної влади, наділена ознаками, що притаманні публічній владі, але «за своєю природою суттєво відрізняється від законодавчої та виконавчої складових системи влади» [347, с. 18]. Судова влада має особливу предметну сферу, її повноваження здійснюються в особливій процесуальній формі, за умови звернення до неї, вона потребує високого ступеню довіри суспільства, її посадові особи є незалежними у своїй діяльності, вони керуються тільки законом, їх рішення повинні бути об'єктивними і мати соціальне підґрунтя, примус, який застосовує судова влада, має завжди персоніфікований і конкретний характер.

Суди, які є носіями судової влади (а у визначених законом випадках і присяжні), здійснюють правосуддя, яке визначається як галузь державної діяльності. Так, Конституційний Суд України при тлумаченні поняття правосуддя зазначає, що «правосуддя – це самостійна галузь державної діяльності, яку суди здійснюють шляхом розгляду і вирішення в судових засіданнях в особливій, встановленій законом процесуальній формі цивільних, кримінальних та інших справ» [360; 276; 277]. Слушною є думка А.Р. Крусян, що «правосуддя є однією із форм реалізації судової влади поряд з такими формами, як конституційний контроль, формування суддівського корпусу та органів суддівського самоврядування, тлумачення (та роз'яснення) законодавства, організаційне та інформаційно-аналітичне забезпечення судів (узагальнення судової практики, аналіз судової статистики та ін.) тощо» [128, с. 47]. В такому контексті існування різних форм реалізації судової влади зрозумілим є віднесення до судової влади, крім судів, інших органів та установ.

Стаття 3 Закону 1402-VIII визначає, що суди України утворюють єдину систему, що опосередковується поняттям системи судоустрою. Це поняття складається з поняття «система», яке визначається як сукупність упорядкованих певних елементів, об'єднаних спільними ознаками або як будова, структура, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин [34, с. 891], і поняття «судоустрій», під яким розуміється «регламентована

законодавством України організація судової влади, що включає у себе визначену систему судів різної юрисдикції, порядок здійснення правосуддя, формування корпусу професійних суддів, систему та порядок здійснення суддівського самоврядування» [350, с. 339]. Виходячи з цього, слід констатувати, що поняття системи судоустрою ширше поняття судоустрою в його розумінні Законом.

Слід зауважити, що в науковій літературі на поняття судоустрою, системи судоустрою і судової системи є різні погляди.

Так, М.А. Фоміна вважає, що термін «судоустрій» прийшов на зміну радянському терміну «судова система», який втратив свого значення. Поняття «судоустрій» є ширшим за своїм значенням і «становить собою сукупність норм, які визначають основоположні засади організації та діяльності, завдання, внутрішню будову та компетенцію судів та прирівняних до них органів (третейські суди, арбітражі), а також безпосередньо систему судів держави та систему органів, створених для обслуговування цієї системи». Пропонує авторка і визначення іншого поняття – система судів як «єдина, взаємозалежна, ієрархічно побудована сукупність судів у державі» [361, с. 68], що ототожнюється з поняттям системи судоустрою, визначеним в Законі.

Науковці, які підтримують ототожнення судоустрою із судовою системою або системою судів [158, с. 36, 38, 39, 41], визначають судоустрій як «аналог судової системи держави» [349, с. 9] або включають у систему судоустрою, крім судів, ще і органи і установи, які їх обслуговують [130, с. 6; 216, с. 76].

Л.М. Москвич зазначає, що судоустрій становить організаційне оформлення (організаційну побудову) судової системи, а остання є не лише сукупністю складових, що її утворюють, тобто суди, а й певні зв'язки і відносини між окремими її елементами [161, с. 25]. І. Є. Туркіна вказує, що у вузькому розумінні судоустрій – це тільки структура судів, а включати до цього поняття сукупність норм, що встановлюють завдання, принципи організації й діяльності судів, їхню структуру та компетенцію є некоректним. Підтримуємо позицію М.А. Фоміної щодо неприпустимості вживання поняття «структура судів» в даному випадку,

адже таке поняття «необхідно було б використовувати для відображення внутрішньої взаємоузгодженості, а не зовнішньої побудови» [361, с. 68].

Слушним є визначення судоустрою, запропоноване Р.А. Крусян: «Судоустрій – це нормативно визначена організація (устрій) судової влади на основі структурованої системності її органів (система судів), професіоналізму кадрового корпусу (корпусу професійних суддів), функціональної спрямованості (цілеспрямованості) виключно на здійснення правосуддя» [129, с. 28].

Отже, можна стверджувати, що існуючі підходи до визначення поняття судоустрою зводяться до наступних: ототожнення з системою судів або системою судів та органів, що їх обслуговують; визнання як організації судової системи і як сукупності норм щодо організації та діяльності судів, а також безпосередньо систему судів держави та суміжних органів, що закріплено в розділі II Закону 1402-VIII.

Таким чином, слід зазначити, що на законодавчому та теоретичному рівні поняття судової влади, правосуддя, судоустрою є нетотожними. Суди визначаються як носії судової влади, функцією яких є здійснення правосуддя. Судоустрій виступає організаційним оформленням судової влади. До судової гілки влади відносяться й інші органи та установи, які визначені як «суміжні правові інститути» [256], що забезпечують організацію судової влади і здійснення правосуддя, адже «судова влада – не тільки правосуддя. Цією категорією охоплюються вся судова система, суддівський корпус, апарат судів, будівлі, в яких суди розміщуються, елементи організаційного і ресурсного забезпечення» [347, с. 19].

Аналіз діючого законодавства і наукової літератури дає змогу зробити висновок, що Вища рада правосуддя за своєю конституційно-правовою природою відноситься до судової гілки влади, хоча й не здійснює правосуддя, оскільки ця функція притаманна тільки судам.

Звідси випливає, що норми щодо правового статусу Вищої ради правосуддя не можуть міститися у розділі Конституції України «Правосуддя» або сама назва розділу потребує змін. Таку позицію визначає і Р.А. Крусян, вказуючи, що «розділ

VIII «Правосуддя» доповнений новими статтями, що регламентують функціонування інститутів, які можна назвати суміжними інститутами з судами, а саме: прокуратура (стаття 131¹) та адвокатура (стаття 131²), які не здійснюють правосуддя. ... Втім прокуратуру за її функціями та повноваженнями слід віднести до судової гілки влади, поряд з такими органами, як Вища рада правосуддя (стаття 131) та іншими органами, що утворюються для забезпечення добору суддів, прокурорів, їх професійної підготовки, оцінювання, розгляду справ щодо їх дисциплінарної відповідальності, фінансового та організаційного забезпечення судів..., адвокатура також має відношення до судової влади ... [129, с. 113-114].

Це не суперечить і світовому досвіду, в більшості країн прокуратура знаходиться при суді, і категорія «магістрат» поширюється в однаковій мірі на суддів та прокурорів [8, с. 67].

С. Прилуцький також стверджує, що «за своїм складом Вища рада правосуддя є органом судової влади», обґрунтовуючи це тим, що «більшість її членів мають бути професійними суддями» [210, с. 126.]. Крім того, науковець переконаний, що «у питаннях притягнення суддів та прокурорів до юридичної відповідальності ВРП діє в якості суду, тобто є судом у розумінні ст. 124 Конституції України та здійснює правосуддя». Своє переконання він обґрунтовує рішенням ЄСПЛ по справі «Олександр Волков проти України» [324], де зазначено, що «ніщо не заважає назвати «судом» конкретний національний орган, який не входить до судової системи. Адміністративний або парламентський орган може вважатися «судом» у матеріально-правовому значенні цього терміну, що призведе до можливості застосування ст. 6 Конвенції до спорів державних службовців». Але в цьому ж рішенні ЄСПЛ вказує, що «Вища рада юстиції виконувала функції суду».

Обов'язкове для виконання рішення було згодом переглянуто ВАСУ, який і є органом, що здійснює правосуддя. Тому слід зазначити, що Вища рада правосуддя не є судом, а тільки, як зазначає ЄСПЛ, виконує в певних випадках функцію суду, тобто вирішує спірне питання або застосовує міри дисциплінарної

відповідальності, що прямо передбачено Конституцією України та відповідним Законом.

Таким чином, Вища рада правосуддя в Україні є конституційним органом, який відноситься до судової гілки влади, але не здійснює правосуддя, а забезпечує його здійснення. Це узгоджується із світовою практикою. У більшості держав ради є конституційними органами, але в деяких країнах в конституціях закріплені тільки їх наявність та завдання, а порядок формування і повноваження передбачені в окремих законах. Але слід зауважити, що більшість держав прагнуть закріпити більш повно правовий статус таких органів саме в конституціях для запобігання можливості звуження компетенції таких рад шляхом зміни відповідних законів.

В переважній більшості країн конституційний статус, а відтак і призначення аналогічних Вищій раді правосуддя органів, визначається колом закріплених повноважень. Тому залежно від сфери компетенції в одних країнах (Іспанія, Грузія, Угорщина, Колумбія, Алжир) Ради призначаються для управління судовою системою [92, с. 175; 207, с. 232; 105, с. 161; 105, с. 390-391; 105, с. 33], в інших – для формування кадрового складу суддівського корпусу (Португалія, Італія, Туреччина, Республіка Болгарія, Ліван, Казахстан) [207, с. 630; 93, с. 327; 105, с. 795; 110, с. 415; 111, с. 133-196] та для забезпечення незалежності судів та суддів (Польща, Молдова) [207, с. 622, 138].

Як зазначають науковці, Ради, подібні Вищій раді правосуддя, які існують в Європі, сформовані за двома моделями: а) південноєвропейська, за якою Рада є конституційним органом і виконує основні функції із забезпечення незалежності правосуддя, зокрема, надання рекомендацій щодо призначення суддів або застосування заходів дисциплінарної відповідальності; б) північноєвропейська, за якою Рада має широкі повноваження в адміністративній сфері, у сфері управління судами. При створенні або реформуванні своїх Рад деякі країни запозичують обидві моделі. По такому шляху пішла і Україна при реформуванні Вищої ради юстиції у Вищу раду правосуддя [14]. Аналогічно вказані Ради не є судовою інстанцією, вони не займаються розглядом конкретних справ чи аналізом судової

практики. Проте без їхньої згоди не може бути призначено на посаду суддів та прокурорів, переміщено чи підвищено їх у посаді, застосовано заходи дисциплінарної відповідальності [8, с. 67].

Слід відзначити, що експерти Венеціанської комісії визначили, що метою створення таких інституцій ... є захист незалежності суддів шляхом ізолювання їх від надмірного тиску з боку інших гілок влади в державі у питаннях призначення суддів і здійснення дисциплінарних функцій. Такі органи вже тривалий час виступають гарантом незалежності суддів та органів, що формують суддівський корпус, забезпечують реалізацію міжнародних принципів щодо незалежності суддів, їх відбору, професійної підготовки, статусу тощо [168, с. 3].

Тому Вища рада правосуддя створена саме для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів.

Незалежність судової влади, її рівність з іншими гілками влади є невід'ємними ознаками правової держави, в якій кожен має право на судовий захист своїх прав і свобод. Незалежність судів встановлена в Україні як конституційний принцип організації та функціонування судів з метою забезпечення права осіб на такий захист [26, с. 368].

Конституційний Суд України у своєму рішенні від 8 червня 2016 р. № 4-рп/2016 наголосив: «Конституційний Суд України неодноразово зазначав, що конституційний принцип незалежності суддів забезпечує важливу роль судової влади в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина та є запорукою реалізації права на судовий захист, передбаченого ч. 1 ст. 55 Основного закону України; положення Конституції України стосовно незалежності суддів, яка є невід'ємним елементом статусу суддів та їх професійної діяльності, пов'язані з принципом поділу державної влади та обумовлені необхідністю забезпечувати основи конституційного ладу й права людини, гарантувати самостійність і незалежність судової влади; гарантії незалежності суддів як необхідні умови

здійснення правосуддя неупередженим, безстороннім і справедливим судом встановлені в базових законах з питань судоустрою, судочинства, статусу суддів, мають конституційний зміст і разом з визначеними Основним законом України складають єдину систему гарантій незалежності суддів та повинні бути реально забезпечені» [294].

В Київських Рекомендаціях ОБСЄ щодо незалежності судової системи в країнах Східної Європи, Південного Кавказу та Центральної Азії (23-25 червня 2010 року) зазначається, що незалежність судочинства виступає невід'ємною складовою верховенства права і демократії та права на справедливий судовий процес, як зазначається. На необхідності розгляду незалежності судової влади в якості однієї з основ верховенства права наголошує і Європейська асоціація суддів (вступ Статуту суддів в Європі (Європейська асоціація суддів, 1997), відповідно, посилення незалежності судової влади підвищує гарантії забезпечення захисту прав людини від зазіхань з боку держави або інших груп тиску.

Зі вступом до Ради Європи Україна стала учасником ряду конвенцій та додаткових протоколів до них щодо питань судоустрою та судочинства. Наша держава взяла на себе певні зобов'язання стосовно подальшого вдосконалення механізмів правосуддя, виконання вимог, які містяться в основоположних міжнародних пактах, присвячених захисту прав та основних свобод людини, у численних правових актах відповідних органів Ради Європи, а також документах, що мають рекомендаційний характер.

Слід зазначити, що існує велика кількість стандартів щодо незалежності судової системи, суддів, що в деяких аспектах збігаються між собою, але всі вони розроблені міжнародними експертами і затверджені міжнародними організаціями, а не підготовлені органами, що складаються з суддів. Більшість європейських стандартів з питань правосуддя не є фактично обов'язковими, але, як представляється, формування таких «м'яких» зобов'язань для держав виходить з того, що «незалежність суддів гарантується відповідно до положень Європейської конвенції про права людини, стаття 6 якої гарантує право на незалежний та неупереджений суд, та конституційних принципів» (Принцип 1.2 Рекомендації

Комітету Міністрів Ради Європи № R (94) 12 щодо незалежності, ефективності та ролі суддів), які вже створили для держав юридичне зобов'язання [23, с. 162].

Основні принципи щодо незалежності правосуддя, схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року, передбачають, що незалежність судових органів гарантується державою і закріплюється конституціями або законами країни. Усі державні та інші установи зобов'язані поважати незалежність судових органів і дотримуватися її [177]. Аналогічно Консультативна рада європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи про стандарти незалежності судової влади та незмінюваності суддів (далі – КРЄС) у Висновку № 1 (2001) вказує, що незалежність судової влади повинна гарантуватися національними стандартами на найвищому рівні.

В своїй Рекомендації CM/Rec (2010) 12 Комітет Міністрів Ради Європи ще раз наголосив, що незалежність суддів та судової влади - це основний принцип верховенства права, який має бути закріплений на найвищому правовому рівні держав-членів (п. 4), що зовнішня незалежність не є прерогативою чи привілеєм, наданим для задоволення власних інтересів суддів, а надається в інтересах верховенства права та осіб, які домагаються та очікують неупередженого правосуддя (п. 11) [271, с. 43].

Європейська хартія про статус суддів, прийнята у 1998 році Радою Європи [78], виходячи з того, що незалежність суддів є необхідною для зміцнення верховенства права передбачає у п.1.3, що «щодо кожного рішення стосовно відбору та призначення судді на посаду, підвищення по службі або припинення його повноважень, законом має бути передбачено втручання органу, незалежного від виконавчої та законодавчої влади, у складі якого щонайменше половина членів - судді, обрані їх колегами, і в якому було б гарантовано якнайширше представництво суддівського корпусу». Далі відповідно у пунктах 2.1, 3.1 та 4.1 визначається, що такі рішення приймаються або безпосередньо таким органом, або на підставі його пропозиції, рекомендації, або за його згодою, або на підставі його окремої думки.

В Пояснювальній записці до Хартії зазначено, що таке формулювання пункту 1.3 повністю враховує певні відмінності в національних системах і дає можливість передбачити варіанти від створення незалежного органу, який візьме на себе повністю відповідальність за формування суддівського корпусу до обов'язковості отримання його думки політичним органом, що офіційно відповідає за призначення чи припинення повноважень суддів. Крім того, для уникнення ризику партійно-політичного упередженого ставлення до призначення та ролі суддів Хартія наголошує, що судді до складу такого органу, мають обиратися суддями на таких підставах, щоб «необхідна незалежність цього органу виключала можливість обрання або призначення його членів політичною структурою, що належить до виконавчої або законодавчої влади» [204, с. 33].

Треба зазначити, що альтернативний проєкт Хартії передбачав вимоги щодо всього складу такого органу і наголошував на необхідності входження до нього також представників виконавчої і законодавчої влади, інших фахівців з певним досвідом роботи в галузі правової системи для збереження балансу і підтримання політичного плюралізму [204, с. 40].

Велика хартія суддів від 17 листопада 2010 року у пункті 13 передбачає, що для забезпечення незалежності суддів у кожній державі створюється судова рада чи інший спеціалізований орган, незалежний від законодавчої та виконавчої влади, наділений широкими повноваженнями з усіх питань щодо статусу суддів, а також щодо організації, функціонування та репутації судових інституцій. До складу ради входять або винятково судді, або більшість складу ради становлять судді, обрані іншими суддями [33].

Дане положення відтворює пункт 2(с) Рекомендації (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів» від 13.10.94 р. [272]: «...Орган, уповноважений приймати рішення щодо обрання та кар'єри суддів, повинен бути незалежним від уряду та адміністративних органів. Для гарантії незалежності цього органу мають бути запроваджені такі положення, як, наприклад, нагляд за тим, щоб його члени призначались судовою владою, і щоб орган самостійно приймав рішення про власні правила процедури».

У Висновку № 10 (2007) КРЄС щодо судової ради (КРЄС використовує цей термін (Council for the Judiciary) як загальний для всіх органів, яким довірено захищати незалежність суддів) на службі суспільства зазначено, що судова рада повинна становити собою автономний орган судової влади, що уможливорює здійснення індивідуальними суддями своїх функцій незалежно від будь-якого контролю з боку виконавчої і законодавчої влади та без неправомірного тиску зсередини судової системи. Судова рада зобов'язана уникати будь-якого зовнішнього тиску політичного, ідеологічного чи культурного характеру, гарантувати необмежену свободу суддів вирішувати справи безсторонньо, відповідно до їхнього сумління та тлумачення фактів відповідно до чинних правових норм. Відповідно неприпустимо, щоб судова рада обмежувалася іншими органами у своїй автономії визначати власні процедури діяльності та питання, що виносяться на її розгляд [42].

Звідси одним із важливих інститутів судової влади у демократичних та правових країнах є самоорганізація судової влади, який реалізується через органи, що мають складатися переважно із суддівської спільноти. Як визначає С. Прилуцький, «формуючи такі незалежні судові органи ... судова влада завдяки своїй представницькій більшості реалізує власну самоорганізацію» [210, с. 125.].

Вища рада правосуддя в Україні і стала тим органом, через який судова влада держави реалізувала власну самоорганізацію, визначивши її як незалежний орган суддівського врядування (стаття 1 Закону 1798-VIII). Згідно з частиною першою статті 92 Закону 1402-VIII до органів суддівського врядування належить також Вища кваліфікаційна комісія суддів України, яка є державним колегіальним органом суддівського врядування, який на постійній основі діє у системі правосуддя України».

Слід зазначити, що у теорії конституційного права існує думка, що органи, подібні до Вищої ради правосуддя в Україні, належать до суддівського самоврядування [57, с. 337; 112, с. 330].

В статті 130¹ Конституції України зазначено, що для захисту професійних інтересів суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності судів відповідно до

закону діє суддівське самоврядування. А відповідно до частини другою статті 126 Закону 1402-VIII «суддівське самоврядування є однією з гарантій забезпечення незалежності суддів. Діяльність органів суддівського самоврядування має сприяти створенню належних організаційних та інших умов для забезпечення нормальної діяльності судів і суддів, утверджувати незалежність суду, забезпечувати захист суддів від втручання в їхню діяльність, а також підвищувати рівень роботи з кадрами у системі судів».

Відповідно постає питання про визначення понять «суддівське врядування» та «суддівське самоврядування», про взаємодію органів суддівського врядування та суддівського самоврядування в процесі забезпечення незалежності судової влади та суддів.

У Словнику української мови [314, с. 32] термін «врядування» прирівнюється до терміну «урядування» і зазначається як застарілий, а термін «самоврядування» визначається як і форма управління, за якого суспільство, певна організація, господарська чи адміністративна одиниця тощо має право самостійно вирішувати питання внутрішнього керівництва, так і як виборна установа, яка здійснює таке управління.

В Юридичній енциклопедії [379] термін «самоврядування» розглядається як «тип соціального управління, за якого суб'єкт і об'єкт управління збігаються, тобто самі люди управляють своїми справами, спільно приймають рішення та діють з метою їх реалізації». Самоврядування передбачає єдність самостійності й відповідальності під час вирішення всіх питань самоврядного значення.

Слід зазначити, що поняття «суддівське врядування» та «суддівське самоврядування» розмежовуються як на рівні термінології, так і на функціональному рівні, хоча і об'єднує їх загальне призначення - забезпечення принципу незалежності.

На сучасному етапі термін «врядування» здебільшого використовується в теорії управління. Поняття «врядування» було введено у наукову лексику вітчизняними дослідниками державного управління в Україні починаючи з другої половини 90-х рр. XX ст. як відображення необхідності внесення сутнісних змін

до системи управління розвитком за умов розгортання в країні демократичних і самоорганізаційних процесів. Тобто з точки зору науки управління поняття «врядування» безпосередньо відноситься до процесу самоорганізації.

Наразі в науці державного управління намітилося кілька підходів до визначення змісту поняття «врядування». Так, врядування тлумачиться як «вироблення і реалізація публічної політики на засадах партнерської взаємодії державної влади, місцевого самоврядування, які створюють сприятливі політико-правові й фінансові передумови, з приватним сектором, що генерує робочі місця й забезпечує доходи, та громадянським суспільством, яке мобілізує внутрішні ресурси задля досягнення пріоритетної мети суспільного розвитку» [76, с. 488]

Проблема розуміння і застосування терміну «врядування» до судової влади виникає з урахуванням досвіду англomовних країн, де одночасно існують два терміни, government - урядового управління та governance - публічного (суспільного) управління, у якому задіяні усі зацікавлені сторони [1]. Як приклад, можна навести Білу Книгу «Врядування в Європі», прийняту Європейською комісією у 2001 році, у якій викладені основні принципи переходу до нової парадигми управління єдиною Європою на принципах «governance». Поняття «governance» визначається як «правила, процеси і поведження, що впливають на засоби взаємодії країн на європейському рівні, особливо такі, як відкритість, участь, підзвітність, ефективність і погодженість».

На думку З.В. Балабаєвої, врядування постає як вироблення і реалізація публічної політики на засадах партнерської взаємодії державної влади, місцевого самоврядування, приватного сектору і громадянського суспільства і є важливим кроком на шляху демократизації системи публічного управління. Охоплює, з одного боку, практику публічного адміністрування на усіх рівнях, з іншого – інститути, механізми, процеси, через які організовані групи громадян виражають і узгоджують свої інтереси, врегульовують суперечності, реалізують законні права і виконують громадянські обов'язки [10, с. 7]. Таке поняття близьке за значенням до англійського поняття «governance» і не є ідентичним поняттю «урядування»

зміст якого охоплює виконавчо-розпорядчу діяльність органів державної влади (англ. «government»).

І.П. Надолішній повністю включає зміст поняття «врядування -governance», але постає як самостійне вирішення (вряджання) народом, окремими спільнотами (територіальними – місцеве самоврядування; етнонаціональними - територіальна і екстериторіальна культурна автономія, тощо) питань своєї життєдіяльності відповідно до їх суверенної волі і національної традиції [164].

У першому випадку держава, насамперед, ініціює і визначає зміст та межі взаємодії з недержавними інститутами. У другому - горизонтальна взаємодія обумовлюється, передусім, другим і третім секторами, активністю інститутів громадянського суспільства.

Врядування можна представити у трьох взаємопов'язаних вимірах: політичному – різні процеси, завдяки яким суспільство досягає консенсусу і реалізовує норми, закони та політики, забезпечує права людини і громадянина; економічному – архітектура національної та міжнародної активності, включаючи процеси управління виробництвом благ і наданням послуг, формуванням та захистом природних, фінансових і людських ресурсів; соціальному – набір норм, цінностей, поглядів і переконань, які обумовлюють рішення та скеровують поведінку [76].

Таким чином, суддівське врядування можна визначити як форму самоорганізації суддів для формування суддівського корпусу та управління ним зсередини і забезпечення незалежності ззовні.

На думку О.В. Курганського, з якою слід погодитися, цільовим призначенням «суддівського врядування» є створення та забезпечення для органів судової влади таких умов функціонування, за яких діяльність суду буде прозорою, правосуддя — справедливим та відповідним нормам Конституції України і законам, а судді як людський субстрат судової влади — відповідати високим вимогам професійної підготовки та доброчесності. «Суддівське самоврядування» ж орієнтоване на захист професійних інтересів суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності судів [131, с. 152].

Слід зазначити, що однією з причин прийняття Закону «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» [223] була відсутність реальної незалежності суддів.

Рада адвокатів України у своєму зверненні від 21 вересня 2019 року аргументовано наголошує на тому, що передбачена законопроектом №1008 пропозиція про створення Комісії з питань доброчесності та етики при Вищій раді правосуддя та надання їй широких повноважень дозволяє пряме зовнішнє втручання у діяльність Вищої ради правосуддя та її членів. «Створення подібної комісії та надання їй таких повноважень є прямим порушенням принципу незалежності ВРП як конституційного органу суддівського врядування, що має ключовий вплив на формування суддівського корпусу та забезпечення діяльності судової влади. Фактично закладається неприйнятний механізм зовнішнього впливу і політичного тиску на ВРП і ВККСУ і судову систему України в цілому. Зазначене створює загрозу не лише незалежності конституційного органу, але й суверенітету держави Україна як такому» [74].

В цьому сенсі треба вказати і Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо перезавантаження влади» від 19 вересня 2019 року [221], спрямований на спрощення порядку прийняття на державну службу та звільнення з неї, підвищення відповідальності державних службовців за досягнення результатів їх діяльності [206] та на впровадження принципів «належного врядування» (демократії, верховенства права, поваги до прав людини і основоположних свобод, відкритості, прозорості, підзвітності, професійності, доброчесності, результативності, ефективності, якості, а також лідерства і соціального партнерства), які закріплені актами Ради Європи, а також гармонізації відповідного національного законодавства з міжнародними та європейськими стандартами [45].

Цей Закон не спрямований безпосередньо на реформування органів суддівського врядування, але передбачає внесення змін до Закону України «Про державну службу». Так, у ст. 51 з метою встановлення розмірів посадових окладів

державні органи, в тому числі Верховний Суд, вищі спеціалізовані суди та Вища рада правосуддя, поділені за рівнями, що викликало негативну реакцію з боку останньої. У консультативному висновку Вищої ради правосуддя ще до законопроекту № 1066 «Про внесення змін до деяких законів України щодо перезавантаження влади» [239] наголошується, що «змінами, закладеними в законопроект, Вища рада правосуддя, яка є конституційним органом нарівні з іншими вищими органами державної влади, діяльність яких визначена Конституцією України, прирівнюється до міністерств та інших державних органів, які є лише складовою виконавчої влади та підконтрольні Кабінету Міністрів України. Законодавець фактично змінює правовий статус Вищої ради правосуддя та знижує її статус порівняно з Верховним Судом та вищими спеціалізованими судами, участь у формуванні яких бере саме Вища рада правосуддя, що не відповідає Конституції України та стандартам Ради Європи». Слід вказати, що даний висновок врахований не був і на сьогодні Вища рада правосуддя за Законом України «Про державну службу» продовжує залишатися на другому рівні, з органами, статус яких прямо, на відміну від Вищої ради правосуддя, в Конституції України не визначено.

У Висновку № 10 (2007) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо судової ради (КРЕС використовує цей термін (Council for the Judiciary) як загальний для всіх органів, яким довірено захищати незалежність суддів) на службі суспільства зазначено, що судова рада, метою якої є гарантування незалежності судової системи та окремих суддів (п. 8), повинна становити автономний орган судової влади, що уможливорює здійснення індивідуальними суддями своїх функцій, незалежно від будь-якого контролю з боку виконавчої і законодавчої влади та без неправомірного тиску зсередини судової системи (п. 12). Відповідно неприпустимо, щоб судова рада обмежувалася іншими органами у своїй автономії визначати власні процедури діяльності та питання, що виносяться на її розгляд [42].

В такому разі Вища рада правосуддя здійснює судове управління або організаційне керівництво судами, як, наприклад, Генеральна рада судової влади

Іспанії, яка згідно статті 122 Конституції Іспанії визначається як орган управління у сфері заснування й діяльності судів, роботи суддів і магістратів [109, с. 397].

Якщо звернутися до історії Української державності, то «керівництво судами» було панівним в окремі періоди радянської доби, концентруючи владні повноваження поперемінно то в органах виконавчої влади, то у вищестоящих судах. Як зауважує В.В. Долежан, накопичення таких повноважень в органах виконавчої влади вело до трансформації з організаційно-управлінського характеру в процесуально-правовий, що надавало можливість втручатися в здійснення судами правосуддя. Подібна ситуація була характерна для часів сталінської доби. У той же час поєднання в вищестоящому суді процесуальних та організаційно-управлінських функцій призводило до зниження ефективності судового нагляду і ще до більшої залежності від радянських органів в питаннях фінансування і матеріально-технічного забезпечення судів. Така модель судового управління була характерна для 1960-х рр. [73, с. 58].

Як зазначає О.В. Курганський, «сучасна модель суддівського врядування має відповідати демократичним принципам організації та функціонування судової влади в Україні. Тому повернення до засобів організації діяльності судів, які були характерними для радянського періоду історії, вбачається неприпустимим. Але й існуюча модель, навіть після реформування, характеризується певними недоліками» [131, с. 154].

Одним з таких недоліків є неузгодженість повноважень двох органів суддівського врядування: Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Венеційська комісія неодноразово наголошувала, що паралельне існування окремих органів Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України замість спеціалізованих підрозділів Вищої ради правосуддя утворює дуже складну систему, формує дуалізм в адміністративному управлінні судовою системою, підвищує ризик виникнення збігів і конфліктів.

Як зазначає В.М. Колесниченко, «європейська модель формування суддівського корпусу не допускає існування одночасно двох вищих незалежних

спеціальних органів. Як правило, у країнах Європи існує єдиний вищий конституційний орган (вища рада магістратури, вища рада юстиції), відповідальний за формування суддівського корпусу, який утворює допоміжні (робочі) органи, необхідні для реалізації покладених на нього завдань. Такі допоміжні органи можуть відповідати за добір та кваліфікацію суддів (комісії, академії та школи суддів), дисциплінарну відповідальність суддів (різні види судових та дисциплінарних інспекцій). На шляху до європейських стандартів судочинства таку систему формування суддівського корпусу слід відбудувати і в Україні» [102, с. 9-10].

Визначаючи позитивні сторони реформування Вищої кваліфікаційної комісії суддів України ще за часи існування Вищої ради юстиції, В.В. Долежан зазначав, що процеси формування складу професійних суддів і притягнення до дисциплінарної відповідальності «виявилися штучно поділеними між ВККС України і ВРЮ. При цьому основи правового статусу ВРЮ визначені у Конституції України, а ВККС України – в ординарному законі. Окремі питання послідовно розглядаються спочатку ВККС, а потім передаються на розгляд ВРЮ. Виникає дублювання повноважень, що не сприяє раціональному вирішенню проблем оптимізації статусу суддів України. До того ж обидва ці органи називаються вищими, що може породжувати нездорову конкуренцію. ...існує принципова можливість об'єднати ВККС і ВРЮ в єдиний орган, що відповідало б об'єктивним потребам державного будівництва і було б з розумінням зустрінuto європейськими структурами. Поштовхом для цього може слугувати розширення повноважень ВРЮ на конституційному рівні» [73, с. 41].

Спроба усунути такі недоліки була здійснена згодом шляхом прийняття зазначеного вище Закону №193-ІХ, яким були припинені повноваження членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, а спроба формування її складу була приречена на невдачу з огляду на прогалини законодавчого регулювання відповідної процедури та статусу цієї комісії.

На думку голови підкомітету Верховної Ради України з питань діяльності органів правопорядку С. Алексєєва, «передача Вищій раді правосуддя

повноважень формувати склад Вищої кваліфікаційної комісії суддів створює високий ризик консолідації повноважень в одному органі. Більше того, такі положення не відповідають принципу ефективного функціонування судової системи та порушують баланс органів судової влади, бо такі функції непридатні ВРП та неконституційні. Згідно ж з Рекомендаціями Ради Європи, не менше половини незалежних органів судової влади мають бути суддями, яких обирають самі ж судді із судів усіх рівнів» [20].

11 березня 2020 року Конституційний Суд України своїм Рішенням № 4-р/2020 визнав ряд положень Закону № 193-IX, в тому числі і ті, що стосувались взаємовідносин Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, такими, що не відповідають Конституції, та рекомендував Верховній Раді України невідкладно привести Закон у відповідність до цього Рішення.

19 червня 2020 року Президент України подав до Верховної Ради України як невідкладний законопроект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності Верховного Суду та органів суддівського врядування», реєстр. № 3711, який загалом підтриманий Вищою радою правосуддя, а також Радою суддів України, Верховним Судом, Комітетом з питань правової політики Верховної Ради України. Така єдність представників різних сфер державної діяльності у підтримці документа свідчить про усвідомлення масштабу існуючої кризи та нагальної потреби стабілізувати процес розвитку судової влади в Україні.

У цьому законопроекті передбачені зміни повноважень Вищої ради правосуддя шляхом передачі тих, які нині належать Вищій кваліфікаційній комісії суддів України та Державній судовій адміністрації України, що є позитивним, оскільки Вища рада правосуддя як конституційний орган суддівського врядування повинен вирішувати питання, що є ключовими для ефективного функціонування незалежної судової системи.

На сьогодні, як слушно зазначає О.М. Овчаренко, «ВРП й ВККС України мають налагодити більш дієву міжвідомчу співпрацю і взаємодію у сфері притягнення суддів до юридичної відповідальності, зокрема у формі проведення

спільних нарад, конференцій, семінарів, обміну інформацією й досвідом, розроблення міжвідомчих протоколів про співробітництво тощо» [172, с. 20].

Суддівське самоврядування – це один із проявів судової демократії, що дозволяє, залучаючи суддів до управління власними справами, підвищити його якість і ефективність, а також гарантувати реалізацію основ судової влади. Створення органу суддівського самоврядування, наділеного широкими повноваженнями, підтримується на рівні відповідних міжнародних і європейських організацій [143, с. 92].

В Основних принципах щодо незалежності правосуддя, схвалених резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 р., зазначено, що незалежність судових органів гарантується державою і закріплюється в конституції або законах країни. Усі державні та інші установи зобов'язані шанувати незалежність судових органів і дотримуватися її, а кожна держава-член повинна надавати відповідні засоби, які давали б змогу судовим органам належним чином виконувати свої функції [177].

У Висновку № 1(2001) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи про стандарти незалежності судової влади та незмінюваності суддів зазначено, що незалежність судової влади та суддів необхідно забезпечувати внутрішніми національними стандартами якнайвищого рівня, тобто на конституційному рівні.

Один з принципів щодо незалежності правосуддя (свобода слова та асоціацій) ООН передбачає, що «члени судових органів, як і інші громадяни, користуються свободою слова, віровизнання, асоціацій та зборів; однак, керуючись такими правами, судді повинні завжди поводитись таким чином, щоб забезпечити повагу до своєї посади і зберегти неупередженість і незалежність судових органів».

Відповідно до п.п. 12, 13 Великої хартії суддів, затвердженої Консультативною радою європейських суддів (м. Страсбург, 17 листопада 2010 р.), судді мають право бути членами національної асоціації суддів, органу, відповідального за забезпечення незалежності суддів, який буде незалежним від

законодавчої та виконавчої влади, наділений широкими компетенціями щодо всіх питань, які стосуються їх статусу, організації, функціонування та репутації судових установ [33].

Ці положення закріплюють право судової влади на самоорганізацію, на створення суддівського самоврядування. Як зазначає С. Прилуцький: «Одним із важливих демократичних здобутків вітчизняного права є визнання того, що для побудови самостійної та цілісної судової влади всі професійні судді, незалежно від займаної посади у судовій системі, за своїм правовим положенням повинні бути між собою рівними. При здійсненні правосуддя жоден суддя не має права будь-яким позапроцесуальним шляхом впливати на хід розгляду та рішення по справі іншого судді. Саме презумпція рівності суддів вплинула на формування особливого механізму організації судової влади – суддівське самоврядування» [211, с. 75].

Визначенню поняття суддівського самоврядування, його сутності приділяли увагу різні дослідники.

Так, В.В. Городовенко визначає суддівське самоврядування як ланку в системі забезпечення незалежності судової влади, яка надає можливість суддям як носіям судової влади спільно вирішувати питання функціонування судової влади з метою забезпечення реального захисту прав і свобод громадян незалежним та неупередженим судом. Науковець бачить цей правовий інститут як форму життєдіяльності судової влади, яка показує можливість самостійного існування судової влади на рівні з іншими гілками влади за допомогою різних засобів, передбачених законом, у тому числі й механізмів, наданих суддівському самоврядуванню [64, с. 119].

На думку В.В. Кривенка, суддівське самоврядування – це діяльність суддівського співтовариства, його окремих частин та їх представницьких органів, спрямована на забезпечення нормального функціонування судової системи, захист прав та інтересів суддів шляхом участі у вирішенні управлінських питань в межах і порядку, передбачених законом [124, с. 14].

В.С. Стефанюк характеризував суддівське самоврядування як колективне вирішення професійними суддями питань внутрішньої діяльності судів, як своєрідну профспілку, яка повинна мати відповідні повноваження і важелі для розв'язання професійних проблем суддів, а також повноваження щодо перевірки ефективного і цільового використання бюджетних коштів, як єдиний механізм захисту професійних інтересів суддів [340, с. 40].

Тобто, ці науковці підходять до визначення суддівського самоврядування як до певної, внутрішньої діяльності судів для захисту професійних інтересів.

Органи суддівського самоврядування, на думку С.Г. Штогуна, передусім, повинні захищати інтереси суддів, і вони створюються на противагу адміністративному керівництву, тим самим забезпечуючи баланс і рівновагу демократичності всієї судової системи [375, с. 18].

С.Р. Леськів суддівське самоврядування розглядає як «автономний колегіальний суддівський орган, уповноважений вирішувати питання, що виникають у процесі діяльності суду відповідно до Конституції України та цього Закону» [135, с. 67], тобто вчений визначає суддівське самоврядування ні як діяльність, а як суб'єкт її здійснення.

Але при цьому деякі науковці певним чином змішують поняття суддівського самоврядування і суддівського врядування. Можливо, таке змішення понять впливає з позиції, яка визнана в конституційному праві розвинутих країн світу, що органи, подібні до Вищої ради правосуддя, належать до органів суддівського самоврядування. Наприклад, як відзначається у Висновку експерта Ради Європи, заступника Генерального секретаря Міжнародної асоціації суддів Джакомо Оберто (м. Турин, Італія) до Концепції удосконалення судового устрою та забезпечення справедливого судочинства в Україні відповідно до європейських стандартів (2006), «Україна має звернутися до системи суддівського самоврядування, яка має забезпечуватися Вищою радою юстиції. Згідно із західноєвропейськими стандартами, вона повинна бути автономним органом, який відповідає за незалежність судової влади».

Так, не можна погодитися з позицією О.В. Білової, яка розглядає суддівське самоврядування як створене в силу закону об'єднання особливого виду – публічної корпорації, утворене шляхом участі суддів у державному управлінні судами для вираження своїх інтересів як носіїв судової влади і з метою забезпечення незалежності судової влади [18, с. 5], адже для державного управління судами створено окремий конституційний орган суддівського врядування – Вища рада правосуддя. Таку ж думку висловлює і С. Прилуцький, який зауважує, що «не можна ототожнювати суддівське самоврядування із судовим управлінням (адмініструванням). Хоча така позиція має місце серед вітчизняних науковців та практиків» [211, с. 77].

Відповідно до статті 19 Конституції України Вища рада правосуддя як орган державної влади зобов'язана діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, в той час як діяльність органів суддівського самоврядування базується на корпоративних нормах цих органів.

Стаття 127 Закону 1402-VIII визначає, що суддівське самоврядування в Україні здійснюється через:

- збори суддів місцевого суду, апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду (а у передбачених цим Законом випадках – апеляційної палати вищого спеціалізованого суду), Пленум Верховного Суду – «зібрання суддів відповідного суду, на якому вони обговорюють питання внутрішньої діяльності цього суду та приймають колективні рішення з обговорюваних питань» (стаття 128);

- з'їзд суддів України, що є найвищим органом суддівського самоврядування і рішення якого є обов'язковими для всіх органів суддівського самоврядування та всіх суддів (стаття 129);

- Раду суддів України, що є вищим органом суддівського самоврядування, обирається з'їздом суддів та діє як виконавчий орган останнього (стаття 133).

Характер взаємодії між органами суддівського врядування і суддівського самоврядування проявляється у наступному. По-перше, Вища рада правосуддя для проведення конкурсу на зайняття посади члена Вищої кваліфікаційної комісії

суддів України утворює конкурсну комісію, до складу якої входить, окрім трьох осіб з числа міжнародних експертів (...), три особи, обрані Радою суддів України з числа її членів (стаття 95¹ Закону 1402-VIII).

Частина 7 статті 94 Закону 1402-VIII встановлює, що до складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України не можуть бути призначені, в т.ч. члени Ради суддів України та Вищої ради правосуддя. У свою чергу, не можуть бути обраними до Ради суддів України судді, які обіймають адміністративні посади в судах або є членами Вищої ради правосуддя чи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (частина 4 статті 133).

По-друге, до повноважень з'їзду суддів України з питання, що розглядається, згідно з частини 2 статті 129 належить:

- заслуховування звітів Ради суддів України про виконання завдань органів суддівського самоврядування щодо забезпечення незалежності судів і суддів, стан організаційного та фінансового забезпечення діяльності судів (пункт 1);

- заслуховування інформації Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про її діяльність (пункт 2);

- обрання членів Вищої ради правосуддя та прийняття рішення про звільнення їх з посади члена Вищої ради правосуддя відповідно до Конституції і законів України (пункт 5);

- обрання Ради суддів України (пункт 8) .

Крім того, забезпечення належних умов діяльності судів, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, роботи органів суддівського самоврядування відповідно до ст.ст. 134, 151 здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України Державною судовою адміністрацією України, яка підзвітна Вищій раді правосуддя в межах, визначених законом (частина друга статті 151). Положення про Державну судову адміністрацію України затверджуються Вищою радою правосуддя після консультацій з Радою суддів України (частина друга статті 151) [358, с. 41].

Положення органу, аналогічного Вищій раді правосуддя, в системі державних органів кожної конкретної країни може бути різним. Однак незмінною

залишається одна з найхарактерніших його ознак – незалежність. Така ознака ВРП закріплюється в статті 1 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», що є втіленням положень міжнародних та загальноєвропейських стандартів формування таких органів, які вимагають, щоб орган, який уповноважений приймати рішення щодо обрання і кар'єри суддів, був незалежним від уряду та адміністративних органів. Для гарантування незалежності мають бути запроваджені, наприклад, такі положення, як нагляд за тим, щоб його члени призначалися судовою владою і щоб сам орган самостійно приймав рішення про власні правила і процедури.

Як слушно зазначає С. Прилуцький, «якщо конституція, законодавство чи традиції дозволяють урядові брати участь у призначенні суддів, то необхідно гарантувати, що на такі процедури призначення не впливатимуть інші мотиви, крім тих, які пов'язані з ... об'єктивними критеріями. Гарантами цього можуть бути, наприклад, ... спеціальний незалежний та компетентний орган, від якого уряд отримує поради, що втілюються ним на практиці» [210, с. 124-125].

Вища рада правосуддя може виконувати покладені на неї завдання неупереджено й ефективно тільки в тому випадку, якщо вона є незалежною у своїй діяльності і захищеною у встановленому порядку від будь-яких форм впливу зі сторони. Однак, «абсолютна незалежність державних органів практично неможлива, тому що вони є частиною державного апарату в цілому» [362, с. 34]. Тому для виконання належним чином своїх повноважень Вищій раді правосуддя повинна бути гарантована принаймні функціональна й організаційна незалежність.

Важливо, щоб такий орган був незалежним і фінансово, а також була визначена незалежність його членів, що знаходить своє відображення насамперед у праві такого органу затверджувати власний бюджет і забезпечувати систему гарантій недоторканності його членів.

Такий орган як Вища рада правосуддя, на думку професора права Штефана Гасса, «має слугувати буфером між судовою владою та іншими гілками влади. Вона має відігравати ключову роль у підборі суддів, їхньому кар'єрному

просуванні, підвищенні кваліфікації та притягненні їх до дисциплінарної відповідальності, а також у виділенні ресурсів для судової системи. Але при цьому ... має бути значною мірою незалежною чи автономною від інших структур державної влади. Саме тому у її складі мають кількісно переважати судді» [374, с. 11-12.].

Цю думку поділяє і Голова Вищої ради правосуддя А. Овсієнко: «ВРП має стати арбітром у певних суперечках, що виникають між суспільством з одного боку, владою - з іншого і судовою системою як незалежною гілкою цієї влади - з третього» [368].

Таким чином, закріплений у Конституції України та чинному законодавстві правовий статус Вищої ради правосуддя обґрунтовується природою здійснюваних нею функцій - державного управління у сфері формування суддівського корпусу, участі в адмініструванні судів, дисциплінарної відповідальності суддів і прокурорів, що належить до публічних завдань держави. Це обумовлює незалежну, непідконтрольну і непідзвітну іншим органам державної влади сутність Вищої ради правосуддя. Незалежність Вищої ради правосуддя обумовлюється незалежністю її членів, які не підзвітні й не підконтрольні суб'єктам, що їх призначили.

1.3. Поняття та зміст конституційно-правових засад діяльності Вищої ради правосуддя

Не дивлячись на доволі широкий арсенал поглядів на проблематику природи Вищої ради правосуддя, питання конституційно-правових засад її діяльності в науковій літературі на сьогодні є практично недослідженими. Цей факт пов'язаний з нетривалим функціонуванням даного органу на нових засадах. Актуалізація проблематики конституційно-правових засад діяльності Вищої ради правосуддя спричинена процесами конституційної модернізації та реформування

в сучасній Україні, метою яких є формування та розвиток українського конституціоналізму [25, с. 271].

Конституційно-правові засади діяльності Вищої ради правосуддя безпосередньо пов'язані з правовою природою та конституційно-правовим статусом цього органу. Як вже зазначалось, стаття 131 Конституції України закріплює предмети відання, які належать Вищій раді правосуддя, склад та порядок її формування. Інші положення щодо повноважень, організації та порядку діяльності Вищої ради правосуддя встановлюються профільним Законом 1798-VIII та регламентом Вищої ради правосуддя (затверджений рішенням Вищої ради правосуддя від 24 січня 2017 року) (далі – Регламент ВРП). Законом 1402-VIII забезпечено правову регламентацію організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні та більш детально врегульовано засади взаємодії Вищої ради правосуддя з органами судової влади, підстави і порядок дисциплінарної відповідальності суддів.

Використання поняття «засада» у правовій науці, законодавстві та практиці Конституційного Суду України є досить неоднозначним. У мовних словниках поняття «засада» має декілька тлумачень. Так, у Словнику української мови Б. Грінченка поняття «засада» визначено як «підґрунтя, основа» [316, с. 92], а у Великому тлумачному словнику сучасної української мови зазначають, що «засада» – це основа чогось, те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь, спосіб, метод здійснення [34]. В цілому, визначення цього поняття зводиться до наступного: це основа чогось; те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь; вихідне, головне положення, принцип; основа світогляду, правило поведінки; спосіб, метод здійснення чого-небудь [313, с. 300–301].

У сучасній правовій літературі досить часто поняття «засада» використовується для позначення ідей, які визначають стратегічний напрям діяльності держави у будь-якій сфері життєдіяльності суспільства [22]. Проте більшість вчених практично повністю ототожнюють поняття «засада» і «принцип» через близькість їх лексичного значення [54; 140; 152].

Такий підхід має і мовне обґрунтування, адже, наприклад, за словником В. Даля, «принцип – це наукова або етична засада, правило, основа, від якої не відступають», а «засада» – джерело, основа [69, с. 431, 494].

Слушною є позиція В.М. Божка, який на підставі аналізу окремих рішень Конституційного Суду України дійшов висновку, що поняття «принцип» і «засада» є дуже близькими за значенням, але не тотожними категоріями, тобто вони не є синонімами. При цьому, автор зазначив, що термін «засада» за своїм змістом є ширшим і охоплює також і ті явища, які окреслюються категорією «принцип». Тому зміст поняття «принцип» можна розкрити через більш широку за своїм змістом категорію «засада», але не навпаки [22, с. 124-132].

На думку О.В. Марцеляка, «останнім часом у чинному законодавстві та науковій літературі поряд із латинським терміном «принцип», який є терміном-інтернаціоналізмом, усе частіше вживається властивий саме українській мові термін «засада». Як власне український, автохтонний мовний засіб, термін «засада» цілком відповідає терміну «принцип». Автор вважає, що поняття «засада» є найбільш природним для нашого (українського) терміновживання, як дещо віддалене від латинського та майже синонімічне слову «закон» [147, с. 38-39].

Цікавою є позиція С.М. Марцеляка, який сформулював висновок щодо того, що на теперішній час законодавець не в змозі повністю розмежувати поняття «принцип» і «засада», й у вітчизняному законодавстві оперує цими категоріями, часто не розмежовуючи їх. На підставі аналізу наукових думок з цього приводу, С.М. Марцеляк визначає, що поняття «засада» та «принцип» не можна розглядати ізольовано одне від одного, оскільки вони є базовими закономірностями певних явищ та одночасно є засобом практичного удосконалення права. З точки зору правових позицій за своїм змістом засади охоплюють значно більше правових явищ, аніж принципи [148, с. 63].

Н.М. Бакаянова стверджує, що засади містять як основоположні ідеї (принципи), так і положення, які породжуються цими основоположними ідеями та розкривають їх [9, с. 94].

Таким чином, можна стверджувати, що поняття «засади» окреслює найважливіші підвалини й закономірності певного явища, а їх метою є збалансування, узгодження здійснюваного впливу. Разом із тим, реалізація засад як нормативно-регулятивного компоненту функціонування законодавчої, виконавчої та судової гілок влади здійснюється через визначення механізму та конкретних суб'єктів, відповідальних за створення умов для утвердження незалежності, самостійності, ефективності та професіоналізму системної діяльності держави, яка реалізується в законодавчій, виконавчій та судовій сферах [311, с. 292].

Отже, конституційно-правові засади організації діяльності Вищої ради правосуддя характеризуються декількома положеннями, що розглядаються у сукупності. До них відносяться, на наш погляд, основні принципи організації та діяльності Вищої ради правосуддя, їх гарантії, функції і повноваження вказаного органу, особливості його формування, структура ВРП та процедурні питання.

Слід відзначити, що згідно статті 2 Закону 1798-VIII засади організації та порядок діяльності Вищої ради правосуддя визначаються Конституцією України, цим Законом та Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

Виходячи з того, що Вища рада правосуддя є органом державної влади, то організація її діяльності базується на принципах, які з теоретичної точки зору можна поділити на дві групи: по-перше, це універсальні принципи, що притаманні державному апарату України в цілому, всім видам органів державної влади, і закріплені в Конституції України та в законах. До них, зокрема, відносять принцип суверенності та єдності системи органів державної влади, принцип поділу влади, принцип законності, що випливає з більш загальнішого конституційного принципу верховенства права, принцип участі громадян у формуванні й діяльності органів державної влади, принцип позапартійності.

У науковій літературі також виділяють й інші універсальні принципи: гуманізму, соціальної справедливості, відкритості і врахування громадської думки, виборності тощо.

По-друге, це спеціальні принципи, такі, що пов'язані зі специфікою здійснення відповідних видів державної діяльності та визначають побудову й функціонування окремих видів органів державної влади [123, с. 67].

Як зазначається у Висновку Венеціанської комісії № 588/2010, CDL-AD (2010) 029 від 18 жовтня 2010 року щодо Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження», який стосувався і оцінки роботи Вищої ради юстиції в Україні, діяльність такого органу, який «захищає цінності та основоположні принципи правосуддя» має відбуватися на принципах законності, об'єктивності, гласності, незалежності, демократизму, гуманізму, колегіальності, а також принципах його функціональної та організаційної незалежності [40].

Слід відзначити, що принципи організації діяльності ВРП не зазначені ні в статті 131 Конституції України, ні в Законі України «Про Вищу раду правосуддя».

У пункті 1.1 глави 1 Регламенту Вищої ради правосуддя визначені основні засади діяльності Ради та її органів, до яких віднесені: верховенство права, відкритість, гласність, колегіальність, незалежність та безсторонність, розумність строків. З наведених вище міркувань можна стверджувати, що в даному положенні мова йде саме про принципи діяльності ВРП.

Вважаємо, що виходячи з конституційно-правової природи Вищої ради правосуддя, доцільно було б закріпити принципи організації та здійснення діяльності цим органом хоча б на рівні ординарного закону.

На думку С.О. Халюка, такий орган «покликаний виконувати свої обов'язки на основі дотримання принципів законності, об'єктивності, гласності, незалежності, демократизму, гуманізму, колегіальності, нормативності, службової самостійності і відповідальності за дії чи бездіяльність» [362, с. 35-36]. Д.А. Опаленко до таких принципів відносить незалежність, самостійність, рівновіддаленість від усіх гілок влади, гласність та деякі інші [176, с. 112].

Підтримуючи загалом позиції науковців щодо визначення принципів організації діяльності Вищої ради правосуддя та враховуючи положення Регламенту щодо основних засад діяльності ВРП, вважаємо, що основними з них є:

верховенство права, законність, незалежність, відкритість, гласність, колегіальність, розумність строків. Розглянемо кожний з даних принципів для більш глибокого розуміння засад організації діяльності Вищої ради правосуддя.

Одним із аксіологічних принципів реформування системи судоустрою України як ціннісними орієнтирами, що визначають сучасну і тенденційну спрямованість реформування, є принцип верховенства права. Як зазначає Р.А. Крусян, «однією з найважливіших умов євроінтеграційних процесів в Україні є впровадження та реальне застосування у системі організації (устрою) та функціонування принципу верховенства права» [129, с. 58].

Серед доктринальних розробок щодо теорії верховенства права значне місце посідає доктрина британського правознавця А. Дайсі, який виклав її у своїй праці «Introduction to the Study of the Law of the Constitution» (1885 р.), де основними складовими принципу верховенства права зазначає наступне: можливість влади загалом та її посадових осіб зокрема діяти тільки на підставі повноважень, визначених приписами права; рівність всіх членів суспільства перед законом, поширення на посадових осіб такої ж рівної дії законів і такої ж юрисдикції звичайних судів, як і на простих громадян; особисті права і свободи людини не є наслідком проголошених гарантій у писаній конституції, а навпаки – сама конституція є наслідком прав особи [385, с. 102-121].

Як зазначає Р.А. Крусян, «У цій концепції простежуються дві константи – «стримування» держави правом від можливого свавілля та рівний захист прав громадян «звичайними судами», що мають аксіологічне значення щодо розкриття верховенства права у контексті реформування системи судоустрою» [129, с. 59].

В ґносеологічному значенні під верховенством права розуміється юридичне (правове) обмеження влади правом та його судове забезпечення, «і в цьому цей термін наближається до значення верховенства права як аксіологічного виміру мети реформування системи судоустрою. В цьому аспекті організація судової влади (система судоустрою) має бути такою, щоб забезпечити можливість обмеження публічної влади правом шляхом відповідного судового контролю, що, у свою чергу, детермінує необхідність конституційно-правового забезпечення

незалежності судів через законодавчу процедуру їх утворення, реорганізації і ліквідації та через позаполітичний порядок призначення суддів і гарантування їх недоторканності» [129, с. 59]. Саме це є основним завданням Вищої ради правосуддя.

У науці конституційного права існують три основні підходи до сучасного тлумачення змісту принципу верховенства права:

1) формальний (ґрунтується на аналізі нормативного закріплення принципу верховенства права загалом та аналізі окремих критеріїв його дотримання, зокрема формальної незалежності та безсторонності судової влади; офіційно встановленому порядку прийняття законів; відсутності зворотної сили законів тощо) [13]. Гарантією «формального» верховенства права, на думку С.П. Погребняка, є наявність ефективної судової системи [183, с. 174].

2) субстантивний (матеріально-правовий), який засновано на моральних уявленнях про належну правову систему та визначає стан її реалізації, розкриває сутність принципу верховенства права, ставлення окремого індивіда до нього та впевненість у засобах його реалізації, тобто на основі вказаного підходу верховенство права втілює певні моральні ідеї про існування правової держави та гарантування їх дотримання під час виконання посадовими особами та державними органами своїх повноважень [108, с. 42];

3) функціональний [215, с. 156; 174, с. 14-15] або інтегрований [127, с. 32], який подібний до матеріально-правового (сутнісного), але увага в ньому зосереджується на тому, наскільки ефективно право та правова система загалом виконують функції захисту інтересів людини.

Від функціонування права на справедливий суд залежить система права загалом, тому що є гарантією захисту всіх інших прав. На цьому справедливо наголошує і англійський конституціоналіст Т.Р.С. Аллан: «Жорсткі стандарти процедурної чесності, застосовувані у судових процесах, є сутнісними характеристиками верховенства права: якщо суди дотримуються цих вимог, права індивіда будуть адекватно дотримані і захищені...» [7, с. 159]. На його думку, «верховенство права – це поєднання стандартів, очікувань і прагнень: воно вибирає

у себе традиційні уявлення про індивідуальну свободу і природну справедливість і, загальніше, поняття про вимоги справедливості й чесності у відносинах уряду та громадян» [382, с. 21-22]. В такому розумінні верховенства права акцент робиться на ціннісній категорії.

Можна погодитися з позицією О. Ткачука та Д. Луспеника, що верховенство права треба розглядати як універсальний міжнародний стандарт правотворчості та правозастосування, що складається із низки вимог формального та субстантивного характеру та на забезпечення якого спрямована низка правових принципів, зокрема принцип правової визначеності, принцип пропорційності, принцип незалежності суддів тощо [354, с. 54]. Цей підхід уявляється теоретично аргументованим та методологічно доречним щодо розкриття сутності та змісту верховенства права, що втілено в рішеннях Конституційного Суду України.

Вперше в Україні характеристику вимог принципу верховенства права здійснено у Рішенні Конституційного Суду України у справі про призначення судом більш м'якого покарання. Відповідно до розуміння Конституційного Суду «Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо». Крім того зазначено, що «всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою отримала відображення в Конституції України» [282.].

У Рішенні від 22 вересня 2005 р. № 5-рп/2005 Конституційний Суд України зазначає, що «із конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі» (абз. 2 пп. 5.4 п. 5 мотивувальної частини) [281].

Також у Рішенні від 29 червня 2010 р. Конституційний Суд України зазначив, що «одним із елементів верховенства права є принцип правової

визначеності, у якому стверджується, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлених такими обмеженнями» (абз. 3 пп. 3.1 п. 3 мотивувальної частини).

Аналіз рішень Конституційного Суду України, в яких у певному вигляді викладені позиції Суду щодо принципу верховенства права, дає можливість стверджувати, що до ознак верховенства права належать: «повага і непорушність прав та свобод людини»; «становлення правопорядку, який повинен гарантувати кожному утвердження і забезпечення прав і свобод» [281]; допустимість «фіксації меж самої сутності прав і свобод» шляхом застосування юридичних способів» [280]; справедливість та розмірність як критерій ідеології справедливості у демократичній державі [278].

Ці положення підтверджує і Л.Г. Лукаїдес, який, виходячи з рішень та правових позицій Європейського суду з права людини, зазначає, що верховенство права має, як мінімум, п'ять, самостійних цінностей: функціонування держави, яка пов'язана вимогами права; дотримання принципу рівності громадян перед законом; встановлення законності та порядку в суспільстві; наявність ефективного і передбаченого правосуддя; охорона прав людини. Водночас підкреслюється, що всі ці цінності включено до концепції верховенства права «у відповідь на різні потреби, що виникали з вимог справедливості» [141].

Таким чином, слід підтримати позицію Р.А. Крусян, який зазначає, що «аксіологічним цілеполяганням сучасного етапу реформування системи судоустрою як етапу конституційної модернізації судової влади є верховенство права – конституційно-правова цінність та об'єктивна потреба сучасного суспільства і держави у пануванні права в якості аксіологічного еталону та прояву справедливості, засобу захисту людини – найвищої соціальної цінності, від свавілля держави та неправових законів» [129, с. 62.]. За своїм змістом верховенство права виявляється у сукупності таких засад: доступності та ефективності правосуддя; незалежності та неупередженості органів правосуддя;

поваги та непорушності прав і свобод людини; справедливості публічного розгляду судових справ упродовж розумного строку [129, с. 63.].

Тому існування та побудова будь-яких інституцій судової влади повинно базуватися на принципі верховенства права в його аксіологічному розумінні, що і покладено в основу організації діяльності Вищої ради правосуддя як органу державної влади, що діє, перш за все, для забезпечення незалежності судової влади.

Іншим принципом організації діяльності Вищої ради правосуддя як органу державної влади є принцип законності, що полягає у здійсненні всіх функцій державними органами і посадовими особами у суворій відповідності до Конституції, законів та підзаконних актів, згідно зі встановленою у законодавстві компетенцією. Цей принцип є загальним для організації та здійснення діяльності органами державної влади, місцевого самоврядування, їх посадових осіб, які зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 19 Конституції України).

Принцип законності відображено у статті 2 Закону 1798-VIII, де визначені нормативно-правові засади діяльності вказаного органу, до яких віднесені Конституція України, Закони України «Про Вищу раду правосуддя» та «Про судоустрій і статус суддів», які закріплюють та регулюють статус, повноваження, засади організації та порядок діяльності Вищої ради правосуддя. Крім того, ВРП затверджує власний регламент, положення якого регулюють процедурні питання здійснення нею повноважень.

Принцип незалежності Вищої ради правосуддя, який частково вже був розглянутий (див. підрозділ 1.2 дисертації), був відображений у Висновку Першої експертної комісії Міжнародної асоціації суддів про «Роль та функції Вищої ради юстиції чи аналогічного органу в організації та управлінні національною судовою системою» (Відень, 9–12 листопада 2003 року), де було зазначено, зокрема, що:

1) такий орган «може бути інструментом зміцнення незалежності судової влади і суддів при виконанні ними своїх обов'язків за умови суворого дотримання автономного статусу та незалежної позиції від інших органів влади»;

2) якщо Вища рада юстиції чи аналогічний орган не побудована таким чином, щоб забезпечувати та захищати незалежність суддів, то завжди виникає загроза підриву такої незалежності. В цьому сенсі доречною є думка Штефана Гасса: «Якщо структура такого органу не дає можливості просувати та захищати незалежність судової системи, завжди існуватиме загроза того, що саме цей орган і підриватиме цю незалежність» [54, с. 5, 11-12];

3) дуже важливо, щоб у Вищій раді юстиції чи аналогічному органі більшість складалася із суддів. Ці судді мають обиратися своїми колегами, або набувати членства у цьому органі завдяки своїй особливій посаді в судовій системі, але вони не повинні призначатися урядом чи парламентом;

4) у будь-якому разі такий орган має бути буфером між судовою та виконавчою владою і діяти таким чином, щоб захистити суддів від впливу інших владних органів, а не бути їх інструментом [153, с. 73].

У процесі діяльності Вищої ради правосуддя немає прямого чи опосередкованого підпорядкування Президентові України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України або Міністерству юстиції України, Верховному Суду. Закон покладає на Вищу раду правосуддя відповідальність за формування високопрофесійного суддівського корпусу, але це є відповідальністю перед державою взагалі, суспільством у цілому.

Необхідно відзначити, що виключення положення щодо обов'язковості при прийнятті Вищою радою правосуддя рішень із питань, віднесених до її компетенції, попередніх висновків відповідних комітетів Верховної Ради України посилює незалежність Вищої ради правосуддя від законодавчої влади.

Як вже зазначалось, незалежність Вищої ради правосуддя формується із незалежності її членів, які не підзвітні й не підконтрольні суб'єктам, що їх призначили. Член Вищої ради правосуддя у своїй діяльності є незалежним від

будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання (частина четверта статті 21 Закону №1798-VIII).

Принцип незалежності має бути забезпечений відповідними гарантіями, оскільки саме в зміст гарантій закладено створення необхідних передумов для цього. Саме тому, до конституційно-правових засад діяльності Вищої ради правосуддя необхідно віднести і гарантії діяльності даного органу.

Слід зазначити, що правові гарантії – це встановлені законом умови та засоби забезпечення використання, дотримання, виконання і застосування, тобто реалізації норм права. Конституційні гарантії – це вид правових гарантій, які мають найвищу юридичну силу та є основою правових гарантій. Дія конституційних гарантій спрямована на охорону Конституції України та передбачених нею інститутів [380, с. 555].

Звідси випливає, що конституційно-правові гарантії діяльності Вищої ради правосуддя – це юридично закріплені умови, засоби та способи, що фактично забезпечують можливість реалізації повноважень та спрямовані на охорону визначеного Конституцією та іншими нормативно-правовими актами статусу Вищої ради правосуддя в Україні.

Можна погодитися з пропозицією С.О. Халюка, яку він робив щодо гарантій здійснення правового статусу Вищої ради юстиції, умовно розділити такі гарантії на матеріально-правові, процесуально-правові та соціальні [362, с. 106-107].

Матеріально-правовими гарантіями здійснення діяльності ВРП є: законодавче закріплення незалежності Вищої ради правосуддя (стаття 1 Закону №1798-VIII); конституційно-правове визначення компетенції Вищої ради правосуддя (стаття 131 Конституції України, стаття 3 Закону №1798-VIII); особливий правовий статус її членів (глава 4 Закону №1798-VIII); особливий порядок фінансування - видатки на утримання ВРП визначаються окремим рядком у Державному бюджеті України (частина 2 статті 1 Закону №1798-VIII).

До процесуально-правових гарантій діяльності Вищої ради правосуддя слід віднести визначений порядок виконання покладених на неї завдань (розділ III

Закону №1798-VIII) та заборону втручання у діяльність Вищої ради правосуддя та її членів (частина 4 статті 21 Закону №1798-VIII).

У свою чергу соціальними гарантіями діяльності має бути належне соціальне та матеріальне забезпечення членів Вищої ради правосуддя (зокрема, стаття 21 Закону №1798-VIII).

Принципи відкритості та гласності у діяльності Вищої ради правосуддя мають своє закріплення в Законі України «Про Вищу раду правосуддя» та Регламенті ВРП. На них побудовані порядок проведення засідань Ради та її структурних органів, прийняття рішень та надання інформації про результати роботи ВРП.

Принципи відкритості та гласності щодо проведення засідань ВРП, знаходять свій прояв, зокрема, у частині першій статті 30 Закону №1798-VIII та пункту 5.1 Регламенту ВРП, де зазначено, що засідання Вищої ради правосуддя та Дисциплінарних палат проводяться відкрито, що проявляється у наступному. По-перше, на офіційному веб-сайті Вищої ради правосуддя оприлюднюється інформація щодо дати, часу і місця проведення засідання ВРП, проєкт порядку денного засідання, крім випадків, що передбачені регламентом Вищої ради правосуддя (частина 4 статті 30 Закону №1798-VIII, пункт 5.6 Регламенту).

По-друге, здійснюється повне фіксування технічними засобами засідань Вищої ради правосуддя і Дисциплінарних палат, а також ведуться протоколи (частина шоста статті 30 Закону №1798-VIII). Це правило не розповсюджується тільки на ту частину засідання, яка проводиться у нарадчій кімнаті. Щодо відеотрансляції засідань ВРП, то вона може відбуватися лише за наявності клопотань або згоди всіх осіб, щодо яких розглядається питання порядку денного. В цьому разі Рада ухвалює відповідне рішення (пункт 6.1 Регламенту).

По-третє, якщо на засіданнях бажають бути присутніми сторонні особи, вони допускаються до зали за наявності вільних місць до початку засідання. Присутнім особам дозволяється робити письмові записи, а також здійснювати фіксацію засідання за допомогою портативних аудіотехнічних засобів. Якщо вказані особи бажають провести в залі засідання фотозйомку, відео- або

звукозапис із застосуванням стаціонарної апаратури, то вони мають отримати на це згоду головуючого, якщо інше не передбачено законом (частини восьма статті 30 Закону №1798-VIII, пункт 5.10 Регламенту).

Крім того, згідно пункту 5.11 Регламенту ВРП для висвітлення роботи ВРП при неї акредитуються представники засобів масової інформації, журналісти відповідно до Закону України «Про інформацію» і в порядку, який визначений відповідним положенням.

Також Регламентом (пункт 5.24) передбачена можливість проведення засідання Ради або Дисциплінарної палати в режимі відеоконференції за наявності технічної можливості, за винятком закритих засідань.

Що стосується прояву вказаних принципів при прийнятті рішень Вищою радою правосуддя та її органів, то вони ухвалюються відкритим голосуванням, якщо інше не визначено Законом про ВРП. Ухвалення рішення відбувається за допомогою електронної системи голосування. При цьому дотримується порядок, за яким неможливе голосування іншої особи замість члена ВРП. Результати голосування висвітлюються на інформаційному табло в залі засідань, а також оголошуються головуючим на засіданні (частина четверта статті 34 Закону, пункт 9.4 Регламенту).

Крім того, публічно, безпосередньо після ухвалення рішення оголошується його резолютивна частина, а повний текст оприлюднюється на офіційному веб-сайті ВРП не пізніше ніж на сьомий день із дня його ухвалення, якщо інше не визначено законом.

Якщо за рішенням, ухваленим у дисциплінарній справі, або за скаргою на рішення Дисциплінарної палати щодо дисциплінарної відповідальності судді або відповідного органу щодо дисциплінарної відповідальності прокурора, членом ВРП винесена окрема думка, вона викладається у письмовій формі і додається до матеріалів справи, про що на засіданні повідомляє головуючий. Зміст окремої думки не підлягає оголошенню на засіданні, а оприлюднюється разом із повним текстом рішення (частини шоста, сьома статті 34 Закону №1798-VIII).

Принцип колегіальності передбачає можливість відпрацювання колективного рішення на основі висловлених думок осіб, уповноважених на такі дії. В цілому колегіальність – це форма організації державного управління, що являє собою орган, який складається з групи осіб, які спільно обговорюють та приймають рішення [378, с. 138]. Принцип колегіальності в діяльності державних органів дозволяє виявити громадську думку, обмінюватися думками, акумулювати знання та колективний досвід.

Принцип колегіальності, який означає таку організацію і діяльність відповідного колективного органу, коли до його складу входить відповідне число осіб, вибраних персонально у встановленому законом порядку, а питання, що належать до його компетенції, вирішують більшістю голосів на засадах колективного та вільного обговорення, покладений як в основу формування, так і діяльності Вищої ради правосуддя. Так, пункт 5.26 Регламенту закріплює, що на засіданнях ВРП або Дисциплінарної палати розгляд та вирішення питань і ухвалення рішень здійснюється колегіально. Цей принцип дозволяє ВРП бути повною мірою незалежним, політично незаангажованим і професійним органом державної влади.

Що стосується принципу розумності строків, то він стосується безпосереднього обмеження у часі розгляду питань, що відноситься до компетенції ВРП та її органів. Так, пункт 5.25 Регламенту визначає, що Рада та Дисциплінарні палати розглядають питання в межах своєї компетенції у розумні строки. Якщо для розгляду певних категорій справ Законом про ВРП або її Регламентом визначені відповідні строки, то такі питання розглядають у ці строки. Частіше цей принцип застосовується при дисциплінарному провадженні (детальніше це питання розкрито у підрозділі 2.2 дисертаційного дослідження).

Слід погодитися з С.В. Прилуцьким, який зазначає, що «після конституційної модернізації Вищої ради юстиції та її перевтілення у Вищу раду правосуддя, ця інституція набула рис універсального конституційного органу в системі правосуддя. Правова природа ВРП є особливою та багатогранною, і це

передусім виражається у спектрі тих функцій та повноважень, що покладаються на даний орган» [208, с. 12].

Слід визначити, що повноваження Вищої ради правосуддя, які спрямовані на виконання завдань, які стоять перед цим органом державної влади і полягають у забезпеченні незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів, передбачені у статті 131 Конституції України, а також у Законах України «Про Вищу раду правосуддя» та «Про судоустрій і статус суддів».

Стаття 131 Конституції України містить загальний перелік повноважень Вищої ради правосуддя, який розширюється у статті 3 Закону №1798-VIII. Відповідно до аналізу співвідношення повноважень ВРП, викладених в обох нормативно-правових актах, Вища рада правосуддя:

- вносить подання про призначення судді на посаду і ухвалює рішення про звільнення судді з посади;
- ухвалює рішення стосовно: порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності; тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя; переведення судді з одного суду до іншого та відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації; припинення відставки судді;
- вживає заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя і незалежності суддів;
- погоджує кількість суддів у суді; визначає за поданням Голови Державної судової адміністрації України граничну чисельність працівників Державної судової адміністрації України, у тому числі її територіальних управлінь;
- утворює органи для розгляду справ щодо дисциплінарної відповідальності суддів; забезпечує здійснення дисциплінарним органом дисциплінарного провадження щодо судді; розглядає скарги на рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора; надає згоду на затримання судді чи утримання його під вартою або арештом;

- затверджує: Положення про Єдину судову інформаційну (автоматизовану) систему, Державну судову адміністрацію України та типові положення про її територіальні управління, Службу судової охорони, Комісію з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя, проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя, Порядок ведення Єдиного державного реєстру судових рішень; порядок складення відбіркового іспиту та методику оцінювання його результатів, порядок складання кваліфікаційного іспиту та методику оцінювання кандидатів, положення про проведення конкурсу на обіймання вакантної посади судді, порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання, порядок формування і ведення суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді); за поданням Державної судової адміністрації України нормативи кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів; а також погоджує Типові положення про апарат суду, Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників;

- надає обов'язкові до розгляду консультативні висновки щодо законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів, узагальнює пропозиції судів, органів та установ системи правосуддя стосовно законодавства щодо їх статусу та функціонування, судоустрою і статусу суддів;

- здійснює функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення своєї діяльності; бере участь у визначенні видатків Державного бюджету України на утримання судів, органів та установ системи правосуддя відповідно до Бюджетного кодексу України; погоджує в установленому порядку перерозподіл бюджетних видатків між судами, крім Верховного Суду;

- призначає на посади та звільняє з посад: Голову Державної судової адміністрації України, його заступників; членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; членів Вищої ради правосуддя.

Слід зазначити, що перелік повноважень ВРП є невичерпним, цей орган може здійснювати інші повноваження, які визначені Законом про ВРП та Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

У зв'язку із реалізацією визначених законом повноважень Вища рада правосуддя приймає участь у міжнародному співробітництві і взаємодії з іноземними організаціями з питань правосуддя, а також може бути членом відповідних міжнародних асоціацій.

Правові засади діяльності Вищої ради правосуддя значною мірою встановлено і Законом України «Про судоустрій і статус суддів». Цим Законом визначається правова регламентація організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні, засади взаємодії Вищої ради правосуддя з органами судової влади щодо утворення та ліквідації судів, формування судового корпусу, підстав і порядку дисциплінарної відповідальності суддів, регламенту тимчасового відсторонення судді від посади, відрядження судді до іншого суду.

Згідно вказаного Закону Вища рада правосуддя за поданням Державної судової адміністрації України та після консультацій з Радою суддів України затверджує Положення про Єдину судову інформаційну (автоматизовану) систему (пункт 10 статті 15 Закону №1402-VIII). Це один із проявів взаємодії органу суддівського врядування з органом суддівського самоврядування.

Стаття 19 вищезгаданого Закону визначає порядок утворення і ліквідації суду. В частині 2 цієї ж статті зазначається, що виключно після консультацій з Вищою радою правосуддя Президент України вносить проєкт закону про утворення чи ліквідацію суду до Верховної Ради України.

Вища рада правосуддя погоджує із Державною судовою адміністрацією України кількість суддів у суді, яка визначається в межах видатків, визначених у Державному бюджеті України на утримання судів та оплату праці суддів з урахуванням судового навантаження (ч. 6 ст. 19 Закону №1402-VIII).

Стаття 48 Закону №1402-VIII визначає зміст принципу незалежності судді, який полягає в обов'язку судді звернутися до Вищої ради правосуддя та до

Генерального прокурора з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя.

За положеннями статті 49 Закону №1402-VIII, яка визначає зміст недоторканності та імунітету судді, його не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку суду без згоди Вищої ради правосуддя. Виняток з цього правила становить затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Суддя автоматично тимчасово відсторонюється від здійснення правосуддя у разі ухвалення рішення про застосування до судді дисциплінарного стягнення у вигляді подання про звільнення судді з посади органом, що розглядає справи про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів, до ухвалення рішення про його звільнення з посади Вищою радою правосуддя (ч. 7 ст. 49 Закону №1402-VIII).

На підставі аналізу наведених повноважень їх можна згрупувати за трьома функціями Вищої ради правосуддя: - щодо формування суддівського корпусу та його зміни; - щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора; - щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету суду (реалізація повноважень Вищої ради правосуддя за трьома функціями буде розглянуто у розділі 2 дисертаційного дослідження).

Конституційно-правова природа та відповідний статус Вищої ради правосуддя обумовлюють принципи її формування. Порядок формування ВРП, закріплений в Конституції України, дозволяє до цих принципів віднести «принцип субсидіарності номінаційних повноважень гілок влади у контексті системи «стримувань та противаг», а також принцип взаємодії з інститутами громадянського суспільства при формуванні цього органу» [128, с. 45].

Так, відповідно до частини другої статті 131 Конституції України, формування ВРП відбувається наступним чином. Загальна кількість Вищої ради правосуддя складає двадцять один член, з яких два призначаються Президентом України, а інші обираються – 10 осіб з'їздом суддів України з числа суддів чи суддів у відставці та по дві особи Верховною Радою України, з'їздом адвокатів

України, всеукраїнською конференцією прокурорів і з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ відповідно.

На думку Р.А. Крусян, «кінцевою метою запровадження такого досить складного механізму формування складу Вищої ради правосуддя є зміцнення позиції демократичних засад як визначального показника організації та функціонування Вищої ради правосуддя як конституційного органу державної влади та суддівського врядування, до компетенції якого належать повноваження щодо забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності та підзвітності перед суспільством, а також формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів» [129].

Процедурний порядок реалізації положень статті 131 Конституції України визначений статтями 5–19 Закону України «Про Вищу раду правосуддя».

Слід зазначити, що у передбачених чинним законодавством процедурах формування складу Вищої ради правосуддя була врахована абсолютна більшість пропозицій фізичних осіб та державних інституцій, міжнародних експертів, у тому числі Венеційської комісії, що дає підстави ствердити про їхню відповідність основним європейським стандартам, яким не відповідав порядок формування складу Вищої ради юстиції.

Так, у Висновку Венеціанської Комісії CDL (2010) 098 від 7 жовтня 2010 р. щодо Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження» зазначається, що «склад Вищої ради юстиції, який визначено Конституцією України, залишається проблемним..., не відповідає європейським стандартам, оскільки з 20 членів Вищої ради юстиції лише 3 є суддями, які обрані самими суддями».

У пункті 129 Спільного експертного висновку № 588/2010 від 11 жовтня 2010 р. Венеціанської комісії та Дирекції із співпраці Генеральної дирекції з прав людини та правових питань Ради Європи щодо Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зазначається, що «Вища рада юстиції не є органом, склад якого відповідає європейським стандартам, вона не повинна мати повноважень призначати голів судів та їх заступників». У пункті 130 цього Висновку йдеться

про те, що «потрібно змінити склад Вищої ради юстиції, забезпечивши, щоб більшість, або принаймні суттєва частина її членів були суддями, обраними самими суддями... У Конституції має бути забезпечено, щоб суддівська недоторканність гарантувалася не Верховною Радою, а справді незалежним суддівським органом» [40].

З цього приводу Венеціанська Комісія у своїх висновках CDL-AD (2010) 026 від 18 жовтня 2010 р. та CDL-AD (2011) 033 від 18 жовтня 2011 р. рекомендує внести відповідні зміни до Конституції України.

Був врахований і досвід зарубіжних країн. Так, Національна рада судочинства складається з 25 членів, з яких 15 членів обираються з числа суддів загальних, адміністративних та військових судів і Верховного Суду (частина перша ст. 187 Конституції Республіки Польща).

За порядком формування Ради магістратури Франції, Італії та Генеральна Рада судової влади Іспанії є колегіальними, незалежними органами, до складу яких входять представники різних юридичних кіл: суддів (магістратів), адвокатів, професорів права, професійних юристів з досвідом роботи. Проте переважну більшість – не менше половини у їх складі, мають становити професійні судді (магістрати). Зазначені країни при формуванні складу рад пішли шляхом обмеження законом волі представників виконавчої і законодавчої влади у виборі членів рад серед адвокатів, професорів права чи професійних юристів [166, с. 54].

Щоб бути обраною (призначеною) на посаду члена Вищої ради правосуддя, особа має відповідати встановленим вимогам: мати громадянство України, бути не молодше за тридцять п'ять років, володіти державною мовою, мати вищу юридичну освіту та стаж професійної діяльності у сфері права не менше п'ятнадцяти років, належати до правничої професії та відповідати критерію політичної нейтральності. Цей критерій передбачає, зокрема, що особа на день обрання (призначення): 1) не є членом або не обіймає посаду в політичній партії, іншій організації, яка має політичні цілі або бере участь у політичній діяльності; 2) не є обраною на виборну посаду в органі державної влади (крім судової) чи органі місцевого самоврядування, не має представницького мандату; 3) не бере

участі в організації або фінансуванні політичної агітації чи іншої політичної діяльності.

Член ВРП, крім Голови Верховного Суду, здійснює свої повноваження на постійній основі. Це сприяє підвищенню ефективності діяльності Вищої ради правосуддя. Саме на це звертала увагу Венеціанська комісія, відзначаючи, що, «беручи до уваги повноваження, які надані ВРЮ, вона має працювати як постійно діючий орган, і, окрім членів за посадою, усі інші члени ВРЮ не мають права поєднувати свою діяльність з будь-якою іншою приватною чи публічною діяльністю» [40].

Член Вищої ради правосуддя не може здійснювати правосуддя, якщо він є суддею (частина перша статті 6 Закону №1798-VIII). Крім того, член ВРП, якщо він займається адвокатською діяльністю, повинен зупинити її в установленому порядку на час здійснення повноважень члена Вищої ради правосуддя. Це є однією із гарантій здійснення принципу незалежності.

Якщо суддя, прокурор чи адвокат здійснює повноваження члена Вищої ради правосуддя, то він не може брати участі в органах професійного самоврядування.

Гарантіями незалежності членів Вищої ради правосуддя є і заборона щодо сумісництва на період здійснення повноважень члена ВРП. Така особа не має права суміщати свою посаду з посадою в органах державної влади або місцевого самоврядування, органах професійного самоврядування, зі статусом народного депутата України і депутатів рад інших рівнів.

Член ВРП не може отримувати іншу винагороду, крім винагороди члена Вищої ради правосуддя і винагороди за здійснення викладацької, наукової чи творчої діяльності. Також він не має права займатися підприємницькою діяльністю, входити до складу керівного органу чи наглядової ради юридичної особи, що має на меті одержання прибутку.

Закон зобов'язує члена Вищої ради правосуддя, якщо він має у власності акції, володіє іншими корпоративними чи майновими правами, або має майновий інтерес у діяльності будь-якої юридичної особи, що має на меті отримання прибутку, передати такі акції (права) управління незалежній третій особі. При

цьому забороняється надавати такій особі інструкції щодо розпорядження акціями (правами). Член ВРП має право отримувати пасивні доходи від майна, що перебуває у його власності (частина 7 статті 6 №1798-VIII).

Не можуть бути членами Вищої ради правосуддя, як зазначено у частині 10 статті 6 Закону №1798-VIII, по-перше, особи, що визнані судом недієздатними або обмежено дієздатними; по-друге, ті, хто мають не погашену або не зняту в установленому законом порядку судимість; по-третє, ті, на кого протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення; по-четверте, особи, які були членами ВККСУ або ВРЮ до набрання чинності Законом України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні»; по-п'яте, особи, які обіймають адміністративні посади у судах за винятком посади Голови Верховного Суду; по-шосте, ті, хто не відповідає вимогам щодо несумісності з іншими видами діяльності. З цього приводу слід зазначити, що таку невідповідність можна усунути протягом розумного строку, як зазначає Закон, але не більш ніж протягом тридцяти календарних днів із дня виникнення обставин, що призводять до порушення вимог щодо несумісності. Вищою радою правосуддя може бути встановленого інший строк для такої дії.

Президент України призначає членом ВРП особу за результатами відкритого конкурсу. Обрання Верховною Радою України члена Вищої ради правосуддя відбувається на підставі Регламенту Верховної Ради України. Порядок обрання членів Вищої ради правосуддя з'їздом суддів України передбачено статтею 10 Закону №1798-VIII; з'їздом адвокатів України – статтею 11 Закону №1798-VIII; всеукраїнською конференцією прокурорів – статтею 12 Закону №1798-VIII ; з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ – статтею 13 Закону №1798-VIII.

Початок формування Вищої ради правосуддя відбувся у 2017 році. Так, 15 березня 2017 року на XIV позачерговому з'їзді суддів України було обрано чотири члени ВРП, ще два на XV черговому з'їзді суддів України, який відбувся 6 березня 2018 року, і ще чотири на XVI позачерговому з'їзді суддів України, проведеного 19-20 грудня 2018 року. В цей же час всеукраїнською конференцією

прокурорів (20 грудня 2018 року) до складу Вищої ради правосуддя обрано двох членів. 15 лютого 2019 року на з'їзді адвокатів України було обрано двох членів Вищої ради правосуддя, а через місяць – 14 березня – одного члена ВРП було обрано з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ. Президент України призначив одного члена ВРП 1 жовтня 2019 року. Голова Верховного Суду входить до складу Вищої ради правосуддя за посадою з 30 листопада 2017 року [65, с. 16].

Голову Вищої ради правосуддя строком на два роки було обрано 24 вересня 2019 року шляхом таємного голосування відповідно до статті 22 Закону України «Про Вищу раду правосуддя».

Згідно статті 18 Закону №1798-VIII ВРП є повноважною, якщо до її складу було обрано (призначено) щонайменш п'ятнадцять членів, серед яких більшість становлять судді (включаючи суддів у відставці), і які склали присягу. Таким чином, на сьогодні Вища рада правосуддя діє у повноважному складі.

Особа, обрана (призначена) членом Вищої ради правосуддя, складає присягу (стаття 19 Закону №1798-VIII).

З членів ВРП шляхом таємного голосування на засіданні Ради обирається Голова Вищої ради правосуддя строком на два роки. Кандидатом на вказану посаду може бути будь-який член ВРП, за якого проголосує більше половини від конституційного складу ВРП. З питань адміністративних повноважень, що здійснює голова ВРП, він видає накази і розпорядження. Повноваження Голови ВРП, основними з яких є організація роботи Ради і координація роботи її органів, визначені частиною 5 статті 22 Закону №1798-VIII.

За поданням Голови ВРП Вища рада правосуддя обирає його заступника з числа членів ВРП також строком на два роки. При цьому діє певне застереження, визначене у частині 2 статті 23 Закону №1798-VIII: якщо Головою ВРП було обрано суддю або суддю у відставці, заступник обирається з числа членів ВРП, які не є суддями або суддями у відставці. В цьому також проявляється «принцип субсидіарності номінаційних повноважень гілок влади у контексті системи «стримувань та противаг».

У статті 20 Закону №1798-VIII передбачені права та обов'язки члена Вищої ради правосуддя. Один із обов'язків члена Вищої ради правосуддя передбачає відмову від участі у розгляді питання у таких випадках: по-перше, це наявність родинних чи інших особистих стосунків із суддею, кандидатом на посаду судді чи прокурором, стосовно якого розглядається питання, або особою, яка звернулася зі скаргою до ВРП; по-друге, це особиста, пряма чи побічна заінтересованість у справі, яку такий суддя розглядає і по-третє, коли існує інший конфлікт інтересів або обставини, що викликають сумнів у його неупередженості. На жаль, зазначені випадки мають оціночний характер, тому потребують конкретизації.

Статтею 24 Закону №1798-VIII визначені підстави для звільнення члена Вищої ради правосуддя з посади. Ці підстави мають суб'єктивний характер, пов'язані з власними діями члена ВРП.

Так, член ВРП має право подати заяву про звільнення з посади за власним бажанням (п. 2 статті 24 Закону). У разі неспроможності виконувати свої повноваження через стан здоров'я, що підтверджується відповідним медичним висновком, член ВРП також звільняється зі своєї посади (п. 1 статті 24 Закону).

Звільнення з посади відбувається і за негативні дії члена ВРП, які мають, як правило, систематичний характер, є несумісними зі статусом члена Вищої ради правосуддя, підривають авторитет суду і суспільну довіру до правосуддя (пункти 3, 6 статті 24 Закону).

Підставами для звільнення є і виявлена обґрунтована невідповідність вимогам і обмеженням, які встановлені щодо обрання або призначення на посаду члена ВРП (пункт 4 статті 24 Закону), а також істотне порушення вимог, що встановлені законодавством в сфері запобігання корупції (пункт 5).

Рішення про звільнення з посади члена Вищої ради правосуддя приймається на засіданні ВРП, в якому така особа не приймає участі у голосуванні щодо вказаного рішення.

У випадках, встановлених статтею 25 Закону №1798-VIII, повноваження члена Вищої ради правосуддя припиняються. Це відбувається з настанням таких подій: у разі смерті члена ВРП або оголошення його померлим, визнання його

безвісно відсутнім, недієздатним або обмежено дієздатним; в результаті припинення громадянства України або в разі набуття громадянства іншої держави; через припинення повноважень судді або звільнення з посади судді (крім виходу судді у відставку); в результаті набрання законної сили обвинувальним вироком щодо члена ВРП або набрання законної сили рішенням суду про визнання необґрунтованими його активів та їх стягнення в дохід держави, що передбачено статтею 290 Цивільного процесуального кодексу України.

Що стосується Голови Верховного Суду, який входить до складу Вищої ради правосуддя за посадою, то його повноваження як члена ВРП припиняються у разі закінчення строку перебування на посаді Голови Верховного Суду, звільнення з адміністративної посади, висловлення йому недовіри Пленумом Верховного Суду.

Під час реформування Вищої ради правосуддя було враховано рекомендації щодо недопущення зміни всіх членів ради одночасно, які були надані Консультативною радою європейських суддів. Тому ВРП оновлюється поступово, що забезпечує безперервність її діяльності і гарантує уникнення можливого політичного впливу. З 2021 року розпочнеться чергове поступове оновлення складу Вищої ради правосуддя.

Як слушно зазначає В.К. Гришук, «на цей час другий етап реформування судової системи, а саме оновлення судових інституцій, не завершений, а тому створення умов, за яких безперервність роботи Вищої ради правосуддя може буде під загрозою, унеможливить забезпечення комплексної побудови інституційних і функціональних спроможностей, визначених Стратегією реформування судоустрою, зокрема щодо безперервності процесу кваліфікаційного оцінювання, призначення та переведення суддів, що, в першу чергу, матиме наслідком порушення прав осіб на доступ до правосуддя» [65, с. 17].

Повноваження Вищої ради правосуддя здійснюються відповідними органами, що складають її структуру. Стаття 26 Закону №1798-VIII передбачає дію ВРП у пленарному складі.

У структурі Вищої ради правосуддя утворюються Дисциплінарні палати з метою розгляду питань щодо дисциплінарної відповідальності суддів та інші органи для виконання повноважень ВРП, про що ухвалюється відповідне рішення на засіданні Ради.

На сьогодні в структурі ВРП діє три Дисциплінарні палати, до складу Першої і Третьої з яких входять по п'ять членів Вищої ради правосуддя і чотири члени входять до Другої Дисциплінарної палати. Це відповідає вимогам законодавства, яке визначає, що до кожної з палат входить щонайменше чотири члени, щонайменш половина з яких є судьями або судьями у відставці (частина 4 статті 26 Закону). Вища рада правосуддя може ухвалити рішення про залучення членів однієї Дисциплінарної палати до роботи іншої або про делегування Голові Вищої ради правосуддя повноважень ухвалювати такі рішення, якщо це буде потрібно. Слід зазначити, що Голова Верховного Суду як член ВРП не входить до складу жодної з Дисциплінарних палат.

Рішенням ВРП з числа членів, які входять до складу певної Дисциплінарної палати, обирається її Секретар, що діє на постійній основі і відповідає за організацію роботи відповідної Дисциплінарної палати і проведення її засідань.

Зауважимо, що виходячи з невеликої кількості складу Дисциплінарної палати, її члени не мають права утримуватися від голосування та від підписання прийнятого рішення.

Організація роботи Дисциплінарних палат здійснюється в порядку, визначеному главою 5 Регламенту Вищої ради правосуддя.

Крім Дисциплінарних палат, до складу ВРП входять і інші органи, які нею утворюються. До них відносяться комісії Вищої ради правосуддя, Положення про які було затверджено 30 травня 2017 року рішенням Вищої ради правосуддя № 1332/0/15-17.

Зараз у структурі ВРП діє дві постійні комісії:

- з підготовки щорічної доповіді про стан незалежності суддів в Україні;
- з питань Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

До структури Вищої ради правосуддя згідно Закону №1798-VIII входять ще дві комісії: Комісія з питань доброчесності та етики (стаття 28-1) і Комісія з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя (стаття 29).

Що стосується Комісії з питань доброчесності та етики, то слід зазначити, що вона є колегіальним органом, який діє при Вищій раді правосуддя та утворюється з метою забезпечення прозорості і підзвітності членів Вищої ради правосуддя та членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Її утворення було передбачено Законом №193-IX. Проаналізувавши положення оновленого законодавства, можна передбачити, що повноваження Комісії з питань доброчесності та етики передбачені у п.п. 1, 4 ч. 7, п. 1 ч. 8 ст. 28-1 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», можуть призвести до втручання в діяльність Вищої ради правосуддя [25], і таким чином, порушити принцип незалежності діяльності органу. До такого висновку прийшов і Конституційний Суд України, який визнав положення статті 28-1 Закону неконституційними [279].

Комісія з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя також є колегіальним органом і здійснює повноваження щодо питань державної служби в системі правосуддя, які визначені Законом України «Про державну службу» (стаття 29 Закон №1798-VIII). Організація діяльності вказаної Комісії здійснюється на підставі Положення про Комісію з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя, яке було затверджено рішенням ВРП 18 травня 2017 року №1172/0/15-17.

Склад цієї Комісії формується, зокрема, з представників органів суддівського врядування, органів суддівського самоврядування і органів, що здійснюють правосуддя, і становить дев'ять осіб: по два члени від членів Вищої ради правосуддя і Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, які не є судьями чи судьями у відставці, і від Ради суддів України та три судді Верховного Суду.

Голова ВРП та Голова ВККСУ, а також судді, що перебувають на адміністративних посадах у судах, не можуть входити до складу Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя.

Структуру Комісії складають два комітети: з відбору кандидатів на зайняття вакантних посад державної служби категорії «А» в системі правосуддя і з дисциплінарних проваджень щодо державних службовців, які займають посади державної служби категорії «А» в системі правосуддя.

Очолює Комісію її голова, а відповідні комітети – секретарі. Комісія здійснює свої повноваження у формі засідань із складанням відповідного протоколу, що оприлюднюється на офіційному веб-сайті Вищої ради правосуддя.

Крім вказаних комісій, іншими органами в структурі Вищої ради правосуддя також є: Міжнародна консультативна рада, Консультативна рада голів судів при ВРП, Комунікаційний комітет системи правосуддя, Проектний офіс з імплементації результатів Проекту «Підвищення ефективності процесів Вищої ради правосуддя» та три Робочі групи – для опрацювання питань щодо кількості суддів у судах, з питань опрацювання проекту Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему і з питань напрацювання змін до законодавства України стосовно забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя.

Для організаційного, інформаційно-довідкового та іншого забезпечення діяльності Вищої ради правосуддя та її органів створюється секретаріат (стаття 27 Закону №1798-VIII). Діяльність секретаріату ВРП регламентується Положенням про секретаріат Вищої ради правосуддя, затвердженого рішенням ВРП від 23 березня 2017 року №579/0/15-17 [188]. Згідно пункту 1.1. вказаного Положення секретаріат ВРП виконує організаційну, правову, аналітичну, інформаційно-довідкову та матеріально-технічну роботу із забезпечення діяльності ВРП та її органів у здійсненні повноважень, визначених Конституцією України, законами України «Про Вищу раду правосуддя», «Про судоустрій і статус суддів», іншими законами та нормативно-правовими актами, Регламентом ВРП.

Очолює секретаріат його керівник, який разом з іншими посадовими особами секретаріату ВРП є державним службовцем. Він та його заступники призначаються на посади та звільняються з посад ВРП у порядку, встановленому

законодавством про державну службу, з урахуванням особливостей, які визначені Законом №1798-VIII.

У складі секретаріату Вищої ради правосуддя діє служба інспекторів, яка забезпечує здійснення членами ВРП своїх повноважень. Вказану службу очолює керівник, який підпорядковується Голові ВРП. На посаду інспектора може бути призначена особа, яка має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права не менше п'яти років. Інспектори Вищої ради правосуддя не є державними службовцями (стаття 28 Закону №1798-VIII).

Інспектор ВРП виконує завдання в межах повноважень члена ВРП, визначених відповідним Законом, і діє за його дорученням, яке може полягати у наступному: попередньому аналізі матеріали справ, які передані члену ВРП; збиранні необхідної інформації, документів, інших матеріалів; наданні пропозицій і підготовці проектів висновків з питань, які віднесені до повноважень члена ВРП, а також виконує інші завдання.

У своїй діяльності та поза її межами інспектор ВРП повинен дотримуватися правил суддівської етики, не розголошувати відому йому професійну інформацію, виконувати вимоги, які встановлені законодавством у сфері запобігання корупції.

Організаційною формою роботи ВРП є засідання у пленарному складі, а органів ВРП – Дисциплінарних палат, комісій, робочих груп тощо – засідання, які проводяться відкрито (стаття 30 Закону №1798-VIII, пункт 5.1 Регламенту).

Засідання ВРП та Дисциплінарних палат можуть проводитися в закритому режимі, якщо здійснення розгляду у відкритому режимі може призвести до розголошення таємниці, яка охороняється законом, або для запобігання розголошенню відомостей про інтимні чи інші особисті сторони життя осіб, які беруть участь у розгляді дисциплінарної справи (частина 2 статті 40 Закону №1798-VIII, пункт 5.2 Регламенту).

Якщо засідання проводиться закрито, то в ньому беруть участь тільки учасники справи. Інші особи допускаються до участі, якщо вона є необхідною при розгляді відповідного питання чи справи. Ці особи попереджаються про

обов'язок не розголошувати відомості, які стали їм відомі під час проведення закритого засідання (пункт 5.2 Регламенту).

Крім того, засідання можуть проводитися в режимі відеоконференції за наявності технічної можливості, крім закритих засідань. Рішення про проведення засідання Ради в режимі відеоконференції приймається Головою Ради (особою, що виконує його обов'язки) з власної ініціативи, за ініціативою члена (членів) Ради, за клопотанням учасника, яке подається ним не пізніше ніж за п'ять днів до засідання (пункт 5.24 Регламенту).

Повноважним визнається засідання ВРП у пленарному складі або засідання Дисциплінарної палати, якщо в ньому приймає участь більшість членів від складу ВРП або відповідної палати. Якщо на засіданні ВРП розглядається питання щодо внесення подання про призначення судді на посаду, то воно є повноважним за участі не менше чотирнадцяти членів ВРП (пункт 5.8 Регламенту).

На засіданнях Вищої ради правосуддя та її органів розглядаються питання діяльності, що віднесені до їх компетенції, а також вирішуються питання організаційної діяльності ВРП. Результати розгляду цих питань оформлюються у вигляді спеціальних актів – рішень, ухвал, протокольних ухвал (пункт 9.1 Регламенту).

Рішення ухвалюється за результатом розгляду питання або справи, що віднесено до компетенції Вищої ради правосуддя та її органів. Шляхом постановлення ухвал завершується розгляд питань, які пов'язані: а) з відкриттям справи, б) з зупиненням провадження у справі, в) з залишенням заяви без розгляду та її поверненням, г) з поверненням дисциплінарної скарги, д) в інших випадках, які визначені Регламентом Вищої ради правосуддя,

Слід насамперед зазначити, що рішення Вищою радою правосуддя приймаються з додержанням демократичних процедур. Саме у цьому аспекті мають прояв не тільки ознаки демократичності функціонування Вищої ради правосуддя як конституційного органу державної влади та суддівського врядування, але й окремі аспекти структурно-функціональної характеристики демократичних засад у формуванні суддівського корпусу в Україні.

Рішення Вищої ради правосуддя ухвалюється на засіданні більшістю її членів, які приймають у ньому участь, якщо інше не визначено Законом №1798-VIII. Що стосується прийняття рішення органом ВРП, то воно приймається за такою ж процедурою більшістю членів ВРП, які приймають участь у засіданні цього органу, якщо інше не визначено цим Законом.

За певних обставин рішення ВРП та її органів можуть ухвалюватися у спеціальному приміщенні – нарадчій кімнаті, де можуть знаходитися тільки члени Вищої ради правосуддя, які мають право голосу при ухваленні рішення. Ухвалення рішення у нарадчій кімнаті відбувається у разі, якщо здійснення розгляду у відкритому засіданні може призвести до розголошення таємниці, що охороняється законом, а також для запобігання розголошенню відомостей про інтимні чи інші особисті сторони життя осіб, які беруть участь у розгляді дисциплінарної справи, тобто за тих самих підстав, що і проведення засідання у закритому режимі.

Як вже зазначалось, проявом принципу відкритості в діяльності ВРП є ухвалення її рішень і рішень органів ВРП відкритим голосуванням, публічне його оголошення безпосередньо після його ухвалення і офіційне оприлюднення не пізніше ніж на сьомий день із дня його ухвалення, якщо інше не визначено Законом.

Рішення, ухвалені за результатами розгляду питання у закритому засіданні Ради чи Дисциплінарної палати, оприлюднюються на офіційному веб-сайті Ради з виключенням інформації, яка підлягає захисту від розголошення (частина 6 статті 34 Закону №1798-VIII).

Різного роду описки, арифметичні помилки, які були допущені в ухвалених рішеннях, можуть бути виправлені відповідною ухвалою члена ВРП, самої ВРП, її Дисциплінарної палати (пункт 9.9 Регламенту).

Закон передбачає можливість оскарження рішень Вищої ради правосуддя і Дисциплінарної палати. Але інстанція, куди оскаржують таке рішення, визначається в залежності від органу, який його ухвалив. Якщо рішення було ухвалено Дисциплінарною палатою, воно може бути оскаржено до Вищої ради

правосуддя (частина 4 статті 35 Закон №1798-VIII). Рішення, що ухвалено ВРП, може бути оскаржено до Верховного Суду протягом тридцяти днів з дня його ухвалення, але оскарження рішення ВРП не зупиняє його виконання, якщо інше не визначено законом (частина 1 статті 35 Закону №1798-VIII).

Таким чином, можна стверджувати, що Вища рада правосуддя є важливим чинником у становленні демократичної судової влади в Україні, реалізації судової реформи, забезпеченні незалежності судів і суддів, впровадженні міжнародних стандартів при формуванні судового корпусу, а в підсумку - забезпеченні права громадян на справедливий судовий захист та верховенства права, гарантованих Європейською конвенцією з захисту прав та основоположних свобод людини.

Висновки до Розділу 1

1. Дослідження становлення і розвитку законодавства про суддівське врядування, генезису засад організації діяльності ВРП свідчить про те, що поява Вищої ради правосуддя є результатом поступового реформування в державі судової влади і суддівської самоорганізації, імплементації міжнародних та загальноєвропейських стандартів здійснення правосуддя.

2. Міжнародні та європейські стандарти у сфері судочинства виходять з того, що органи, метою створення яких є забезпечення незалежності суддів і їх захист, повинні бути автономними, незалежними органами судової влади, які створюють умови для здійснення суддями своїх функцій, незалежно від будь-якого контролю з боку виконавчої і законодавчої влади та без неправомірного тиску зсередини судової системи, тому існування зазначених органів у будь-якій демократичній, правовій державі є необхідною умовою, базою для становлення та функціонування реальної, незалежної, справедливої

3. Суддівське врядування можна визначити як форму самоорганізації суддів з метою формування суддівського корпусу, який повинен відповідати високим вимогам професійної підготовки, етики та доброчесності, та управління ним

зсередини, створення та забезпечення для нього таких умов функціонування, за яких діяльність суду буде прозорою, правосуддя – справедливим, неупередженим, та для забезпечення його незалежності ззовні.

4. Конституційно-правова природа ВРП як органу державної влади характеризується наступними ознаками: колегіальність, незалежність, непідконтрольність і непідзвітність іншим органам державної влади; незалежність її членів, які не підзвітні й не підконтрольні суб'єктам їх призначення; виконання функцій державного управління у сфері формування суддівського корпусу, участі в адмініструванні судів, дисциплінарної відповідальності суддів і прокурорів, що належить до публічних завдань держави.

5. Вища рада правосуддя як орган державної влади і суддівського врядування зобов'язана діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, в той час як діяльність органів суддівського самоврядування базується на корпоративних нормах цих органів.

6. Конституційно-правові засади організації діяльності Вищої ради правосуддя визначаються сукупністю елементів: основних принципів організації та діяльності, гарантій діяльності, функцій і повноважень ВРП, особливостей формування та структури ВРП, процедурних питань.

7. Основним аксіологічним принципом організації діяльності ВРП є принцип верховенства права, незалежності суду і суддів як у відносинах зі владою і суспільством, так і у відносинах зі сторонами по будь-якій судовій справі, як складова гарантії належного та законного здійснення прав та свобод людини, поваги до прав людини та неупередженого застосування права.

8. Конституційно-правові гарантії діяльності Вищої ради правосуддя - це юридично закріплені умови, засоби, способи, форми, що фактично забезпечують можливість реалізації повноважень та спрямовані на охорону визначеного Конституцією та іншими нормативно-правовими актами статусу Вищої ради правосуддя в Україні.

9. Повноваження ВРП можна згрупувати за трьома функціями: щодо формування суддівського корпусу; щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора; щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя.

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОВНОВАЖЕНЬ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ

2.1. Повноваження Вищої ради правосуддя щодо формування суддівського корпусу

Після проведення на виконання Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки [256] оптимізації мережі судів, в Україні особливо гостро стоїть проблема недостатності суддів у судах, на чому наголошувалося у пунктах 99, 100 Звіту про незалежність та неупередженість суддів у державах-членах Ради Європи за 2017 рік [90], Щорічних доповідях «Про забезпечення незалежності суддів в Україні» за 2017 рік (пункти 16-19 Розділу VI) [252] та 2018 рік (пункт 2.5 Частини А) [253], підготовлених ВРП.

Зокрема, Указами Президента України від 29.12.2017 року №449/2017, №450/2017 «Про ліквідацію та утворення місцевих загальних судів» [237; 238], №451/2017 «Про реорганізацію місцевих загальних судів» [250] ліквідовані/реорганізовані місцеві загальні суди та утворені окружні місцеві суди; №453/2017 «Про ліквідацію місцевих господарських судів та утворення окружних господарських судів» [236] ліквідовані господарські суди та утворені окружні місцеві суди; №452/2017 «Про ліквідацію апеляційних судів та утворення апеляційних судів в апеляційних округах» [235], №454/2017 «Про ліквідацію апеляційних господарських судів та утворення апеляційних господарських судів в апеляційних округах» [234], №455/2017 «Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах» [233] ліквідовані апеляційні, апеляційні господарські та апеляційні адміністративні суди та утворені апеляційні, апеляційні господарські та апеляційні адміністративні суди в апеляційних округах.

ВРП при погодженні проєктів вказаних Указів наголошувала на необхідності неухильного дотримання принципу незмінюваності суддів, що

гарантує перебування судді на посаді до досягнення нам шістдесяти п'яти років та перебування суддів ліквідованих судів до інших судових установ.

Але за інформацією Державної судової адміністрації України, станом на 1 січня 2020 року штатна чисельність посад суддів апеляційних та місцевих судів, визначена відповідними наказами ДСА України, становить 7039 одиниць, а фактична – 5002 одиниці [139, с. 35]. За даними обліку Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, станом на 31 грудня 2019 року кількість суддів, які пройшли кваліфікаційне оцінювання, становить 3230, з них 3061 є діючими (не звільнено з посади судді або повноваження судді не припинено). Кількість суддів, які мали повноваження щодо здійснення правосуддя у 2019 році, становила 4987 [136, с. 35].

За результатами засідання Комунікаційного комітету системи правосуддя 6 червня 2019 року голови Верховного Суду, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Ради суддів України, Державної судової адміністрації України, ректор Національної школи суддів України вирішили, що першочергове завдання усіх органів суддівського врядування – домогтися суттєвих і негайних зрушень щодо вирішення комплексу кадрових проблем у системі правосуддя.

Механізм формування суддівського корпусу, наділення та припинення повноваженнями суддів, починаючи зі створення незалежної України, зазнавав змін, впроваджувалися різні підходи до формування суддівського корпусу різної ефективності.

Так, 15 грудня 1992 року в межах діючої на той час судово-правової реформи набув чинності Закон України «Про статус суддів», який регулював діяльність судової системи, вимоги, які надають право особі на зайняття посади судді, порядок добору та обрання (призначення) суддів, порядок і строки чергових атестацій професійних суддів.

З метою створення механізмів забезпечення незалежності суддів у лютому 1994 року було прийнято Закон України «Про кваліфікаційні комісії, кваліфікаційну атестацію і дисциплінарну відповідальність суддів судів України»,

відповідно до якого основним призначенням вказаних комісій було забезпечення формування кваліфікованого, неупередженого суддівського корпусу, визначення рівня професійної підготовленості суддів, розгляд питань щодо притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності (стаття 1).

Конституційним договором, підписаним між Президентом України й Верховною Радою України 18 травня 1995 року, був змінений порядок призначення суддів на посади, який ставав більш регламентованим та формалізованим [302, с. 69], зокрема, голови Верховного Суду України та Вищого арбітражного суду України й судді цих судів призначалися Верховною Радою за поданням Президента України, усі інші судді призначалися Президентом за поданням Міністерства юстиції, погодженим, відповідно, із Верховним Судом України або Вищим арбітражним судом України, але повноваження кваліфікаційних комісій не зазнали змін.

Значним кроком до створення сучасної судової системи, забезпечення незалежного функціонування судової влади в Україні стало створення з прийняттям 28 червня 1996 року Конституції України конституційного органу Вищої ради юстиції, до відання якої згідно статті 131 Конституції України, зокрема, унесення подання про призначення суддів на посади або про звільнення їх із посад.

В своєму Рішенні від 16 жовтня 2001 року №14-рп/2001 Конституційний Суд України, застосовуючи історичне тлумачення, встановив, що в системі правосуддя до прийняття Конституції України 1996 року посада судді, за винятком народного, заміщалася лише шляхом обрання судді відповідними радами, а Верховний Суд Української РСР обирався Верховною Радою Української РСР. Відповідно, зміст понять «призначення» та «обрання» мав істотні відмінності (статті 108, 109, 150, 151 Конституції (Основного Закону) Української РСР 1978 року).

Проаналізувавши положення чинної Конституції України та положення Закону України «Про Вищу раду юстиції» КСУ прийшов до висновку, що Вища рада юстиції вносить подання Президенту України тільки про перше призначення

на посаду професійного судді. А за змістом пункту 1 частини першої статті 131 Конституції України право внесення подань Верховній Раді України про обрання суддів безстроково та призначення суддів на адміністративні посади в судах загальної юрисдикції на Вищу раду юстиції не поширюється [283].

Вища рада юстиції ще неодноразово зверталась до КСУ щодо віднесення до повноважень Конституційного Суду України вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) правових актів Верховної Ради України та актів Президента України про обрання/призначення професійних суддів на посади і про звільнення їх з посад (Рішення КСУ від 27.03.2002р. №7-рп/2002) [284], щодо порядку ініціювання Вищою радою юстиції питання про звільнення суддів з адміністративних посад (Рішення КСУ від 16.05.2007 р. №1-рп/2007) [285].

У справі №1-7/2011 предметом дослідження на предмет відповідності Конституції України знов стали повноваження Вищої ради юстиції призначати суддів на адміністративні посади в судах та звільняти їх з цих посад, чим, на думку суб'єкта конституційного подання, розширено її конституційну компетенцію та не передбачене в Конституції України повноваження щодо перегляду та скасування рішень Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про відмову у рекомендуванні кандидата для обрання на посаду судді безстроково та притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. КСУ не вбачив невідповідності Конституції України вказаних положень [286].

Згодом після внесення змін до Конституції Законом № 1401-VIII від 02.06.2016 року та прийняття Закону № 1798-VIII від 21.12.2016 року Вищу раду юстиції замінила Вища рада правосуддя з певним чином модернізованими повноваженням. Відповідно, стаття 128 Конституції визначає, що призначення на посаду судді здійснюється Президентом України за поданням Вищої ради правосуддя в порядку, встановленому законом.

З цього приводу слід зазначити, що у пункті 14 Доповіді, присвяченій призначенню суддів (Венеція, 16-17 березня 2007 р.), Венеціанська Комісія відзначила, що якщо Президент має діяти лише в межах подання незалежної ради

суддів, призначення суддів Президентом країни не видається потенційно проблемною процедурою [50].

Положення про ВРЮ та ВРП відповідають також Рекомендації NR 94(12), в якій підкреслюється, що «орган, який приймає рішення про відбір і кар'єру суддів, повинен бути незалежним від уряду та адміністрації». Разом із тим, у рекомендації міститься також застереження, що у випадках, коли національне законодавство чи конституційні традиції дають можливість урядам призначати суддів, процедури призначення повинні бути на практиці прозорими та незалежними і що рішення повинне прийматися виключно з міркувань, «які є пов'язаними з викладеними вище об'єктивними критеріями» [272]; статті 9 Загальної (Універсальної) хартії суддів, ухваленої 17 листопада 1999 року Центральною Радою Міжнародної Асоціації Суддів у Тайпеї (Тайвань), яка передбачає, що обрання судді на посаду має відповідати об'єктивним та прозорим критеріям і базуватися суто на його професійній кваліфікації. Якщо обрання на посаду не відбувається іншим шляхом згідно з встановленою та глибоко вкоріненою традицією, то таке обрання має здійснювати незалежний орган, що містить достатню кількість представників судової влади [83].

Стосовно цього в Європейській хартії про закон «Про статус суддів» також зазначено, що будь-яке рішення, пов'язане з «добором, прийомом на роботу, призначенням, підвищенням судді на посаді або звільненням з посади», приймається органом, незалежним від виконавчої й законодавчої влади, у складі якого принаймні половина є суддями» [78].

В Пекінських тезах стосовно принципів незалежності суддів юридичної асоціації країн азійського та тихоокеанського регіону (LAWASIA), в Пекіні в 1995 року та схвалені на засіданні ради LAWASIA в 2001 році, наголошується, що для досягнення суддями своїх цілей та реалізації своїх функцій судді повинні обиратися на засадах компетентності, неупередженості та незалежності (п. 11), недискримінації (п. 13), а спосіб обрання суддів повинен гарантувати обрання найбільш кваліфікованого кандидата на посаду (п. 12) [180].

Принцип суддівської незалежності безпосередньо пов'язують із професійним добором суддів і Рекомендації Латімер Хаус щодо парламентаризму та незалежності суддівства в країнах загального права, прийняті 19 липня 1998 року [270], в яких наголошується, процес призначення повинен здійснюватися таким чином, щоб гарантувати незалежність та належний інтелектуальний рівень претендентів, обраних для призначення суддів на всіх рівнях.

ЄСПЛ також розглядає *inter alia* спосіб призначення членів судів в якості критерія незалежності суду (п. 37 рішення у справі Брайан проти Сполученого Королівства від 22 листопада 1995 року [329], п. 73 рішення у справі Финдлей (Findlay) проти Сполученого Королівства від 25 лютого 1997 року [336], п. 38 рішення у справі «Брудніцька та інші (Brudnicka and Others) проти Польщі» від 03 березня 2005 року [320], п. 80 рішення у справі «Салов (Salov) проти України» від 6 вересня 2005 року [327]).

В науковій літературі немає уніфікованого визначення поняття «суддівського корпусу», виходячи з етимології слова «корпус» («сукупність осіб якогось одного фаху, службового становища тощо» [315, с. 300], треба погодитися з Р.А. Крусян, що під ним треба розуміти «сукупність осіб, які здійснюють правосуддя та мають однаковий статус» [129, с. 168].

На думку С.В. Прилуцького, механізм формування суддівського корпусу є безперервним циклом руху професійного судового складу, який містить у собі порядок набуття права й відповідний йому порядок припинення судової служби [214, с. 560].

Під «формуванням суддівського корпусу» також розуміють упорядкований процес кадрового забезпечення судової влади, що включає правові механізми набуття та припинення судьями повноважень [213].

Деякі вчені під призначенням на посаду розуміють акт, що є підставою для виникнення трудових відносин, виходить від вищестоящого стосовно підприємства органу й застосовується у випадках, спеціально зумовлених законом [179, с. 226]. Призначення на посаду, на відміну від обрання чи конкурсного заміщення, зазвичай розглядається як прояв централізму, авторитарної форми

залучення до роботи, навіть у випадках урахування думки громадськості [81, с. 39].

Центральним та найголовнішим елементом механізму формування суддівського корпусу є добір кандидатів у судді [85, с. 222-233; 356, с. 234-245]. На сьогодні надзвичайно громіздкий, надмірно ускладнений та економічно не доцільний як з теоретичного, так і практичного погляду механізм призначення особи на посаду судді змінено, але з практичної точки зору чинний механізм не усунув повністю проблеми щодо зловживань при доборі та призначенні суддів, прозорості й справедливості в реалізації суддями професійної кар'єри [348, с. 60].

Повноваження ВРП щодо формування суддівського корпусу та його зміни регулюються главою 2 «Участь у формуванні суддівського корпусу» (ст.ст. 36-38), главою 6 «Звільнення судді з посади» (ст.ст. 55-57), главою 8 «Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя» (ст.ст. 62-69), главою 9 «Переведення суддів» (ст.ст. 70-72) Закону України «Про Вищу раду правосуддя».

Процедурні питання здійснення вказаних повноважень регулюються главами 10 «Участь у формуванні суддівського корпусу», 15 «Звільнення судді з посади», 16 «Припинення відставки судді», 17 «Звільнення судді з посади за особливих обставин», 19 «Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя», 21 «Переведення суддів» Регламенту ВРП.

Згідно із частиною п'ятою статті 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» незалежність судді забезпечується, зокрема, особливим порядком його призначення.

Як справедливо зазначає Т.В. Пустовойт, «процес відкритості та колегіальності у розгляді майбутніх кандидатів на посаду судді - єдиний шлях до демократизації та самостійності судової влади», ключове завданнями, якого недопуск до здійснення судочинства недобросовісних осіб та підтримка компетентних фахівців з фундаментальними чеснотами, в чому і вбачається ціннісно-етичний компонент побудови ефективної системи судоустрою у відповідності до статті 1 Конституції України [262, с. 12-13].

Треба зазначити, що таке повноваження є типовим для органів захисту незалежності судів. Так, до повноважень Національної судової ради Польської Республіки належить розгляд і оцінка кандидатів на посади суддів Верховного Суду і Вищого адміністративного суду, а також на суддівські посади в загальних і військових судах; унесення Президентом Польської республіки подань про призначення суддів на вказані посади; розгляд питань про вихід суддів у відставку, а також надання згоди на продовження службових повноважень після досягнення ними 65 років, про повернення судді, які перебувають у відставці, до здійснення суддівських повноважень; висловлення думки у питаннях призначення і звільнення голів або заступників голів загальних чи військових судів [241].

Аналогічні повноваження має Судова рада Словацької Республіки (частина 3 статті 141а Конституції Словацької Республіки) [113].

Згідно положень статті 105 Конституції Італійської республіки до компетенції Вищої ради магістратури також належить вирішення питань щодо призначення суддів на посади, переведення суддів з одного суду в інших, а також накладення дисциплінарних стягнень у випадку вчинення проступків [117, с. 46].

У Франції судді Касаційного суду, Першого голови Апеляційного суду і голів судів вищої інстанції призначаються на посаду декретом Президента Республіки за пропозицією Вищої ради магістратури [343, с.288]. Призначення інших суддів за поданням Міністра юстиції також проходить за участі Вищої ради магістратури, з урахуванням її позиції щодо кандидатів. В цьому вбачається позитивний приклад визначення вирішальної ролі органу суддівського врядування при призначенні судді. Навіть консультативний висновок, що містить негативна оцінку, є підставою до відкликання пропозиції Міністра.

Формою призначення особи, яка має статус судді, на відповідну штатну суддівську посаду є також переведення судді до іншого суду у порядку, передбаченому статтею 82 «Про судоустрій і статус суддів».

Згідно частині 2 статті 36 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» ВРП ухвалює рішення щодо внесення Президентом України подання про призначення судді на посаду за результатами розгляду рекомендації ВККС України.

За результатами розгляду рекомендації ВККС та висновку доповідача ВРП може також ухвалити рішення про відмову у внесенні подання Президентіві України про призначення на посаду судді відповідно до пункту 1 частини дев'ятнадцятої статті 79 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» при наявності обґрунтованих відомостей, які були отримані ВРП в передбаченому законом порядку, якщо вони або не були предметом розгляду Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, або остання не дала їм належної оцінки у межах процедури кваліфікаційного оцінювання щодо відповідного кандидата.

Аналогічне положення міститься у частині 4 статті 37 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя».

При цьому Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду вказав у своєму Рішенні у справі П/9901/293/18 від 7 лютого 2018 року, що норма підпункту 1 частини 19 статті 79 Закону № 1402-VIII подвійну клаузулу, в якості окремих підстав для відмови у внесенні подання Президентіві України необхідно розглядати наявність обґрунтованого сумніву щодо відповідності кандидата критерію доброчесності чи професійної етики та наявність інших обставин, які можуть негативно вплинути на суспільну довіру до судової влади у зв'язку з таким призначенням [202].

У п.10.4 Регламенту ВРП окремо зазначається, що підстави, зазначені у підпункті 1 частини дев'ятнадцятої статті 79 Закону № 1402-VIII, ВРП визначає, керуючись власною оцінкою обставин, пов'язаних із кандидатом на посаду судді, та його особистих якостей.

Треба зазначити, що підстави прийняття ВРП рішення про відмову у внесенні подання Президентіві України про призначення на посаду судді значно відрізняються від аналогічного повноваження ВРЮ, яка могла прийняти таке рішення тільки «у разі встановлення порушень порядку, які призвели або могли призвести до неправильних результатів добору», але, на відміну від ВРП, також могла визначити «дії Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, необхідні для усунення наслідків цих порушень» (частина 4 статті 29 ЗУ «Про Вищу раду юстиції» в редакції від 04.06.2015 року).

Тобто ВРП, як і ВРЮ, виступає у процесі призначення суддів на посади певним «юридичним фільтром» для з'ясування наявних будь-яких перешкод для заняття посади судді: юридичних, морально-етичних, здатності її здійснювати правосуддя [310, с. 32], і несе політичну й моральну відповідальність перед суспільством за якісний стан суддівського корпусу, а фактично й за стан правосуддя в країні [77, с. 55].

Велика Палата Верховного Суду зазначила, що повноваження ВРП стосовно оцінювання обставин, пов'язаних із кандидатом на посаду судді, та його особистих якостей є дискреційними та виключною компетенцією її як уповноваженого органу, постійно діючого у вітчизняній системі судоустрою (Постанова Великої палати Верховного Суду від 9 квітня 2018 року, справа № 800/546/17 (П/9901/293/18)) [202].

Визначення «дискреційних повноважень» в законодавстві міститься тільки в діючій Методології проведення антикорупційної експертизи, затвердженій Наказом Міністерства юстиції України від 24.04.2017 №1395/5, яка визначає їх через можливість визначити на власний розсуд повністю або частково вид і зміст управлінського рішення або можливість вибору на власний розсуд одного з декількох варіантів управлінських рішень, передбачених нормативно-правовим актом, проектом нормативно-правового акту [227].

Як представляється, наявність тільки одного визначення не дає можливості виділити всі особливості дискреційних повноважень ВРП, звернемося до доктрини та судової практики.

Питання дискреції повноважень досліджувалися як вітчизняними дослідниками (В.М. Венгером, Ю.М. Грошевим, О.Г. Крижовою, А.С. Макаренко, М.А. Погорецьким, М.Б. Рісним, О.І. Сеньків, М.І. Смоковичем, І.А. Тітком та ін., так і закордонними, зокрема, необхідно відзначити дослідження Р. Алексі [6], А.В. Дайсі [68]; О.С. Ігнат'єва, В.В. Подгруши [184]; І. Рихтера, Г. Шупперта [273], Г.Л.А. Гарта [363].

Як такий розсуд (суддівський) характерний загалом для англосаксонської системи права, основним принципом якої є право *stare decisis*, відповідно до якого

судові рішення стають джерелами права під час розгляду всіх наступних справ конкретної категорії [75, с. 142-143]. Деякі науковці Великої Британії та США вважають феномен дискреції невідворотним, мудрим і бажаним явищем, що відображає суть професійного підходу [381, с. 41]. Як представляється, дискреційні повноваження є також потенційним підґрунтям для реалізації принципу верховенства права.

Словник іншомовних слів визначає термін «дискреція» як «вирішення посадовою особою чи державним органом певного питання на власний розсуд» [16, с. 183].

В деяких наукових дослідженнях терміни «дискреція» та «розсуд» ототожнюються, при чому основною правовою категорією виступає саме «розсуд», та тлумачаться через термін «вибір».

Етимологічний аналіз понять «розсуд» і «дискреція» також свідчить про їх подібність. Російсько-англійський словник перекладає «розсуд» як «discretion, judg(e)ment», діяти на власний розсуд як «use one's own discretion / judg(e)ment» [303].

В цьому контексті інтерес представляють поняття та ознаки дискреції, що виділені О.С. Ігнат'євим. По-перше, дослідник, викоритовуючи терміни «дискреція» та «розсуд» як тотожні та проаналізувавши сутність і зміст розсуду як правової загальнотеоретичної категорії, тлумачить дискрецію через термін «вибір», який одночасно позначає стан, процес і результат, відповідно, на його думку, дискреція – «це вибір уповноваженого публічно-правового суб'єкта, обмежений об'єктивними факторами (межами), що полягає в знаходженні і прийнятті оптимального рішення правового питання». По-друге виділяє сукупність необхідних та достатніх ознак розсуду (дискреції): публічно- правовий суб'єкт; об'єктивно обмежена правова свобода; право (правомочність); інтелектуально-вольова діяльність, яка полягає в пошуку і прийнятті оптимального рішення правового питання [91, с. 7-8].

Майже аналогічно тлумачить судовий розсуд як об'єктивну можливість вільного вибору суддею одного з варіантів, закріплених в праві, і одночасно

обмеженість вибору правилами, викладеними в цій же нормі права, Д.Б. Абушенко [2, с. 48].

Інший підхід виходить з розуміння «дискреції» через поняття «право (повноваження)», «діяльність».

Так, частина авторів право (повноваження) публічно-правового суб'єкта відносять до центральних ознак дискреції, інші лише доповнюють ним аспект активності, але в будь-якому випадку праву (повноваженням) кореспондує саме діяльність, яка як ознака дискреції не завжди називається прямо (З.М. Лукманова [142, с. 101-102], О.А. Папкова [178, с. 39-40]).

Як ілюстрацію, можна навести визначення дискреції А. Баракою як «повноваження, що надається особі, яка має владу обирати між двома або більше альтернативами, коли кожна з альтернатив є законною», «юридичну умову, при якій суддя вільний робити вибір з ряду варіантів» [12, с. 13, 14].

Аналізуючи визначення з юридичного словника, Р. Сінельнік тлумачить поняття «дискреційна влада» (від лат. *discretion*, франц. *discretionnaire* - той, що залежить від власного розсуду) як надання органам повноважень діяти на власний розсуд залежно від обставин як у рамках закону, так і поза ними [308, с. 65].

Аналогічно визначає дискреційні повноваження М.К. Закурін як можливість діяти за власним розсудом, в межах закону, застосувати норми закону та вчинити конкретні дії (або дію) серед інших, кожен з яких окремо є відносно правильними (законними) [86, с. 21].

Згідно Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи № R(80)2 1980 року дискреційні - це такі повноваження, які адміністративний орган, приймаючи рішення, може здійснювати з певною свободою розсуду, тобто, коли такий орган може обирати з декількох юридично допустимих рішень те, яке він вважає кращим за даних обставин.

За даними Єдиного державного реєстру судових рішень, перші посилання на Рекомендації з'явилися в рішеннях 2010 року, а на сьогодні такі рішення набули масового поширення в адміністративно-судовій практиці, але посилання мають одноманітний характер.

В свою чергу, розуміння «суддівського розсуду» («суддівської дискреції») має свої особливості. Так, А.М. Сарсенов вважає, що «суддівський розсуд» треба розглядати одночасно і як безпосередню діяльність компетентних посадових осіб (суддів), і як суб'єктивне право на здійснення такої діяльності [305, с. 22].

Підтримує таку позицію і білоруський дослідник В.Н. Бібіло, який наголошує, що надане суду право на окреслену певними межами закону свободу діяльності, надане право на розсуд є елементом компетенції суду, свого роду суб'єктивним правом [17, с. 43].

Проте визначення дискреції через «суб'єктивне право» викликає заперечення на тій підставі, що дискреційне повноваження – це владне повноваження, а тому його не слід визначати через поняття «суб'єктивне право», яке може бути застосоване лише до приватних осіб [84, с.399; 189, с.238]. За твердженням Кучерявенка М.П., якщо приватна особа, «реалізуючи власні суб'єктивні права, самостійно вирішує – користуватися ними чи ні, то владний суб'єкт (його посадова особа) зобов'язаний реалізовувати свої повноваження» [134, с. 40].

О.А. Папкова зазначає, що судова дискреція представляє собою передбачену юридичними нормами, здійснювану в процесуальній формі мотивовану правозастосовну діяльність суду, що полягає у виборі варіанта рішення правового питання, яка має загальні та спеціальні межі [178, с.39]. Відповідно, прийняття суддею певного рішення у межах його дискреційних повноважень повинно ґрунтуватися на об'єктивному та загальному принципі верховенства права [126, с. 161].

А.С. Макаренко щодо кримінального права під суддівський розсудом розуміє правозастосовну інтелектуально-вольову діяльність судді, яка є передбаченою кримінальним законом мірою свободи вибору одного з варіантів рішення в кримінальному провадженні [145, с. 169].

Найбільш повним представляється визначення Г.П. Мельника, який пропонує під судовою дискрецією (розсудом) розуміти «зумовлене відносною невизначеністю права певним чином обмежене повноваження суду обирати такий

варіант вирішення конкретної справи, який є максимально доцільним та справедливим у відповідній ситуації», при цьому «...на основі дискреційних повноважень суддя може відступити від суто нормативно-правового регулювання і вирішити справу на основі принципів права» [150, с. 47].

Заслуговує на увагу і позиція М. Смаковича, що дискреція включає в себе не тільки вольовий елемент (вільний розсуд), а й інтелектуальний морально-правовий, який визначає використання дискреційних повноважень зі здоровим глуздом, що передбачає не стільки логічний порядок дій, скільки розумну сталість правопорядку, мораль, суспільні традиції, загальновизнані принципи і цінності, включаючи суто внутрішню мотивацію.

Відповідно, на його думку, з якою не можна не погодитися, з теоретичної точки зору дискреційні повноваження - це встановлені законами права і обов'язки владних суб'єктів, які визначають ступінь самостійності їх реалізації з урахуванням принципу верховенства права і полягають в застосуванні ними адміністративного розсуду при здійсненні дій і прийнятті рішень [317].

Роз'яснення поняття судової дискреції (судового розсуду) у кримінальному судочинстві міститься також у Постанові Касаційного кримінального суду ВСУ від 01 лютого 2018 року у справі № 634/609/15-к - як повноважень суду (прав та обов'язків), наданих йому державою, обирати між альтернативами, кожна з яких є законною, та інтелектуально-вольової владної діяльності суду з вирішення у визначених законом випадках спірних правових питань, виходячи із цілей та принципів права, загальних засад судочинства, конкретних обставин справи, даних про особу винного, справедливості й достатності обраного покарання тощо [203].

Не зважаючи на різноманітність підходів до розуміння «дискреції», «розсуду», всі дослідники наголошують на необхідності чітко визначати межі дискреції, межі дозволеності відходу від визначеного порядку. Як наголошує С.А. Резанов, «призначення меж полягає у тому, що вони виступають легальними рамками, які визначають можливу поведінку суб'єкта правовідносин. В

результаті, межі виконують важливу роль по обмеженню невинуватеної свободи особи, орієнтації суб'єктів права на соціально-корисну поведінку» [268, с. 126].

В свою чергу, необхідність обмеження дискреційних повноважень та сваволі держави щодо прав людини історично розглядається як невід'ємна складова принципу верховенства права [35, с. 53].

Слід погодитись із В. Темченко, що «якщо розсуд у правовій сфері, дарований виконавчій владі, втілювався б у необмежені повноваження, то це суперечило б принципу верховенства права. Отже, закон у всіх випадках повинен указувати межі свободи розсуду» [353, с. 17].

М.І. Козюбра також звертає увагу на те, що не відповідатиме принципам обмеження дискреційних повноважень та законності управління, які прямо впливають з принципу верховенства права практика самостійного розширення повноважень парламенту, глави держави та органів виконавчої влади за межі, окреслені Конституцією та законами України [82].

У п.45 Доповіді щодо верховенства права Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанської Комісії) відзначається, що верховенству права суперечив би такий стан, за якого юридична свобода розсуду (виконавчої) влади була б необмеженою, законом повинно визначатися сфера будь-яких форм розсуду і те, як така свобода повинна здійснюватися, причому це має бути достатньо ясним, з належним захистом від свавілля кожної окремої особи.

Засобом самообмеження національної судової системи від довільного судового розсуду під час винесення рішень з аналогічним складом юридичних фактів судовими інстанціями виступають правоположення, вироблені внутрішньодержавною усталеною судовою практикою, засобом ж наддержавного обмеження судового розсуду національних юрисдикційних органів виступає прецедентна практика Європейського суду з прав людини в силу обов'язковості рішень останнього для держав, які ратифікували Європейську конвенцію [15, с. 3].

Проаналізуємо практику ЄСПЛ та Конституційного суду України щодо меж дискреції.

Так, ЄСПЛ у справі *Affaire Funke c. France* від 25 лютого 1993 року [337] зауважує, що «якість» внутрішніх правових норм відповідно до Конвенції залежить від точності, з якою законодавство та судова практика визначають обсяг і умови здійснення владних повноважень, виключаючи небезпеку сваволі.

У пунктах 95-96 рішення Великої палати у справі *S. and Marper v. the United Kingdom* від 04 грудня 2008 року [319] ЄСПЛ нагадав про свою добре усталену практику - оскаржувана міра повинна мати певні підстави в національному законодавстві та відповідати принципу верховенства права; закон повинен бути належним чином доступним і передбачуваним. Для виконання цих вимог національне право має передбачати належний правовий захист від свавілля і відповідно встановлювати з достатньою чіткістю межі повноважень, наданих компетентним органам влади, та порядок їхньої реалізації (аналогічно пункти 66-68 рішення від 2 серпня 1984 року у справі *Мелоун (Malone)* проти Сполученого Королівства; пункт 55 рішення від 6 квітня 2000 року у справі *Ротару (Rotaru)* проти Румунії; пункт 56 рішення Великої палати від 16 лютого 2000 року у справі *Аманн (Amann)* проти Швейцарії; пункт 85 рішення у справі *Шалімов (Shalimov)* проти України від 4 березня 2010 року).

Д. Гом'єн, зокрема, цитуючи рішення Суду в справі «Мелоун проти Сполученого Королівства», доходить висновку: «У законі повинні в достатньо чітких формулюваннях бути визначені обсяг і порядок здійснення владних повноважень з урахуванням законної мети кожної дії з тим, щоб забезпечити особі відповідний захист від сваволі» [60, с. 54].

У справі *Волохи (Volokhy)* проти України від 02 листопада 2006 року ЄСПЛ знов наголошує, «... закон має з достатньою чіткістю визначати межі такої дискреції, наданої компетентним органам, і порядок її здійснення, з урахуванням законної мети даного заходу, щоб забезпечити особі належний захист від свавільного втручання» (п.49) [330].

У Рішенні у справі *Гасан (Hasan)* и *Чауш (Chaush)* проти Болгарії від 26 жовтня 2000 року ЄСПЛ зауважив, що національне законодавство має передбачати правовий засіб захисту від свавільного втручання органів державної

влади у права, гарантовані Конвенцією. Якщо під правом органу виконавчої влади діяти на власний розсуд, мається на увазі необмежена влада, то у питаннях, які стосуються основних прав, таке законодавство суперечить верховенству права. Тому межі наданих компетентним органам дискреційних повноважень мають бути абсолютно чітко визначені законодавством [299].

ЄСПЛ виходить з того, що ступінь наданих державі меж розсуду залежить не стільки від того, наскільки права, що розглядаються, важливі для конкретної особи, скільки від того, з якими інтересами вступають у конфлікт ці права (рішення від 19 лютого 1997 року у справі Ласкі, Джаггард і Браун (Laskey, Jaggard and Brown) проти Сполученого Королівства [383].). У питаннях, які стосуються ж основоположних прав, надання дискреції органам виконавчої влади через необмежені повноваження є несумісним з принципом верховенства права; саме тому законодавство має достатньо чітко визначати межі такої дискреції, наданої компетентним органам влади, та порядок її здійснення (пункт 67 рішення у справі Котій (Kotiy) проти України від 5 березня 2015 року [334]; пункт 60 рішення у справі Зосімов (Zosymov) проти України від 7 липня 2016 року [332]).

У Рішенні у справі Корецький (Koretskyu) та інші проти України від 03 квітня 2008 року Суд повторив свою позицію, зазначену у рішенні по справі Маестрі (Maestri) проти Італії від 17 лютого 2004 року (п. 30) [384], що «ступінь необхідної чіткості національного законодавства - яке безумовно не може передбачити всі можливі випадки - значною мірою залежить від того, яке саме питання розглядається, від сфери, яку це законодавство регулює, та від числа та статусу осіб, яких воно стосується» [333].

У Рішеннях у справі Сергій Волосюк (Sergey Volosyuk) проти України від 29 червня 2006 року (пп. 81 і 82) [335], у справі Довженко (Dovzhenko) проти України від 12 січня 2012 року (п.77) Суд наголошує також, що «у національному законодавстві повинно бути з достатньою чіткістю визначено межі та спосіб здійснення відповідних дискреційних повноважень державних органів з метою забезпечення особам мінімального рівня захисту, на який вони мають право в умовах верховенства права в демократичному суспільстві» [331].

Якщо узагальнити, то ЄСПЛ в кожній конкретній юридичній ситуації розглядає застосування національного закону через призму меж дискреційних повноважень державних національних органів, які застосовували закон при вирішенні юридичного конфлікту, і встановлює безпосередньо відповідність вчинених дій з застосування закону в дискреційних межах (рішення Баклі (Buckley) проти Великої Британії від 25 серпня 1996 року [70], рішення у справі Фадєєва (Fadeyeva) проти Росії від 9 червня 2005 року [71]).

Конституційний суд України застосував словосполучення «дискреційне право» щодо самостійного права Президента України призначати суддів на адміністративні посади в Рішенні №1-рп/2007 від 16 травня 2007 року [285].

КСУ виходить з позицій, з того, що принцип правової визначеності не виключає визнання за органом державної влади певних дискреційних повноважень, але у такому випадку має існувати механізм запобігання зловживанню ними, який забезпечував би, з одного боку, захист особи від свавільного втручання органів державної влади у її права і свободи, а з іншого - наявність можливості у особи передбачати дії цих органів (п 2.4 мотивувальної частини Рішення від 8 червня 2016 року № 3-рп/2016 [300]). У даній справі Суд дійшов до висновку, що не закріпивши критеріїв визначення «виникнення інших обставин» для припинення виплати допомоги при народженні дитини, законодавець чітко не визначив межі дискреції органів державної влади.

У Рішенні у справі від 11 жовтня 2018 року № 7-р/2018 [301] КСУ дійшов до висновку, що повноваження Міністерства фінансів є дискреційними, а тому вкрай необхідно, щоб оспорювані положення Бюджетного Кодексу, які є підставою для здійснення відповідних повноважень Міністерством, узгоджувалися з конституційним принципом верховенства права, зокрема такими його елементами, як юридична визначеність та заборона свавілля.

Таким чином, дискреційні повноваження - поняття оціночне, питання віднесення тих чи інших повноважень до дискреційних необхідно розглядати в контексті кожного окремого випадку реалізації повноважень державного органу.

Щодо дискреційних повноважень ВРП, то остання у межах здійснення власних повноважень наділена правом надавати загальну правову кваліфікацію судовим рішенням, які були прийняті певним суддею, при цьому обов'язковою умовою є те, щоб ВРП не надавала оцінку саме процесуальним діям судді, не перевіряла законність постанови чи судового рішення, а лише оцінювала дії особи при відправленні нею правосуддя у контексті їх відповідності високому статусу судді та можливих негативних наслідків для правосуддя - підриву суспільної довіри до суду, авторитету суду.

У законодавстві України не конкретизовано, що саме слід вважати «іншими обставинами», які можуть негативно вплинути на суспільну довіру до судової влади у зв'язку з призначенням суддею, як необхідно тлумачити «доброчесність».

У наукових працях зустрічаємо різноманітні визначення поняття доброчесності.

Зокрема, С.В. Глущенко визначає доброчесність як «морально-етичний фундамент діяльності судді, котрий визначає межу та спосіб поведінки, що має ґрунтуватися на принципах добрих відносин з особами, суспільством і державою, а також чесності в способі життя, виконанні професійних обов'язків та розпорядженні матеріальними ресурсами» [58], але більш повною представляється авторська дефініції «доброчесності професійних суддів» М.М. Кухти як «сукупності встановлених чинним законодавством вимог та принципів морально-етичного характеру, якими повинні керуватися професійні судді під час здійснення повноважень по відправленню правосуддя та у позасудовій діяльності з метою підвищення авторитету судової влади у суспільстві та забезпечення високого рівня довіри громадськості до суду» [132, с. 16].

Аналіз рішень ВРП, судової практики Касаційного адміністративного суду, Верховного суду доводить, що висновок про наявність таких обставин у зв'язку з призначенням особи на посаду судді ВРП може зробити з різних підстав, наприклад:

- ігнорування при постановленні постанови Конституції України та практики ЄСПЛ (рішення ВРП від 07 листопада 2017 року №3602/0/15-17);
- різкі відмінності у практиці застосування одних і тих самих положень матеріального закону протягом нетривалого часу, істотне відхилення від достатньо чітких і однозначних положень закону, які не можуть бути пояснені текстом судового рішення і супроводжуються звільненням осіб, які вчинили адміністративне правопорушення, від найбільш суворого стягнення, що їм загрожувало (рішення ВРП від 04 квітня 2019 року № 1044/0/15-19);
- факт притягнення до дисциплінарної відповідальності, навіть при наявності висновку дисциплінарного органу ВРП про те, що допущені суддею порушення були неумисними та не містили ознак істотного дисциплінарного проступку; форма вини і загалом наявність або відсутність у діях судді складу дисциплінарного проступку не мають вирішального значення (рішення ВРП від 20 червня 2017 року № 1638/0/15-17; від 07 листопада 2017 року № 3603/0/15-17) тощо.

При цьому як зазначається в Постанові Великої Палати Верховного Суду від 30 квітня 2020 року у справі № 9901/238/199 (п.9) [200], оцінка ВРП дій судді у схожих ситуаціях не обмежується лише об'єктивними критеріями і оцінювання завжди має суб'єктивний характер. Тому той факт, що ВРП, реалізуючи свою конституційну функцію, неоднаково вирішила питання щодо суддів за ззовні подібних обставин, сам собою не може свідчити про протиправність, дискримінацію чи свавілля під час прийняття рішень (аналогічні висновки містить і п.67 постанови від 04 квітня 2019 року у справі № 800/551/17 [190]).

У Резолюції круглого столу представників Всеукраїнської Ради церков і релігійних організацій та Громадської ради доброчесності «Становлення справедливості в Україні» від 26 вересня 2019 року (м. Київ) зазначається, що «лише доброчесні судді, які в своїй роботі і повсякденному житті керуються незалежністю, неупередженістю, чесністю та непідкупністю, старанно й віддано дотримуються етичних норм, здатні забезпечувати верховенство права» [269].

Щодо категорії «добročесності», то вона виключає певні види поведінки «... в аспекті дотримання етичних норм – неетичні висловлювання та неетична поведінка; академічна недобročесність; зухвале спілкування із журналістами; діяльність в умовах конфлікту інтересів; недекларування майна; невідповідність стилю життя задекларованим доходам...» тощо [359, с. 4-9].

Р.А. Крусян, узагальнюючи наукові підходи, виділяє такі складові змісту добročесності судді, як: невчинення корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією; добросовісне (тобто добре) виконання обов'язків судді та дотримання ним присяги; невтручання у правосуддя з боку інших суддів; чесність та непідкупність судді; чесні та добрі взаємовідносини у системі соціальних зв'язків [129, с. 188].

Як звертає увагу Н.С. Слободяник [312, с. 88], в Україні система «розгляду особистих характеристик» набула бурхливого розвитку, що підтверджується запровадженням інституту суддівського досьє, декларацій родинних зв'язків та добročесності судді, кваліфікаційного оцінювання, публічного та прозорого конкурсного добору тощо. При цьому залишається відкритим питання щодо етичності втручання в особисте життя претендента на посаду судді та щодо рамок такого втручання.

Хоча у демократичних країнах вважається, що законодавці (представники народу) і сам народ мають право знати, наскільки кваліфікованим, чесним та безстороннім є той, хто буде вершити правосуддя від його імені. А в умовах незмінюваності суддів всебічне вивчення особистості кандидата на посаду судді є важливою гарантією належного здійснення правосуддя [32, с. 14].

Відповідно до статті 38 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» рішення Вищої ради правосуддя про відмову у внесенні Президентом України подання про призначення судді на посаду може бути оскаржене та скасоване виключно з підстав, визначених пункту 21 статті 79 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів».

На сьогодні Великою Палатою Верховного Суду сформована стала позиція, що, вирішуючи спір про правомірність відмови ВРП внести подання про призначення судді на посаду, суд, надаючи йому юридичну оцінку, має повну

юрисдикцію, яка не обмежується лише з'ясуванням наявності визначених ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» формальних підстав, для скасування такого рішення, а й повинен також ретельно дослідити дотримання ВРП під час прийняття рішення пункту 3 частини 19 статті 79 Закону щодо його вмотивованості. При цьому оцінка Верховним Судом мотивів та обґрунтованості оскаржуваного рішення ВРП не є втручанням у її дискреційні повноваження (постанова від 04 квітня 2019 року у справі № 800/551/17 (п.37), постанова від 27 червня 2019 року у справі № 800/291/17 (П/9901/100/18) (п.50) [198], постанова від 30 квітня 2020 року у справі № 9901/238/19 (п.8)).

Як зазначає доктор юридичних наук, професор В.Я. Марчак, часткове позбавлення політичного впливу на формування судового корпусу (вилучення повноваження Президента та ВРУ у питаннях суддівської кар'єри, скасування інституту «призначення судді на посаду вперше строком на п'ять років», залежність перебування на посаді, передусім, від ставлення судді до виконання своїх обов'язків) є позитивним зрушенням в реформуванні системи правосуддя, але основним проблемним питанням все ж залишається «церемоніальна функція Президента щодо призначення на посаду суддів», оскільки є факти безпідставного не видання указів Президентом протягом значного терміну, безпідставного та без відповідних пояснень повернення з Адміністрації Президента України матеріалів подань Вищої ради правосуддя щодо призначення суддів [149, с. 25].

Відповідно до статті 70 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» Вищою радою правосуддя здійснюється переведення судді суду до іншого суду в двох випадках: або на підставі та в межах рекомендації ВККС України або на підставі подання Дисциплінарної палати - до суду нижчого рівня.

Складність цієї процедури можна проілюструвати на прикладі конкурсу, об'явленого в 2019 році. Так, 2 липня 2019 року ВККС України був оголошений конкурс на зайняття 505 вакантних посад суддів у конкретних місцевих загальних судах. При чому за умовами конкурсу участь у ньому можуть взяти виключно особи, які на день подання документів перебувають у резерві на заміщення вакантних посад суддів місцевих загальних судів, не даючи такого права суддям.

18 липня 2019 року ВРП ухвалила публічне звернення до ВККС України щодо необхідності забезпечення під час проведення конкурсу рівних можливостей для кандидатів на посаду судді, включених до резерву, та суддів, вважаючи, що такі умови конкурсу є несправедливим і порушують право суддів на переведення [248]. Аналогічне рішення було прийняте і Радою суддів України (рішення від 5 липня 2019 року № 35 «Щодо виконання рішень з'їздів суддів України з питань визначення потреб кадрового забезпечення судів»).

Крім того, 11 липня 2019 року до ВРП надійшло звернення від 188 суддів місцевих судів України з позицією, що оголошений 2 липня 2019 року конкурс лише для кандидатів на посаду судді суперечить вимогам статті 79 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та порушує права суддів, які бажають переведення до іншого місцевого суду за результатами кваліфікаційного оцінювання.

За результатами оголошеного 2 липня 2019 року конкурсного добору ВККС України 9 серпня 2019 року надіслала до ВРП рекомендації про призначення 467 кандидатів суддями 263 судів, але ці рекомендації в 2019 році Вищою радою правосуддя розглянуто не було, оскільки суддями місцевих судів, які виявили намір бути переведеними до іншого суду, оскаржено до Верховного Суду рішення ВККС від 2 липня 2019 року про оголошення конкурсу (судова справа № 9901/378/19).

29 січня 2020 року Велика Палата Верховного Суду ухвалила остаточне рішення у цій справі, після чого Вищою радою правосуддя розпочато роботу щодо підготовки до розгляду рекомендацій ВККС.

За даними Щорічної доповіді за 2019 рік Вищою радою правосуддя за 2019 рік було рекомендовано до призначення 527 суддів, з яких станом на 6 лютого 2020 року 17 кандидатів на посади Президентом України не призначено [254, с. 42].

Стаття 62 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» (частина перша) визначає підстави, при наявності яких ВРП може прийняти рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя, - притягнення до

кримінальної відповідальності (на строк не більше двох місяців, який може бути подовжений на такий же строк, а в разі, якщо обвинувальний акт передано до суду, - до набрання законної сили вироком суду або закриття кримінального провадження); при проведенні кваліфікаційного оцінювання; в порядку застосування дисциплінарного стягнення.

Відповідно до частини 5 статті 48 Закону 1402-VIII незалежність судді забезпечується в т.ч. особливим порядком притягнення до відповідальності.

Частина першою статті 63 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» та частина 5 статті 49 Закону 1402-VIII містять однакові положення щодо підстави прийняття рішення ВРП про тимчасове відсторонення судді у зв'язку з притягненням його до кримінальної відповідальності – наявність вмотивованого клопотання Генерального прокурора або його заступника (виконувача обов'язків Генерального прокурора стосовно судді Вищого антикорупційного суду) стосовно судді, який є підозрюваним, обвинувачуваним (підсудним), на будь-якій стадії кримінального провадження.

Аналогічні положення закріплюються і частинами першою - третьою статті 155-1 Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК) з уточненням, що вмотивоване клопотання повинне відповідати вимогам частини другої статті 155 КПК.

Частина шоста статті 64 вказаного Закону забороняє повторне звернення із клопотанням про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя або із клопотанням про продовження строку такого відсторонення в межах одного кримінального провадження, крім випадків скасування попереднього рішення ВРП судом.

Як зазначає Велика палата мета встановлення цієї заборони полягає в «унеможливленні багаторазового звернення з клопотанням про відсторонення судді від посади за наявності однакових підстав та фактичних обставин застосування такого заходу забезпечення в кримінальному провадженні. Такий підхід законодавця спрямований на виключення ситуацій зловживання правом

звернення із зазначеним клопотанням правоохоронними органами та забезпечення гарантій суддівської незалежності та недоторканності» [197].

Таким чином, загальний максимальний строк тимчасового відсторонення судді, з урахуванням можливості продовження такого строку, на стадії досудового розслідування становить чотири місяці, протягом яких досудове слідство має бути завершеним.

Але такий ліміт строку відсторонення судді від здійснення правосуддя не поширюється на застосування цього заходу на стадії судового провадження, для якого встановлено спеціальний строк - до набрання законної сили вироком суду або закриття кримінального провадження.

Такого висновку дійшла Велика Палата Верховного Суду в постанові від 18 жовтня 2018 року (справа № 9901/514/18), в якій також зазначила, що логіко-граматичне тлумачення поняття «повторний» можна здійснювати за двома окремими ознаками - якісною, коли звернення, що вже подавалось, подається знову і має ті ж самі змістові складові, що й первинне звернення; та кількісною, коли звернення подається вдруге, тобто достатньо встановити лише послідовність подання звернень [195].

Треба зазначити, що вирішуючи питання щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, продовження строку їх дії, ВРП виступає суб'єктом кримінальних процесуальних відносин, тому в своїх діях остання повинна дотримуватися не тільки порядку, визначеного ЗУ «Про Вищу раду правосуддя», Регламентом, а й положеннями КПК.

Водночас повноваження ВРП на перевірку процесуального порядку вручення письмового повідомлення про підозру не розповсюджуються, відповідно, за сталою позицією Великої Палати Верховного Суду, питання про законність і обґрунтованість вручення судді письмового повідомлення про підозру не тим суб'єктом (іншим прокурором, а не Генеральним або його заступником) має вирішуватися в межах кримінального провадження (Постанови Великої Палати від 27 червня 2019 року у справі № 9901/776/18 [199], від 19

грудня 2019 року у справі № 9901/610/18 [196], від 09 квітня 2020 року у справа № 9901/497/19 [193]).

Як зазначає ВРП у своїх рішеннях, сам факт кримінального провадження стосовно судді вже має негативний вплив на авторитет правосуддя та знижує суспільну довіру до суду, тому надзвичайно важливо, щоб розслідування у такому провадженні здійснювалося якомога швидше та без невинуватеної тяганини (Рішення Вищої ради правосуддя від 12 лютого 2019 року № 450/0/15-19, від 23 квітня 2019 року № 1263/0/15- 19, від 23 квітня 2019 року № 1262/0/15-19 [274], оскільки зловживання з боку прокуратури щодо порушення справ за статтею 375 КК України може бути використане проти суддів у зв'язку з прийняттям ними судових рішень.

За даними розміщеного на офіційному веб-сайті ВРП переліку суддів, відсторонених від здійснення правосуддя (у зв'язку з притягненням до кримінальної або дисциплінарної відповідальності), у 2019 році було тимчасово відсторонено від здійснення правосуддя 10 суддів, а за 5 місяців 2020 року – 8 суддів [53].

Конституційною реформою 2016 року був змінений підхід до розмежування підстав для звільнення та припинення повноважень судді, який був здійснений, на думку фахівців, «із недостатнім врахуванням наукової методології, обґрунтованості та юридичної логіки, внаслідок чого складно простежити раціональні критерії виокремлення цих підстав» [209, с. 17].

В попередніх редакціях Конституції України повноваження судді припинялися лише за фактом його смерті (частина 6. статті 126), в усіх інших випадках відбувалося звільнення судді з посади (частина 5 статті 126), що зумовлено неможливістю розірвати юридичні відносини із суб'єктом за відсутності існування самого суб'єкта.

Насьогодні стаття 126 Конституції України визначає підстави для звільнення судді (частина 6) та підстави припинення повноважень судді (частина 7). Крім того, виключена така підстава, як порушення суддею присяги.

За 9 місяців 2019 року ВРП розглянуто 117 матеріалів щодо звільнення суддів за загальними обставинами, 293 справи про призначення суддів, 170 рекомендацій та подань Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про переведення, відрядження або відсторонення судді, було звільнено 57-х суддів з посад за вчинення істотного дисциплінарного проступку.

Порядок розгляду ВРП питань про звільнення судді визначаються статтями 55 та 56 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» і залежить від підстав, визначених частиною 6 статті 126 Конституції України, з підстав, визначених пунктом пунктами 1 та 4 в порядку глави 15, пунктом 2 - в порядку глави 11, пунктами 3, 5, 6 - в порядку глави 17 Регламенту ВРП.

Питання про звільнення судді з підстав, визначених пунктами 1 та 4 - у разі звернення судді із заявою про звільнення з посади за власним бажанням після попереднього з'ясування дійсного волевиявлення судді та встановлення факту відсутності стороннього впливу на нього або примусу, при цьому участь судді не є обов'язковою (п. 15.4 Регламенту ВРП) і з можливістю зупинення розгляду на час розгляду скарги або заяви (п. 15.8 Регламенту ВРП).

З підстави порушення суддею вимог щодо несумісності – в порядку глави 3 розділу II Закону. З підстав пунктів 3 та 6 ВРП розглядає на підставі подання Дисциплінарної палати, неявка судді на засідання незалежно від причин не перешкоджає розгляду питання за його відсутності.

У разі незгоди на переведення до іншого суду в разі ліквідації чи реорганізації суду, в якому суддя обіймає посаду, ВРП встановлює факт відмови судді від переведення до іншого суду (у тому числі факт ухилення від виконання відповідного рішення про переведення) на підставі заяви судді або повідомлення ВККС України про таку заяву судді, або повідомлення голови відповідного суду чи його заступника про неприбуття судді до суду для здійснення правосуддя.

Питання про звільнення судді з підстави, зазначеної підпунктом 4 пункту 16¹ розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, розглядається ВРП в пленарному складі на підставі подання ВККС України в порядку, визначеному статтею 56 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя».

Можна виділити декілька проблем щодо застосування підстав звільнення судді з посади.

По-перше, в законодавстві відсутні перелік хвороб/вад/травм, що дають підстави для висновку про «неспроможність виконувати функції зі здійснення правосуддя», механізм встановлення наявності чи відсутності у судді захворювання, несумісного із заміщенням суддівської посади, а також гарантії повернення на посаду особи, стан здоров'я якої відновився. Крім того, інформація про стан здоров'я людини є конфіденційною і охороняється законом, зокрема, щодо судді отримати її можна на вимогу ВРП за судовим рішенням у порядку та на підставах, визначених законом.

Доктор юридичних наук, професор Л.М. Москвич вказує на наступні основні проблемні аспекти звільнення судді за станом здоров'я:

1) можливість примусового звільнення, у випадку, коли особа не звільняється за власним бажанням, з різних причин, зокрема, нерозуміння особою того, в тому числі через вплив хвороби на свідомість, що стан її здоров'я не дозволяє належним чином здійснювати судочинство; самовпевненості або зниженого порогу соціальної відповідальності особи; сподівань особи на поліпшення стану здоров'я;

2) бажання особи, яка може і визнає, що стан її здоров'я не дозволяє здійснювати правосуддя на належному рівні, звільнитися не за власним бажанням (чи у зв'язку із виходом у відставку або досягненням граничного віку перебування на посаді), а саме за станом здоров'я, погіршення якого, на її думку, відбулося саме у зв'язку з виконанням професійних функцій, що дає їй право на підвищені соціальні гарантії та матеріальні компенсації [163, с. 27].

Відповідно, на сьогодні відсутні в законодавстві положення про порядок ініціювання (суб'єкта звернення до ВРП) та порядок розгляду питання по суті, повноваження ВРП вимагати від судді висновку від нарколога та психіатра в межах порушеного провадження щодо звільнення судді за станом здоров'я.

Представляється, необхідно погодитися з думкою Л.М. Москвич, що процедура звільнення судді з посади за станом здоров'я має бути подібною до

процедури притягнення до дисциплінарної відповідальності: розгляд заяви компетентного суб'єкта (судді, адміністратора суду, третьої особи) щодо неспроможності здійснювати правосуддя за станом здоров'я на засадах публічності (якщо немає заперечень з боку судді), розумності строків, доведеності факту нездоров'я судді, несумісного із професійною діяльністю; дослідження доказів (висновку медичної комісії); прийняття рішення та надання права на оскарження цього рішення [163, с. 29-30].

По-друге, треба вказати на неоднозначному застосуванні положень ч.2 ст. 137 Закону №1402-VIII під час вирішення ВРП питання щодо звільнення суддів, яка у своїх рішеннях відмовляла у звільненні у відставку, до постановлення Великою Палатою постанови від 30 травня 2019 року у справі № 9901/805/18 [201].

Таким чином, на ВРП покладено обов'язок з формування корпусу високопрофесійних суддів, здатних незалежно, сумлінно та неупереджено відправляти правосуддя на професійній основі, представники якого мають викликати довіру у громадян.

Повноваження ВРП з оцінювання обставин, пов'язаних із кандидатом на посаду судді, та його особистих якостей є дискреційними та виключною компетенцією її як уповноваженого конституційного органу.

2.2. Повноваження Вищої ради правосуддя щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності судді

Підтримка авторитету правосуддя, нейтральної репутації судової системи має бути однією з найважливіших функцій демократичної держави, чому має сприяти й прозорий та чіткий процес притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, який повинен розглядатися не лише як механізм покарання, але й захисту судді від неправомірних звинувачень та тиску.

У спільному Висновку Венеціанської Комісії і Дирекції з технічного співробітництва Генеральної Дирекції з прав людини та правових питань Ради Європи щодо Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження» (Венеція, 15–16 жовтня 2010 року) наголошується, що «точність і передбачуваність підстав для дисциплінарної відповідальності є необхідним для правової визначеності і особливо для гарантій незалежності суддів; тому слід намагатися уникати нечітких підстав або широких визначень. ... Нечіткі терміни можуть призвести до можливості використання їх як політичної зброї проти суддів».

За 2017-2018 роки трьома Дисциплінарними палатами ВРП ухвалено понад 630 рішень про відкриття дисциплінарної справи; 284 рішення про притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності; більше 1680 рішень про відмову у відкритті дисциплінарних справ або залишення їх без розгляду, майже 380 рішень про відмову у відкритті дисциплінарного провадження. Одноособово членами Вищої ради правосуддя постановлено 19192 ухвали про залишення дисциплінарних скарг без розгляду [65, с. 17-18].

Упродовж 2019 року Дисциплінарними палатами та членами ВРП повністю завершено розгляд 15 615 дисциплінарних скарг, з яких 3537 передані з ВККСУ; проведено 135 засідань Дисциплінарних палат (у 2018 році - 139), з них: 44 засідання Першої Дисциплінарної палати (у 2018 році – 44), на яких прийнято 82 рішення та 664 ухвали (у 2018 році – 96 рішень та 692 ухвали); 52 засідання Другої Дисциплінарної палати, на яких прийнято 108 рішень та 376 ухвал (у 2018 році - 50 засідань, 117 рішень, 679 ухвал); 39 засідань Третьої Дисциплінарної палати, на яких прийнято 90 рішень та 471 ухвалу (у 2018 році – 45 засідань, 140 рішень та 557 ухвал).

Таким чином, загальна кількість прийнятих Дисциплінарними палатами ВРП актів зменшилась на 490, що становить майже 22 % (у 2019 році – 1791, тоді як у 2018 році – 2281) [97, с. 4], що може свідчити про підвищення якості, професійності, неупередженості суддівського корпусу.

Треба нагадати, що Комітетом Міністрів Ради Європи було прийнято рішення від 23-25 вересня 2019 року стосовно процедури нагляду за виконанням Україною рішень ЄСПЛ у групі справ «Олександр Волков (Oleksandr Volkov) проти України» (заява № 21722/11) [324], що стосується низки питань, пов'язаних із незалежністю та неупередженістю судової влади та системи суддівської дисципліни та кар'єри.

У цьому рішенні, зокрема: пропонується, по-перше, органам влади надати інформацію щодо вжитих заходів для забезпечення швидкого початку попереднього розгляду ВРП будь-якої дисциплінарної справи та стосовно застосування ВРП позовної давності щодо притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності; по-друге, закликається розглянути питання стосовно необхідності вживати або не вживати будь-яких інших додаткових заходів для забезпечення розгляду справ у встановлені строки на цій стадії провадження.

В 2019 році неодноразово здійснювалися спроби вдосконалити процедури притягнення до дисциплінарної відповідальності, але всі вони не мали позитивного результату. Так, по-перше, треба вказати Закон України № 193-IX від 16 жовтня 2019 року [223].

За запитом Моніторингового комітету Парламентської Асамблеї Ради Європи на початку грудня 2019 року Венеціанська комісія оприлюднила висновок щодо змін до законодавчих актів, які регулюють статус Верховного Суду та органів суддівського врядування, що був прийнятий на її 121-му пленарному засіданні (м. Венеція, 6-7 грудня 2019 року) [46], зокрема, положень законопроекту №1008, прийнятого 16 жовтня 2019 року як Закон України № 193-IX щодо дисциплінарної процедури, в якому виказала певні зауваження щодо нових скорочених строків дисциплінарного провадження (п. 65) та порекомендувала спростити дисциплінарну процедуру шляхом зменшення надмірної кількості доступних засобів правового захисту: «апеляційні скарги на дисциплінарні рішення ВРП повинні подаватися безпосередньо до Верховного Суду, а не до окружного адміністративного суду міста Києва та апеляційного адміністративного суду» (п. 85), але її рекомендації ВРУ враховані не були.

Згодом ці положення вже прийнятого закону стали предметом розгляду КСУ, який враховуючи положення Основних принципів незалежності судових органів щодо дисциплінарного провадження та притягнення судді до дисциплінарної відповідальності (суддя має право на справедливе слухання; розгляд справи на його початковій стадії залишається конфіденційним, якщо суддя не вимагає іншого; рішення про дисциплінарне покарання, усунення з посади чи звільнення повинні бути результатом незалежної перевірки (пункти 17, 20), додатку до Рекомендації CM/Rec(2010)12 Комітету Міністрів РЄ державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 року (§ 69 передбачає, що дисциплінарне провадження повинен проводити незалежний орган влади або суд із наданням гарантій справедливого судового розгляду і права на оскарження рішення та покарання; дисциплінарні санкції мають бути пропорційними), позицію ЄСПЛ, що точність та передбачуваність підстав для дисциплінарної відповідальності є бажаними для цілей юридичної визначеності, особливо для гарантування незалежності суддів (п. 79 рішення у справі «Олександр Волков (Oleksandr Volkov) проти України» від 9 січня 2013 року [324], Венеціанської комісії, визнав, що частина восьма статті 31, частина перша статті 42, частина третя статті 47, частина четверта статті 48 Закону № 1798 зі змінами суперечать частині першій статті 8, частинам першій, другій статті 126 Конституції України [279].

Крім того, КСУ підкреслив, що питання дисциплінарного провадження та притягнення судді до дисциплінарної відповідальності мають узгоджуватися з конституційним принципом незалежності суддів, не повинне допускатися оцінок судових рішень, які підлягають тільки апеляційному перегляду, а також повинні існувати фільтри для розгляду безпідставних по суті скарг, необхідний розгляд скарг з дотриманням розумних строків та з застосуванням процедур, які повністю гарантують судді захист.

По-друге, у жовтні 2019 року до Верховної Ради України був переданий ще один законопроект (реєстр. № 2271 від 16 жовтня 2019 року) [261], яким передбачена можливість притягнення судді до дисциплінарної відповідальності у

випадку винесення неправосудних рішень, скасованих судами вищої інстанції або Європейським судом з прав людини проти України.

Зокрема, він передбачає, що скасування або зміна судового рішення має наслідком притягнення судді, який брав участь у його ухваленні до дисциплінарної відповідальності у вигляді накладення наступних дисциплінарних стягнень:

1) внесення подання про звільнення всіх суддів всіх інстанцій, які брали участь у його ухваленні, якщо мало місце ухвалення відповідного рішення Європейським судом з прав людини проти України, або про звільнення всіх суддів першої та апеляційної інстанцій, які брали участь у його ухваленні, у випадку ухвалення такого рішення Верховним судом;

3) винесення попередження щодо суддів першої інстанції, які брали участь у його ухваленні у випадку ухвалення такого рішення судом апеляційної інстанції.

14 листопада 2019 року ВРП ухвалила негативний висновок щодо цього законопроекту з огляду на те, що він суперечить нормам Конституції України, міжнародним стандартам та може завдати суттєвої шкоди незалежності суддів та авторитету правосуддя [119]. Наразі законопроект № 2271 від 16 жовтня 2019 року повернуто суб'єкту законодавчої ініціативи.

21 лютого 2020 року на розгляд ВРУ у порядку законодавчої ініціативи був внесений проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності судді, який виніс рішення з порушенням меж застосування обмежень прав)» (реєстр. № 3104), до якого ВРП ухвалила 21 травня 2020 року рішення ВРП № 1466/0/15-20 про надання консультативного висновку [240].

Маючи на меті удосконалення механізму забезпечення права особи на справедливий суд, підвищення ефективності діяльності судової системи, законопроект № 3104 розширив перелік підстав притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Зокрема, передбачається, що винесення суддею рішення з порушенням статті 18 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що встановлено рішенням ЄСПЛ або винесення суддею

рішення про залишення без змін рішення суду нижчої інстанції, яким порушено дану статтю Конвенції, належить до істотних дисциплінарних проступків і тягне за собою звільнення судді з посади, пропонується віднести

ВРП, надаючи негативний висновок, знов наголосила, що відповідальність суддів, спричинена негативним рішенням ЄСПЛ, повинна ґрунтуватися виключно на висновку національного суду про наявність умислу або грубої недбалості в діях судді і рішення ЄСПЛ не може використовуватися як єдина підстава для відповідальності суддів. До речі, на цьому наголошувалося і в Висновку Венеційської комісії *amicus curiae* brief для Конституційного Суду Республіки Молдова про право регресу держави до суддів від 13 червня 2016 року № CDL-AD(2016)015, пункт 77 (а), (в), (с). «Судом у такому разі може бути орган, що має компетенцію суду стосовно притягнення судді до дисциплінарної відповідальності (квазісуд), яким в Україні є Вища рада правосуддя». Крім того, ухвалюючи рішення, ЄСПЛ не скасовує рішення національного суду, а встановлює порушення прав, передбачених Конвенцією.

Підстави притягнення судді до дисциплінарної відповідальності зазначені у статті 106 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів».

О.М. Овчаренко пропонує їх класифікувати у такий спосіб:

1) ординарні дисциплінарні проступки, для яких характерні відсутність негативних наслідків неправомірного діяння судді або їх неістотний характер, відсутність прямого умислу судді на вчинення неправомірного діяння, і зміст яких становлять порушення суддею:

- норм процесуального права та своїх посадових обов'язків при відправленні правосуддя;
- правил суддівської етики;
- правил внутрішнього трудового розпорядку суду;
- невиконання суддею, який обіймає адміністративну посаду в суді, посадових обов'язків, установлених для відповідної адміністративної посади;
- невиконання вимог органів суддівського співтовариства;

2) учинення суддею діяння, несумісного з високим званням судді, суттєвими ознаками якого є спрямований умисел судді на вчинення дисциплінарного проступку, грубе порушення норм процесуального права, неправильне застосування норм права матеріального або інші неправомірні діяння судді, які явно свідчать про його несумлінність, недоброчесність, упередженість при здійсненні правосуддя;

3) недотримання суддею вимог несумісності, істотне порушення приписів суддівської етики або антикорупційного законодавства [172, с. 16-17].

За результатами аналізу прийнятих Дисциплінарними палатами ВРП рішень у 2019 році (порівняно з 2018 роком) найбільше суддів притягнуто до дисциплінарної відповідальності з підстав, передбачених частиною першою статтею 106: підпунктом «а» пункту 1 - 64 (71); пунктом 3 – 46 (31); пунктом 2 - 42 (44); пунктом 4 – 40 (47); підпунктом «б» пункту 1 - 19 (35) [97, с. 4].

Щодо вказаних підстав. Підпункт «а» частини першої статті 106 передбачає в т.ч. істотне порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що унеможливило реалізацію учасниками судового процесу наданих їм процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків або призвело до порушення правил щодо юрисдикції або складу суду.

Але дефініція поняття «істотні порушення норм процесуального права» закріплена тільки одним кодексом - частиною 1 статті 412 КПК України, згідно з якою істотними порушеннями вимог кримінального процесуального закону є такі порушення вимог цього Кодексу, які перешкодили чи могли перешкодити суду ухвалити законне та обґрунтоване судове рішення. В інших процесуальних законах це поняття відсутнє (стаття 104 Господарського процесуального кодексу України, статті 202 та 203 Кодексу адміністративного судочинства України, стаття 309 Цивільного процесуального кодексу України).

При цьому жодним нормативним актом не визначено, як відмежувати «істотність» порушення процесуального закону, яке тягне лише скасування рішення суду, від підстави, за якої суддя може бути притягнутий до відповідальності. За відсутності об'єктивних критеріїв такої оцінки фактично

можуть бути створені умови для ситуативної та вибіркової кваліфікації відповідних діянь. Така невизначеність в т.ч. і розширює коло можливостей ВРП щодо притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, що може негативно відобразитись на принципі незалежності.

Підпунктом «б» пункту 1 статті 106 Закону № 1402-VIII закріплена підстава - незазначення в судовому рішенні мотивів прийняття або відхилення аргументів сторін щодо суті спору.

За змістом пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод суди зобов'язані обґрунтувати свої рішення. Це не означає, що на кожен аргумент потрібно дати відповідь, але на ключові питання – обов'язково. При цьому межі обов'язку щодо обґрунтованості можуть бути різними залежно від характеру ухвалюваного рішення. Крім того, необхідно враховувати рівність сторін у представленні в суді різних доводів, а також відмінності в положеннях законодавства, традиціях, юридичних висновках, способах викладення та формулюваннях рішень судів держав-учасниць. Таким чином, питання, чи виконав суд обов'язок щодо обґрунтування свого рішення, як впливає з пункту 1 статті 6 Конвенції, може бути визначено тільки при розгляді конкретних обставин справи (Рішення від 18 липня 2006 року у справі «Проніна (Pronina) проти України» (Заява № 63566/00 [326])).

Як наголошує Велика Палата Верховного Суду, у розумінні положень статті 106 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів», зокрема й підпунктів «а», «б» пункту 1, пунктів 2, 4 частини першої цієї статті, дисциплінарний орган повинен встановити:

- які дії здійснив суддя в царині своєї діяльності, якою є сфера правосуддя;
- як процесуальний закон приписує діяти чи не діяти судді;
- які рішення має вчинити суддя, а на які встановлені обмеження чи заборона;
- чи діяв суддя відповідно до закону та відомих нормативних положень і якщо чинив усупереч, то через які причини, якими мотивами керувався.

«Встановлення кваліфікуючих фактичних обставин дисциплінарного правопорушення, вибір нормативних положень і зіставлення фактичних передумов дисциплінарного проступку із вимогами закону, що встановлюють процедуру здійснення судочинства, норми поведінки судді, зокрема й етичні правила, виявлення в діях судді невідповідності, відхилення, недотримання чи інших негативних поведінкових факторів, зовнішній вираз яких відображає ставлення свідомості і волі судді до суті та характеру цих дій і дає можливість визначити, чи вчиняв ці дії суддя умисно або через грубу недбалість, утворюють юридичну кваліфікацію фактичних взаємовідносин, формують обсяг та зміст (тіло) діяння. Встановлюються ознаки, що характеризують діяння як дисциплінарний проступок, його негативні наслідки і причинний зв'язок між ними, надається юридична оцінка проступку» (п.18 Постанови Великої Палати Верховного Суду від 07 травня 2020 року у провадженні №11-51cap20 [192]).

Треба погодитися з М. Сикалем та Н. Шамрук [306, с. 68], що підставу, передбачену пунктом 2 частини 1 статті 106, можна розподілити на три:

1) безпідставне затягування або невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом (за що суддю не можна притягнути до відповідальності протягом строку, встановленого законом у тому разі, коли є підстава для такого затягування розгляду справи, наприклад, значне навантаження на суддю у зв'язку з неукomплектованістю відповідного суду);

2) зволікання з виготовленням вмотивованого судового рішення;

3) несвоєчасне надання суддею копії судового рішення для її внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень.

При чому при наявності другої та третьої підстав суддя може бути притягнутий до відповідальності незалежно від наявності поважних причин допущення зволікання.

Дисциплінарний проступок слід відрізняти також від помилки судді, дії (бездіяльності), яка має зовнішні ознаки проступку, але позбавлена елемента вини [187, с. 15]. Крім того, Закон 1402-VIII передбачає індемнітет стосовно суддів на

притягнення до дисциплінарної відповідальності, обмежуючись виключно випадками умисного порушення норм права чи неналежного ставлення до службових обов'язків (частина 2 статті 106).

Таким чином, Закон забезпечує право судді мати свою точку зору, внутрішнє переконання, власне бачення фактів та порядку регулювання спірних правовідносин; відсутність такого права фактично спотворювала б ідею правосуддя [61, с. 80].

Тільки умисне невиконання та неправомірні дії або, можливо, повторна серйозна або груба недбалість мають бути приводом для дисциплінарного стягнення і штрафів, кримінальної або цивільної відповідальності.

Аналогічно у Висновку № 1(2001) КРЄС від 1 січня 2001 року підтверджується теза, що дисциплінарне провадження має здійснюватися з урахуванням конституційного принципу незалежності суддівської діяльності, відповідно до якого дисциплінарне провадження не може бути спрямоване на оцінку судових рішень суддів, які можуть піддаватися критиці лише шляхом оскарження відповідно до закону [38].

Не може бути підставою для відкриття дисциплінарної справи щодо судді факт того, що рішення судді може бути переглянуте, змінено чи відмінено апеляційною інстанцією. Будь-яка спроба представників інших гілок влади притягнути суддю до відповідальності за винесення конкретного рішення (якщо відсутнє кримінальне діяння чи пряме нехтування професійними суддівськими стандартами) може бути розцінена як втручання в судовий процес і пряма загроза незалежності суддів (п. 3 Резолюції Європейської асоціації суддів (Тронхейм, 27 вересня 2007 року).

П.3 ч.1 статті 106 Закону 1402-VIII передбачена така підстава як допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя.

Вимога прозорості, незалежності та ефективності функціонування судової влади посилює значення дотримання суддями етичних стандартів, принципів доброчесності, етики, професійності, порядності, високої моральності, що

сприятиме забезпеченню суддівської незалежності та, відповідно, вестиме до зростання рівня довіри суспільства до судової системи в цілому.

У § 6 Висновків першої експертної комісії Міжнародної асоціації суддів, що стосуються правил етичної поведінки суддів, їх застосування та дотримання (2004 р.), підкреслюється необхідність не плутати етичні питання з питаннями дисципліни. Фактично це положення відтворює позицію німецького дослідника Р. Циппеліуса, що норми етики слід розглядати поза правовим контекстом, тобто їх можна вважати соціальними регуляторами, що не мають юридичного значення, а, отже, не володіють імперативною силою [367, с. 17]. Тобто норми суспільної моралі діють у тих ситуаціях, коли правові приписи не встановлюють для суддів конкретних правил поведінки, яка відповідає кращим суспільним уявленням про судову владу та її носіїв.

Відповідно до статті 58 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» питання етики суддів визначаються Кодексом суддівської етики, що затверджується з'їздом суддів України за пропозицією Ради суддів України. Чинний на сьогодні кодекс був ухвалений XI черговим з'їздом суддів України 22 лютого 2013 року [101]. Показово, що кодекс затверджений саме органом суддівського самоврядування, як відзначає Т.М. Нешатаєва, що цей факт свідчить про активну роль суддів в розробці та дотриманні належних стандартів поведінки і виконання професійних функцій, а не на інституційних гарантіях незалежності судової влади [157, с. 266].

Якщо звернутися до зарубіжного законодавства, то у ФРН та Франції не існує спеціального кодифікованого зводу відповідних правил, а вимоги щодо належної поведінки суддів у цих державах мають загальний характер та фіксуються у законі про суддів, а частково – у нормах, що регулюють правове становище державних службовців. У США, Італії, як і в Україні діють спеціальні Кодекси честі суддів.

Найбільшу групу приписів складають, безумовно, етичні стандарти службової діяльності судді, про що йшла мова вище.

Крім того, відповідно до Кодексу суддівської етики 2013 року суддя зобов'язаний докладати всіх зусиль до того, щоб на думку розсудливої,

законослухняної та поінформованої людини його поведінка була бездоганною (ст. 3). Як справедливо зауважує О.М. Овчаренко [173, с.6], таке широке формулювання встановлює зависокі стандарти позасудової поведінки судді, що вимагає від нього дотримання основних моральних імперативів, поширених у суспільстві.

Спроба конкретизувати таке формулювання через визначення позаслужбової діяльності судді зроблена у статтях 16-20 розділу III Кодексу.

Відповідно до ст. 4 Кодексу порушення правил етичної поведінки, встановлених ним, не можуть самі по собі застосовуватися як підстави для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності та визначати ступінь їх вини, для притягнення судді до відповідальності необхідно, щоб вчинене ним порушення було грубим, або систематичним, внаслідок чого мав місце підрив авторитету правосуддя [31].

Аналіз законодавства свідчить, що немає чіткого розмежування, які з указаних порушень є підставою дисциплінарної відповідальності, а які - звільнення, отже, може статися подвійне покарання судді. Ці питання цілком покладені на розсуд органів, що накладають санкції на суддів, - дисциплінарні палати, ВРП.

Як зауважує Г. Бахарєва [13, с. 79], досить складно стверджувати, що напрацьована єдина практика у питаннях притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності за порушення морально-етичних норм. Оцінюючи дії суддів із точки зору порушення ними правил суддівської етики, дисциплінарний орган зазвичай не наводить формулювання конкретного правила, яке порушено, хоча такі правила конкретно визначені у Кодексі; не посилається на акти, які закріплюють такі правила; окремо на аналізує дії судді з точки зору таких критеріїв як «систематичність», «грубість», «підрив авторитету правосуддя» тощо.

Узагальнення практики ВРЮ, ВРП свідчить, що порушеннями правил суддівської етики може вважатися:

- а) систематичне зловживання алкоголем, знаходження на робочому місці у нетверезому стані;
- б) конфліктування з колективом;
- в) позапроцесуальні контакти (спілкування) зі сторонами справи;
- г) невідповідність способу життя матеріальному забезпеченню судді (здійснення витрат, які явно перевищують задекларовані доходи).

Після прийняття Конституційним Судом України Рішення № 4-р/2020 від 11 березня 2020 року у Законі «Про Вищу раду правосуддя» практично відсутній перелік суб'єктів звернення до ВРП з повідомленням про дисциплінарний проступок.

Ч. 1 статті 107 Закону 1402-VIII визначає коло суб'єктів, які можуть звернутися з дисциплінарною скаргою - будь-яка особа, юридична особа, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, Комісія з питань доброчесності та етики, створення якої ще не відбулося.

Нагадаємо що до 2002 року з подібним поданням до ВРЮ могли звертатися народні депутати України й Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, але Рішенням КСУ №9-рп/2002 від 21 травня 2002 р. ці положення Закону були визнані неконституційними. КСУ вважав, що наявність у перелічених вище посадових осіб особливих прав щодо ініціювання відкриття дисциплінарного провадження щодо суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів може призвести до здійснення впливу на суддю, що прямо забороняється ч. 2 ст. 126 Конституції України. Але це не позбавляла ВРЮ обов'язку перевіряти звернення народних депутатів України й Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини так само, як і звернення інших посадових осіб, органів державної влади й органів місцевого самоврядування, кожного громадянина, якщо в них містяться відомості про факт дисциплінарної провини судді, і за результатами перевірки приймати відповідне рішення.

Згідно статті 108 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», частин 2 статті 42 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» дисциплінарне провадження щодо суддів здійснюють Дисциплінарні палати ВРП.

У науковій літературі дисциплінарне провадження тлумачать по-різному. Наприклад, Ю.А. Пильд вважає, що дисциплінарне провадження – це процедура застосування заходів дисциплінарної відповідальності [263, с. 141], Ю.С. Адушкин – процесуальна форма, зміст якої полягає в офіційній упорядкованій діяльності по розгляду питання про дисциплінарну відповідальність [5, с. 3]. Найбільш точним представляється тлумачення С.В. Подкопаєва, який розглядає дисциплінарне провадження як комплекс взаємозалежних і взаємообумовлених процесуальних дій, що вимагає високої міри правової і процедурно-процесуальної регламентації [185, с. 194].

Аналіз частини 1 статті 3, статті 26, частин 2 та 3 статті 43 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» дозволяє зробити висновок, що дисциплінарні палати для розгляду справ щодо дисциплінарної відповідальності суддів є структурними органами Вищої ради правосуддя, що утворюється з членів Вищої ради правосуддя, за яким збережено право як відкривати дисциплінарне провадження щодо суддів, так само і приймати рішення по суті дисциплінарної справи щодо цих суддів, при цьому розслідування проводиться за усіма скаргами, заявами, окрім тих, які виключно з формальних підстав підлягають поверненню без розгляду.

Це не відповідає підходу, закріпленому у п. 15.3 Заходів щодо ефективного впровадження Бангалорських принципів поведінки суддів (Заходи впровадження 2010 р.) [11] та позиціям Консультативної ради європейських суддів. Так, у пункті 67 Висновку (2002) 3 КРЄС щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності зазначається, що «... Такі особи [які вважають, що вони постраждали в результаті професійної помилки судді] повинні мати право подати свою скаргу особі чи до органу, які є відповідальними за ініціювання дисциплінарного провадження. Проте вони не можуть мати права самостійно ініціювати або наполягати на відкритті дисциплінарного провадження. Повинен існувати фільтр, бо інакше судді часто ставатимуть об'єктом дисциплінарного розгляду, ініційованого незадоволеною стороною процесу» [39].

Крім того, п. 68 вказаного Висновку говорить, що «процедури, які призводять до ініціювання дисциплінарного провадження, потребують більшої формалізації. Рада пропонує, щоб країни передбачили створення спеціального органу або призначили осіб, які відповідали б за отримання скарг, отримання пояснень відповідного судді та вирішення з урахуванням цього, чи наявні достатні підстави для ініціювання дисциплінарного провадження проти судді; якщо так, тоді така справа передається до органу, відповідального за розгляд дисциплінарних справ».

Аналогічно у пункті 26 Рекомендацій Київської конференції з питань незалежності судової влади в країнах Східної Європи, Південного Кавказу та Центральної Азії «Судове управління, відбір і підзвітність суддів» (м. Київ, 23-25 червня 2010 року) наголошується, що необхідно, щоб був створений спеціальний незалежний орган (суд, комісія або рада) для розгляду дисциплінарних справ щодо суддів. Ті органи, що розглядають дисциплінарні справи, не повинні мати повноважень їх порушувати, а також мати у своєму складі членів, у яких є такі повноваження. Такі органи повинні надати судді, щодо якого ведеться провадження, необхідні процесуальні гарантії, включаючи право на захист і право на оскарження до компетентного суду.

Цікавою з цього приводу є практика Португалії, де інспекторами можуть бути обрані Вищої ради після ретельного обговорення резюме та конкретних характеристик і якостей (таких, як неупередженість, розсудливість, належний інтелектуальний рівень, відповідний рівень технічної підготовки, комунікабельність, організаторські здібності) особи, виключно з числа суддів Апеляційного суду, чия робота отримала найвищу оцінку чи оцінку «дуже добре», або, як виняток, з числа суддів першої інстанції, чия робота отримала оцінку «дуже добре», і які мають не менше 15 років стажу, або судді у відставці.

Для забезпечення якості роботи інспектора застосовується правило, відповідно до якого інспектор обов'язково повинен мати більший стаж роботи та вище звання за суддю, щодо якого порушене дисциплінарне провадження.

На практичному семінарі «Добір суддів та дисциплінарна практика: здобутки, досвід Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та її діяльність в нових умовах» (м. Київ, 19-20 лютого 2015 року) суддя Апеляційного суду міста Лісабон (Португалія), колишній член Вищої ради юстиції Португалії, експерт Проекту USAID «Справедливе правосуддя» пан Хосе Мануель Кардозо дуже вдало сформулював загальні основоположні принципи, які повинні регулювати дисциплінарне провадження щодо суддів: принцип законності; принцип рівності перед законом; принцип презумпції невинуватості; принцип «*in dubio pro reo*» (сумніви тлумачаться на користь обвинуваченого); принцип пропорційності; принцип незалежності та неупередженості; принцип публічності та принцип конфіденційності [154].

Відповідно частині 3 статті 42 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя», п. 12.1 Регламенту ВРП дисциплінарне провадження включає наступні етапи:

1) попереднє вивчення матеріалів, що мають ознаки вчинення суддею дисциплінарного проступку, та прийняття рішення про відкриття дисциплінарної справи або відмову у її відкритті в порядку статей 43-46 вказаного Закону.

З підстав, передбачених пунктами 1-5 частини першої статті 44 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя», член Дисциплінарної палати – доповідач постановляє ухвалу про залишення без розгляду та повернення дисциплінарної скарги, копія якої разом із скаргою направляється скаржнику.

Щодо надання інформації про особу доповідача, то ВРП, як правило, займає позицію, що «з метою уникнення можливого тиску на членів ВРП-доповідачів, визначених автоматизованою системою розподілу справ, інформація, яка стосується цих питань та міститься в протоколі, створеному автоматизованою системою, віднесена до відомостей, що становлять службову інформацію у ВРП (п. 6 Переліку)» [138], в Постанові від 24 січня 2019 року вона підтвердила, що інформація про члена ВРП, на розгляді якого перебуває дисциплінарна скарга є публічною інформацією. Як представляється, обмежити доступ до цієї інформації можна лише виключно в інтересах підтримання авторитету і неупередженості правосуддя при зазначенні ВРП не лише конкретної шкоди від розголошення

такої інформації, а й доведення, що така шкода переважає суспільний інтерес в отриманні цієї інформації.

Якщо Дисциплінарна палата не погодиласть із цим висновком доповідача, така скарга залишається без розгляду та повертається скаржнику ухвалою Дисциплінарної палати, копія якої разом із скаргою направляється скаржнику.

Якщо ж дисциплінарна скарга ґрунтується лише на доводах, що можуть бути перевірені виключно судом вищої інстанції в порядку, передбаченому процесуальним законом, доповідач складає висновок із пропозицією залишити без розгляду таку скаргу, який разом зі скаргою передає на розгляд Дисциплінарної палати для постановлення ухвали про залишення скарги без розгляду.

Не можна не вказати на суб'єктивність перших двох підстав. За статистикою, у 2017 році з 7566 випадків залишення скарг без розгляду з підстави відсутності відомостей було повернуто 2853 скарги (37%), а з підстави відсутності посилок - 2431 скаргу (32%) [137]. Досить важко проаналізувати всі ці випадки на предмет наявності в них ознак зловживань з боку ВРП, адже ухвали про залишення скарг без розгляду на сайті ВРП не публікуються, і їх можна отримати тільки на запит.

У разі неодноразового подання особою очевидно безпідставних дисциплінарних скарг ВРП відповідно до частини восьмої статті 107 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» має право постановити ухвалу про залишення без розгляду протягом одного року наступних скарг цієї особи (п. 12.7 Регламенту ВРП).

За результатом попередньої перевірки доповідач складає мотивований висновок із пропозицією про відкриття або про відмову у відкритті дисциплінарної справи.

Частина 1 статті 45 Закону визначає підстави, коли має бути відмовлено у відкритті дисциплінарної справи, серед яких закінчення встановленого законом строку для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Щодо цієї статті склалася достатньо складна ситуація після перегляду справ за рішенням ЄСПЛ «Куликов та інші (Kulykov and others) проти України» від 19 січня 2017

року [322]. Національними судами у 8 справах скасовано рішення ВРЮ та постанову ВРУ; у 7 справах скасовано лише постанову ВРУ; у 2 справах скасовано рішення ВРЮ та Указ Президента України.

ВРП всі справи (4) за рішенням ЄСПЛ «Куликов та інші (Kulykov and others) проти України», які були направлені на розгляд після розгляду цих справ Верховним Судом, розглянула на пленарному засіданні всім складом, здебільшого в таких справах ВРП встановила, що суддями були вчинені дії, які за умов поточного правового регулювання можуть бути визнані одноразовими грубими проступками, що мають наслідком звільнення з посади судді. Проте, оскільки такі проступки були вчинені поза строками притягнення суддів до відповідальності (три роки з моменту вчинення), ВРП не виробила остаточного правового ставлення до питання застосування строків притягнення до відповідальності суддів у таких справах.

Разом із тим Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду визнав, що притягнення суддів до відповідальності поза трирічним строком не відповідає вимогам законодавства [275], проте такий висновок нівелює дисциплінарну практику, а тому остаточне рішення у вказаних справах має ухвалити Велика Палата Верховного Суду.

Рішення про повернення дисциплінарної скарги та про відмову у відкритті дисциплінарної справи оскарженню не підлягає (частина 4 статті 44 та частина 2 статті 45 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» відповідно).

Але на вимогу члена Дисциплінарної палати, який не згодний з таким рішенням, рішення про відмову у відкритті дисциплінарної справи передається на затвердження до ВРП у пленарному складі без виклику судді та особи, яка подала дисциплінарну скаргу, і ухвалює рішення про відмову у відкритті дисциплінарної справи або про скасування такого рішення Дисциплінарної палати і відкриття дисциплінарної справи (частина 3 статті 46 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя»).

Якщо ВРП не затвердить висновок Дисциплінарної палати про відмову у відкритті дисциплінарної справи, скарга разом із матеріалами повертається доповідачу для підготовки розгляду дисциплінарної справи.

На думку Т.Г. Морщакової, попереднє вивчення матеріалів необхідно для того, щоб сам факт відкриття справи не був передчасним і необґрунтованим [160, с.195].

Щодо строків, відповідно до Регламенту ВРП член ВРП попередньо вивчає та перевіряє скаргу у розумний строк, хоча до внесення змін до Регламенту 6 лютого 2018 року цей строк складав 45 днів. Тому на сьогодні фактично доповідач має майже необмежену дискрецію щодо строку перевірки, після чого доповідач має або передати передати скаргу на розгляд дисциплінарній палаті, або ж залишити її без розгляду. Строк, протягом якого палата повинна прийняти рішення за висновком відповідача, також нічим не визначено.

Для ілюстрації, як зазначається на сайті Фондації DEJURE [364], 26 січня 2018 року відбулося засідання Першої дисциплінарної палати ВРП, де розглядались питання про відкриття дисциплінарних справ за скаргами, що надійшли у вересні-жовтні 2017 року. 29 січня 2018 року Друга дисциплінарна палата розглядала питання про відкриття скарг, які надійшли у березні, серпні-вересні та грудні 2017 року. 31 січня 2018 року Третя дисциплінарна палата приймала рішення за скаргами від липня, вересня, жовтня та листопада 2017 року. З порядків денних цих трьох засідань можна побачити, що проміжок між отриманням скарги до розгляду питання про відкриття провадження становить від 39 до 318 днів. Іншими словами, практика ВРП стосовно цих стадій розгляду скарг на дії суддів варіюється від строку дещо більше одного місяця і аж до майже одного року, що є неприпустимим з точки зору правомірних очікувань скажників і суспільства від цього виду діяльності ВРП.

2) відкриття дисциплінарної скарги, рішення про яке приймається дисциплінарною палатою після розгляду висновку доповідача та доданих до нього матеріалів.

Таке рішення оскарженню не підлягає. Відмова скажника від скарги не може бути підставою для припинення дисциплінарного провадження.

3) розгляд дисциплінарної скарги.

Відповідно до статті 6.3 Європейської конвенції про захист прав людини, необхідно дотримуватися щонайменше таких процесуальних гарантій при розгляді дисциплінарної скарги: можливість отримання суддею матеріалів справи та матеріалів попереднього розслідування, якщо таке проводилося; право обвинуваченого судді на захисника; дотримання принципу змагальності; право судді надавати пояснення на свій захист та право на засоби захисту стосовно фактів, у яких він обвинувачується; публічність слухань, обґрунтованість рішення, пропорційність його серйозності порушення; оприлюднення рішення.

Після завершення підготовки дисциплінарної справи до розгляду, яка здійснюється відповідно до статті 48 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя», доповідач повідомляє інших членів Дисциплінарної палати про можливість призначення засідання для її розгляду та передає їм матеріали справи для вивчення, після чого Секретар Дисциплінарної палати формує порядок денний та призначає дисциплінарну справу до розгляду на найближче засідання палати (пункт 12.20 Регламенту ВРП).

Відповідно до частин 1, 2 статті 47 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя», пунктів 12.23, 12.24 Регламенту ВРП розгляд дисциплінарної справи здійснюється відбувається у відкритому засіданні за участю судді, щодо якого відкрито дисциплінарну справу, та скаржника, які можуть брати участь у розгляді справи самостійно та/або через свого представника протягом дев'яноста днів з дня її відкриття.

Повторна неявка судді, неявка скаржника на засідання незалежно від причин не перешкоджає розгляду дисциплінарної справи за їх відсутності.

Згідно пункту 12.31 Регламенту ВРП, якщо під час розгляду Дисциплінарна палата дійде висновку щодо наявності ознак дисциплінарного проступку в діяннях інших суддів або ознак іншого дисциплінарного проступку в діяннях судді, стосовно якого розглядається справа, вона може ухвалити рішення про відкриття відповідної дисциплінарної справи за власною ініціативою, про що приймається ухвалу про об'єднання справ.

4) ухвалення рішення про притягнення або відмову в притягненні судді до дисциплінарної відповідальності. При чому, погоджуючись з позицією І.В. Назарова [167, с.115], наголошуємо, що ухвалення такого рішення, за аналогією виділення постановлення рішення окремим етапом судового розгляду справи, коли суддя має піти в дорадчу кімнату, треба розглядати в якості окремої стадії провадження, що обумовлюється різним колом осіб, які вправі бути присутнім при розгляді дисциплінарної скарги та ухваленні рішення.

На відміну від розгляду, дисциплінарна палата обговорює результати розгляду дисциплінарної справи та ухвалює рішення у спеціальному приміщенні (нарадчій кімнаті) (п. 12.36 Регламенту ВРП) простою більшістю голосів (частина 4 статті 50 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя»). При чому доповідач не бере участі в голосуванні під час ухвалення рішення (частина 3 статті 50 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя»).

Вибір виду дисциплінарного стягнення проводиться на підставі множинності, сукупності та характеру вчиненого суддею діяння, часового проміжку його скоєння, відомостей про особу судді та обставин, що впливають на дисциплінарну відповідальність, із розуміння того, що проступок вчинив саме суддя і саме в сфері правосуддя, а також наскільки дії судді під час здійснення провадження у справах були об'єктивними, відповідали вимогам закону.

При цьому незалежність судді зумовлює те, що ні дисциплінарні палати, ні ВРП не вправі змінювати чи скасовувати судові рішення, ініціювати його оскарження, підміняти судові інстанції.

Аналіз статті 109 Закону 1402-VIII свідчить, що до судді може бути застосовано 6 основних дисциплінарних стягнень та 3 обов'язкових додаткових дисциплінарних стягнень, що застосовуються залежно від застосування основного дисциплінарного стягнення: позбавлення права на отримання доплат до посадового окладу від одного до шести місяців; направлення судді до Національної школи суддів України для проходження курсу підвищення кваліфікації; кваліфікаційне оцінювання для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді.

За статистикою, у 2019 році за результатами розгляду дисциплінарних справ Дисциплінарними палатами ВРП застосовано такі види дисциплінарних стягнень щодо суддів:

- попередження - щодо 59 суддів (станом на 1 квітня 2020 року 4 з них скасовано у 2019 році та 3 скасовано у 2020 році);
- догана - щодо 30 суддів (2 згодом скасовано, 1 пом'якшено до попередження у 2020 році);
- сувору догана - щодо 11 суддів (2 згодом пом'якшено до догани (1) і попередження (1));
- подання про тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя - щодо 10 суддів (3 згодом змінено на 1 місяць відсторонення, попередження, сувору догану), у тому числі, на 2 місяці - щодо 2 суддів (згодом змінено на сувору догану (1), попередження (1)); на 3 місяці - щодо 2 суддів; на 6 місяців - щодо 6 суддів (1 згодом змінено на тимчасове відсторонення на 1 місяць);
- подання про звільнення - щодо 53 суддів (2 згодом змінено на відсторонення на 6 місяців та сувору догану) [97, с.5].

Рішення про застосування до судді дисциплінарного стягнення у виді подання про звільнення судді з посади, про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя, про переведення судді до суду нижчого рівня Секретарем Дисциплінарної палати передається для розгляду до ВРП.

Інтерес представляє система дисциплінарних санкцій стосовно судді, передбачена законодавством штату Джорджія, США:

- дві з них представляє особисте спілкування з суддею або з метою нагадати судді про обов'язок дотримуватися етичної поведінки та застереження уникати у майбутньому неналежної поведінки (попередження) або з метою визнання поведінки судді неприпустимою відповідно до однієї з підстав відповідальності, проте не настільки серйозною, щоб її оприлюднювати (приватна догана);
- два види догани: публічну (оприлюднення відповідним працівником Кваліфікаційної комісії суддів факту неприйнятної поведінки судді) та сувору

(публічну заяву Верховного Суду про те, що суддя винен у вчиненні дисциплінарного проступку);

- три види, що застосовуються за рішенням Верховного Суду: тимчасове відсторонення (зі збереженням/або без збереження заробітної плати за вчинення серйозного порушення), звільнення з посади (за вчинення серйозного порушення правил суддівської поведінки); відставка (через стан здоров'я, який значно впливає на здатність виконання суддею своїх обов'язків, що носить або може носити постійний характер).

Суддя має право не пізніше десяти днів із дня його ухвалення оскаржити рішення Дисциплінарної палати до ВРП, а також за наявності дозволу Дисциплінарної палати таке право отримує скаржник. Такий дозвіл надається при ухваленні рішення, зокрема у разі, якщо рішення прийнято не одноголосно та/або якщо прийняте рішення не співпадає з позицією доповідача.

Цікаво, що Регламент ВРП не містить положень щодо можливості оскарження такого рішення скаржником, і, крім того, пункт 13.1 передбачає, що право на оскарження зберігається протягом тридцяти днів із дня ухвалення рішення.

Такий дозвільний підхід на оскарження, на думку Головного науково-експертного управління Верховної Ради України, не відповідає принципу змагальності, закладеному в дисциплінарному провадженні та суперечить загальним принципам оскарження та правового захисту [44].

Залишення скарги без розгляду і повернення її особі, яка подала скаргу, з підстав, визначених пунктами 1-3 частини 6 статті 51 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя», вирішується доповідачем, а з підстав, визначених пунктами 4-5 частини 6 статті 51 Закону, - ВРП.

Скарга на рішення Дисциплінарної палати розглядається у порядку, визначеному статтею 49, з урахуванням положень частини восьмої статті 51 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» не пізніше тридцяти днів із дня її надходження.

За результатами розгляду скарги ВРП ухвалює рішення відповідно до частини 10 статті 51 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя».

Консультативна рада європейських суддів у своєму висновку зазначила, що «дисциплінарний розгляд справи в кожній країні повинен передбачати можливість подання апеляції на рішення первинного дисциплінарного органу (відомства або суду) до суду» (пункт 77 (v) Висновку № 3 КРЄС (2002) [39]).

Відповідно, за пунктами 2, 3 частини 1, частиною 7, 8 статті 266 Кодексу адміністративного судочинства України (далі - КАС України) [100] правила цієї статті поширюються на розгляд адміністративних справ щодо: законності дій чи бездіяльності ... ВРП ...; законності актів ВРП ...; законності рішень ВРП, ухвалених за результатами розгляду скарг на рішення її Дисциплінарних палат. На рішення ВРП може бути подана скарга до Великої Палати Верховного Суду, що розглядається за правилами касаційного провадження, встановленими КАС України.

Велика Палата Верховного Суду за наслідками розгляду справи щодо оскарження рішення ВРП, може залишити його без змін або скасувати, в такому випадку ВРП розглядає відповідну дисциплінарну справу повторно.

Відповідно до частини другої статті 57 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» рішення Вищої ради правосуддя про звільнення судді з підстав, визначених пунктами 3 та 6 частини шостої статті 126 Конституції України, може бути оскаржене та скасоване виключно у таких випадках:

- 1) склад Вищої ради правосуддя, який ухвалив відповідне рішення, не мав повноважень його ухвалювати;
- 2) рішення не підписано будь-ким із складу членів Вищої ради правосуддя, які брали участь у його ухваленні;
- 3) рішення не містить посилань на визначені законом підстави звільнення судді та мотиви, з яких Вища рада правосуддя дійшла відповідних висновків.

Тобто перелік підстав оскарження є вичерпним. А це означає, що заінтересована особа не може скористатися правом звернення з позовом до суду (як це передбачено частиною 1 статті 35 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», статтею 266 Кодексу адміністративного судочинства України) через

допущення Вищою радою правосуддя інших порушень закону, що протиправно обмежують її права.

Але ж стаття 55 Конституції України зазначає, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. З огляду на статтю 23 Конституції України право на судовий захист може бути обмежене у випадках, коли це необхідно для недопущення порушення прав і свобод інших людей, та задля виконання обов'язків особи перед суспільством. Крім того, як неодноразово наголошував Європейський суд з прав людини, будь-яке обмеження прав слід застосовувати із урахуванням принципу верховенства права, зокрема його складових [358, с. 37].

Треба погодитися з О.М. Овчаренко [172, с. 20], що відкритість процедур стосовно притягнення судді до відповідальності Вищою радою правосуддя повинна мати певні межі, а саме:

- усі ухвалені нею рішення мають оприлюднюватися на офіційному веб-сайті ВРП. Відповідно до Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних, затвердженого постановою КМУ від 21 жовтня 2015 року №835 ВРП до 17 листопада 2019 року мала би оприлюднювати у формі відкритих даних усі свої рішення, але станом на квітень 2020 року цього зроблено не було;

- он-лайн трансляція засідань ВРП. Після затвердження змін до Регламенту ВРП 11 листопада 2019 року відеотрансляція її засідань може відбуватися лише за наявності клопотань (згоди) всіх сторін (осіб, щодо яких розглядається питання порядку денного), за результатами розгляду яких ВРП ухвалює відповідне рішення. Такі зміни створили фактично підґрунтя для припинення трансляцій, так, з 11 листопада 2019 року до 21 квітня 2020 року транслювалось всього 4 засідання. При цьому зберігається обов'язок ВРП здійснювати повне фіксування засідань дисциплінарних палат «технічними засобами» (частина 7 статті 30 Закону 1798-VIII. Регламент ВРП (п. 6.7) передбачає, що копія технічного запису розгляду дисциплінарної справи надається особі, яка має право оскаржити рішення ВРП чи Дисциплінарної палати, за її клопотанням;

- закрите засідання проводиться у виняткових випадках, за наявності підстав, визначених частиною 2 статті 49 Законом 1798-VIII;
- відповідно до частини 3 статті 20 Закону 1798-VIII член Вищої ради правосуддя зобов'язаний не розголошувати та не використовувати у цілях інших, ніж для виконання своїх обов'язків як члена ВРП, інформацію з обмеженим доступом та інформацію, яка стала йому відома в закритому засіданні;
- до моменту відкриття дисциплінарної справи інформація про суддю, скарга щодо неправомірної поведінки якого розглядається, не повинна оприлюднюватися на веб-сайті ВРП;
- лише суддя та скаржник у дисциплінарній справі повинні мати доступ до матеріалів дисциплінарного провадження, отримуючи таке право після відкриття дисциплінарної справи.

Треба вказати на одне сформоване ВРП виключення з загального правила. До істотних правопорушень відносять неподання або несвоєчасне подання декларації родинних зв'язків та декларації доброчесності, а також подання у них завідомо недостовірних (у тому числі неповних) відомостей.

Пункт 3 частини 7 статті 56 Закону №1402-VIII передбачає обов'язок для судді подавати декларації доброчесності судді та декларації родинних зв'язків судді. Варто відзначити те, що Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII [226] не передбачає такого обов'язку щодо подання декларації доброчесності судді та декларації родинних зв'язків судді, означені декларації визначені Законом України «Про судоустрій і статус суддів» для кандидатів на посаду судді та суддів, а також Законом 1798-VIII для кандидатів на посаду члена Вищої ради правосуддя та членів Вищої ради правосуддя.

Незважаючи на те, що Закон 1402-VIII не встановлює виключень чи особливостей щодо порядку притягнення суддів до відповідальності за ці проступки, ВРП сформувала власний підхід до цього питання. Так, під час розгляду клопотання про відкриття дисциплінарної справи щодо судді за ознаками недостовірних відомостей у декларації доброчесності ВРП виходить з того, що, оскільки ВККС проводить відповідну перевірку у разі отримання

інформації про недостовірні відомості в декларації доброчесності, то така перевірка є виключною компетенцією ВККС і, відповідно, дисциплінарна справа за ознаками вчинення такого проступку може бути відкрита лише за ініціативою ВККС (Ухвала Першої Дисциплінарної палати від 16 серпня 2017 року №2456/1дп/-15-17 [220]).

З 2017 року по квітень 2018 року застосовувався наступний алгоритм в цій ситуації - після отримання повідомлень про недостовірні відомості у деклараціях ВККС направляла судді, на якого поскаржилися, копію повідомлення та прохання надати пояснення, або ж повідомляла скаржника, що розглядала надану інформацію в рамках кваліфікаційного оцінювання судді.

Після отримання пояснень судді ВККС перенаправляла повідомлення та пояснення до ВРП для вирішення питання про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, остання ж залишала повідомлення ВККС без розгляду, зазначавши, що та «не прийняла рішення за результатами перевірки наданої інформації» [365, с. 9].

Крім того, як зазначено у Постанові Великої Палати Верховного Суду від 12 лютого 2019 року у справі №9901/550/18 [194], у ВККС взагалі не має відповідальних за розгляд цих повідомлень.

Після доповнення Регламенту ВККС [265] розділом VI згідно з її рішенням від 12 квітня 2018 року № 84/зп-18 з'явився порядок проведення перевірки декларації родинних зв'язків судді та декларації доброчесності судді. Відповідно до п.6.1. Регламенту ВККС здійснює перевірку декларації родинних зв'язків судді та декларації доброчесності судді у разі надходження до неї інформації, що може свідчити про недостовірність (у тому числі неповноту) відомостей або тверджень, вказаних у цих деклараціях, та приймає рішення за результатами перевірки.

Згідно п.6.5.2 регламенту за результатами розгляду питання про недостовірність або неповноту відомостей або тверджень, вказаних суддею у декларації родинних зв'язків судді чи декларації доброчесності судді відповідно, на підставі результатів проведення перевірки такої декларації ВККС у складі колегії може ухвалити рішення про:

- підтвердження інформації про недостовірність (у тому числі неповноту) відомостей, вказаних суддею у декларації родинних зв'язків судді, та тверджень, вказаних суддею у декларації доброчесності судді, і звернення до ВРП стосовно притягнення судді до дисциплінарної відповідальності в порядку, встановленому статтею 107 Закону 1402-VIII;

- непідтвердження інформації про недостовірність (у тому числі неповноту) відомостей або тверджень, вказаних суддею у декларації родинних зв'язків судді чи декларації доброчесності судді.

За цією процедурою у 2018 році ВККС розглянула 41 повідомлення, за результатами розгляду яких підтвердила інформацію про недостовірність відомостей у деклараціях доброчесності 13 разів, не підтвердила - 14 разів, та залишила повідомлення без розгляду - 14 разів [365, с. 9].

Крім того, відповідно до п. 6.2.4 Регламенту ВККС, якщо відповідні повідомлення надійшли до ВККС в межах процедури кваліфікаційного оцінювання судді, то їхнє дослідження проводиться під час дослідження дос'є та співбесіди та окремо не розглядається.

У разі ж підтвердження інформації про неправдиві (неповні) відомості у деклараціях ВККС зупиняє кваліфікаційне оцінювання судді та звертається до ВРП для вирішення питання про відкриття дисциплінарного провадження.

За такою процедурою у 2018 році ВККС прийняла 50 рішень, якими підтвердила неправдивість/неповноту відомостей у деклараціях [365, с. 9]. За даними ВРП, протягом 2018-2019 рр. до відповідальності за неправдиві відомості у деклараціях було притягнуто до відповідальності лише по одному судді [52], що ілюструє те, що ВРП в переважній більшості не погоджується з «позитивними» рішеннями ВККС.

Неоднорідною та достатньо вибірковою є і практика ВРП при встановленні наявності чи відсутності дисциплінарного проступку у діях судді при відсутності чи всупереч рішенням НАЗК. Так, ВРП без попереднього висновку НАЗК не знайшла підстави для покарання судді Маліновської-Микич О.В. за

недекларування майна, при цьому суддю Плюшка І.А. притягла до відповідальності попри скасування рішення НАЗК щодо нього.

2.3. Форми діяльності Вищої ради правосуддя з забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя

Суддя ЄСПЛ від України Ганна Юдківська, виступаючи 26 вересня 2014 року на XII позачерговому з'їзді суддів України, зауважила, що принцип верховенства права не може існувати без авторитету правосуддя [376].

На думку М.М. Кухти, з яким не можна не погодитися, незалежність суддів є міжгалузевим принципом відправлення правосуддя, а також гарантією здійснення справедливого судочинства. Безперечно, порушення цієї фундаментальної засади тягне за собою підривання авторитету судової гілки влади, існування суддівського свавілля, зловживання суддею своїми правами [133, с. 145].

Представник держдепартаменту США оцінює цю незалежність із погляду впливу на суддів виконавчої влади, адже судді мають «виносити вирок, не озираючись на наслідки для свого професійного майбутнього» [307].

Згідно із частинами першою, другою статті 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року суддя у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання. У пункті 11 постанови від 13 червня 2007 року № 8 «Про незалежність судової влади» [242] Пленум Верховного Суду України вказав, що під втручанням у діяльність судових органів слід розуміти вплив на суддю у будь-якій формі (прохання, вимога, вказівка, погроза, підкуп, насильство, критика судді в засобах масової інформації до вирішення справи у зв'язку з її розглядом тощо) з боку будь-якої особи з метою схилити його до вчинення чи невчинення певних процесуальних дій або ухвалення певного судового рішення. При чому

незаконний вплив може бути як зовнішній, так і внутрішній, здійснюваний з боку інших суддів, в т.ч. і тих, що обіймають адміністративні посади в судах.

Формами останнього може бути «непроцесуальний вплив на суддю ... встановлення контролю за здійсненням судочинства суддею, виклик його до вищестоящих судів та вимагання звітів чи пояснень про розгляд конкретних справ; витребування від судді будь-якої інформації чи довідок про хід та перспективи розгляду справи, іншої інформації, яка може надаватися лише сторонам у справі та іншим особам, визначеним процесуальним законодавством, а також відомостей, які становлять таємницю нарадчої кімнати».

Що стосується суддівської незалежності та її гарантій, то КСУ розглядав це питання в двох напрямках – щодо фінансування судів, суддівської винагороди та щодо неправомірного впливу на суддів [29, с. 151].

Так, у пункті 2 Рішення у справі про фінансування судів від 24.06.1999р. №6-рп/99 КСУ підкреслює, що однією з конституційних гарантій незалежності суддів є особливий порядок фінансування судів, видатки Державного бюджету України на утримання судової влади захищені безпосередньо Конституцією України і не можуть бути скорочені органами законодавчої або виконавчої влади нижче того рівня, який забезпечує можливість повного і незалежного здійснення правосуддя згідно із законом [287]. Подібна позиція висловлена судом і у Рішенні від 11.03.2010 року [295] у справі про фінансове забезпечення діяльності судів.

У Рішенні у справі щодо пільг, компенсацій і гарантій від 20.03.2002 року [288] у п.5 зазначається, що норми про матеріальне і побутове забезпечення суддів, їх соціальний захист не можуть бути скасовані чи знижені без відповідної компенсації.

У пункті 7 Рішення у справі про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання від 11.10.2005 року КСУ, проаналізувавши Конституцію України, зазначив, що «надання судді за рахунок держави матеріального і соціального захисту (заробітна плата, пенсія, щомісячне довічне грошове утримання тощо), що відповідає його високому статусу, є гарантією забезпечення незалежності. ... Особливий порядок фінансування судів і діяльності суддів є

однією з конституційних гарантій їх незалежності і спрямований на забезпечення належних умов для здійснення незалежного правосуддя». Вказані правові позиції були підтверджені і у Рішеннях у справі про гарантії незалежності суддів від 18.06.2007р. [296], у справі щодо предмета та змісту закону про Державний бюджет України від 22.05.2008р. №10-рп/2008 [297], у справі щодо змін умов виплати пенсій і щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці від 03.06.2013р. №3-рп/2013 [289], у справі про щомісячне довічне грошове утримання суддів у відставці) від 29.06.2016р. №4-рп/2016 [294], у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин третьої, десятої статті 133 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у редакції Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 04.12.2018р. №11-рп/2018 [290], у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень пунктів 4, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 17, 20, 22, 23, 25 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402–VIII від 18.02.2020р. №2-р/2020 [291].

Тобто, КСУ виходить з того, що особливий порядок фінансування судів і діяльності суддів є однією з конституційних гарантій їх незалежності і спрямований на забезпечення належних умов для здійснення незалежного правосуддя, відповідні видатки не можуть бути скорочені органами законодавчої або виконавчої влади нижче того рівня, який забезпечує можливість повного і незалежного здійснення правосуддя згідно із законом; норми про матеріальне і побутове забезпечення суддів, їх соціальний захист не можуть бути скасовані чи знижені без відповідної компенсації [27, с. 168].

Були предметом розгляду КСУ і питання неправомірного впливу на суддів. Так, КСУ у Рішенні від 19 травня 1999 року №4-рп/99 [298] у справі про запити народних депутатів України відзначив, право народного депутата України відповідно до статті 86 Конституції України на запит є обмеженим і не поширюється на питання, пов'язані із здійсненням правосуддя у конкретних

справах. Звернення народного депутата України з вимогою чи пропозицією до судів, голів судів або безпосередньо до суддів саме з питань здійснення правосуддя у тих чи інших конкретних справах є неприпустимим.

У Рішенні від 01.12.2004 року №19-рп/2004 у справі про незалежність суддів як складової їхнього статусу [292], КСУ, роз'яснюючи положення ч. 2 ст. 126 Основного Закону, за яким вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється, вказав, що «це означає заборону щодо суддів будь-яких дій незалежно від форми їх прояву з боку державних органів, установ та організацій, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, громадян та їх об'єднань, юридичних осіб з метою перешкодити виконанню суддями професійних обов'язків або схилити їх до винесення неправосудного рішення тощо».

У 2011 р. Конституційний Суд України підтвердив наведені правові позиції. На думку авторів подання до суду, 54-х народних депутатів України, ч. 1 ст. 6 і ч. 1 ст. 47 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо незалежності суддів при здійсненні правосуддя допускають можливість законного втручання, впливу чи тиску у здійсненні суддею правосуддя, що суперечить ст. 6, ч. 2 ст. 8, ч. 1, ч. 2 ст. 126, ч. 1 ст. 129 Конституції України. Суд, аналізуючи зміст цього подання, дійшов таких висновків. По-перше, відповідно до ч. 2 ст. 126 Основного Закону України і ч. 1 ст. 6, ч. 1 ст. 47 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону, а вплив на них у будь-який спосіб забороняється; незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України. По-друге, забороняючи у положенні ч. 2 ст. 126 Основного Закону України вплив на суддів «у будь-який спосіб» [293].

Таким чином, захищеність суддів на рівні Конституції України є найважливішою гарантією незалежності судової влади, в свою чергу, незалежність суддів від зовнішнього та внутрішнього впливу як основний принцип верховенства права є гарантією належного та законного здійснення прав та свобод, поваги до прав людини та неупередженого застосування права [27, с.168].

У висновку №3 (2002) КРЄС для Комітету Міністрів Ради Європи «Етика та відповідальність суддів» [39] наголошується на тому, що питання довіри до судової системи стає ще більш важливим з огляду на зростання глобалізації спорів і широке поширення судових рішень. У державі, яка керується принципом верховенства права, громадськість має право сподіватись на утвердження загальних принципів, що є сумісними з поняттям справедливого суду та гарантують фундаментальні права.

Як зазначає В.І. Божик, забезпечення доступу громадян до правосуддя, їх права на справедливе судове рішення та гарантування реальної незалежності суддів виступають критеріями якісної реалізації судової реформи, в свою чергу, низький рівень довіри до судової системи в Україні нівелює реалізацію конституційного права громадян на судовий захист [21, с. 12].

Проблема суспільної довіри до судової влади є частиною глобальної проблеми довіри до державної влади. Але, наголошує Л.М. Москвич, на відміну від інших гілок влади, судова влада найбільше відмежована від суспільства, що обумовлено тим, що суспільство безпосередньо не бере участі у формуванні суддівського корпусу, доступ до статусу носія судової влади є обмеженим щонайменше віковим та освітнім цензом; суспільство не бере участі у формуванні політики судової влади, не може вплинути на зміст судового рішення, оскільки діють гарантії незалежності суддів, недопустимість впливу на суддю, його підкорення тільки закону тощо [162, с. 96].

Як вбачається з дослідження, проведеного з 7 по 14 лютого 2019 року в усіх регіонах України (за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей), 22,0% опитаних за загальнонаціональною вибіркою переконані, що сьогодні судді в Україні є повністю або в цілому незалежними, тоді як протилежної точки зору дотримуються 67,3% опитаних. Серед респондентів, які позитивно ставляться до судової реформи, 38,6% вважають, що судді в Україні є незалежними, а 53,4% не поділяють цю думку [89, с. 20].

До порівняння, за даними Eurobarometer, найвищий у ЄС рівень довіри до судів у Данії (88%), Фінляндії (84%), Швеції (83%), Нідерландів (80%), Австрії

(73%), Німеччини (70%), а найнижчий рівень довіри - в Болгарії (19%), Словенії (23%), Хорватії (24%), в той час в Україні – 5-7% [96, с. 5].

Проблеми забезпечення авторитету правосуддя обговорювалися в науковій літературі з різних боків. Так, І.О. Верба досліджувала їх в контексті проблематики відкритості функціонування суду як гарантії права на доступ до правосуддя [36]), В.В. Городовенко - в контексті забезпечення принципу незалежності суддів [63]), Н.В. Гудима, О.С. П'ятіна - через призму інформаційної відкритості органів державної влади, професійного авторитету державних службовців [66; 264], О.О. Овсяннікова - професійної етики суддів [171]), Н.М. Сташків - через призму визначення меж свободи слова і вираження поглядів, свободи критики в контексті практики Європейського суду з прав людини [339].

У загальноприйнятому значенні авторитет асоціюється з формою практичного впливу, владою, у широкому розумінні - це загальновизнаний вплив носія професії чи установи у різноманітних сферах суспільного життя, заснований на знаннях, моральних засадах; у вузькому - одна із суттєвих форм здійснення влади. Авторитет потребує значних професійних зусиль у діяльності та в реальних умовах життя [264, с. 190].

Як зазначає С. Подкопаєв, авторитет суду та його рішень здебільшого пов'язується з авторитетом судді, оцінкою його поведінки як у сфері судочинства, так і поза межами його професійної (службової) діяльності [186.].

Коментар до Кодексу суддівської етики визначає авторитет правосуддя як сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак, які характеризують діяльність з відправлення правосуддя, таких як справедливість провадження, незалежність правосуддя, безсторонність, публічність, моральність, та які мають вселяти повагу до суду у громадськості в демократичному суспільстві [107, с. 60].

На необхідності наявності довіри до суду з боку суспільства наголошує і ЄСПЛ. В рішенні у справі «Прагер и Обершлік (Prager and Oberschlick) проти Австрії» від 22 березня 1995 року [325] ЄСПЛ наголосив, що «для того, щоб успішно виконувати свої обов'язки, судова система як гарант правосуддя -

фундаментальної цінності в правовій державі - має користуватися довірою загалом. Тому може виникати необхідність захистити суддів від безпідставних і деструктивних нападок, особливо з огляду на їхній обов'язок утримуватись від реагування на критику»

У пункті 106 рішення у справі «Олександр Волков (Oleksandr Volkov) проти України» наголошується «має не лише здійснюватися правосуддя - ще має бути видно, що воно здійснюється», тобто йдеться про довіру, яку в демократичному суспільстві суди повинні вселяти у громадськість (п.86 рішення від 26 жовтня 1984 року у справі «Де Куббер проти Бельгії» [321].

У рішенні «Скалка (Skalka) проти Польщі» від 27 травня 2003 року ЄСПЛ підкреслив, що авторитет судової влади передбачає сприйняття суспільством судів загалом як «вартого поваги органу врегулювання правових спорів та визначення винуватості чи невинуватості осіб, обвинувачених у вчиненні злочинів» та вказав, що при захисті авторитету судової влади важливу роль відіграє довіра, яку суди в демократичному суспільстві повинні вселяти обвинуваченому (якщо йдеться про кримінальну справу) і суспільству загалом [328].

У рішенні у справі «Моріс (Maurice) проти Франції» від 23 квітня 2015 року ЄСПЛ вкотре звертає увагу на особливу роль судової влади в суспільстві, вказуючи, що «як гарант правосуддя, основоположної цінності в державі, яка керується законом, судова влада повинна користуватися довірою суспільства для успішного виконання своїх обов'язків».

У цьому ж рішенні міститься сформульоване ЄСПЛ визначення поняття «авторитет судової влади» як усвідомлення того, що суди є, і здебільшого сприймаються суспільством як належний майданчик для вирішення правових спорів та встановлення винуватості чи невинуватості особи у кримінальному обвинуваченні, а також ідея про те, що суспільство загалом поважає суди і впевнене в їх можливості виконувати зазначені функції [323].

При цьому важливо, щоб всі категорії громадян, яких обслуговує суд, не дивлячись на наявні відмінності щодо типу та обсягу їх контактів із судами, довіряли судам.

Зокрема, як правило, виокремлюють такі категорії осіб:

- 1) населення території юрисдикції суду, яке взагалі ніколи не зверталось до суду або дуже рідко;
- 2) представники органів державної влади, місцевого самоврядування, ЗМК та інші суб'єкти, з якими суди комунікують з інших питань, окрім відправлення правосуддя;
- 3) особи, які контактують із судом безпосередньо з приводу розгляду судової справи (учасники судового процесу, їх друзі та родичі; адвокати та державні обвинувачі та ін.);
- 4) судді, працівники апарату суду, технічний персонал суду, які здатні «зсередини» оцінити якість роботи суду [181].

В юридичній літературі панує позиція, що рівень довіри до суддів залежить як від їх діяльності, так і від інших чинників: законності та справедливості судових рішень; проведення слухання й винесення рішення по справі відповідно до принципу рівності сторін; справедливості та об'єктивності при виконанні процесуальних дій; винесення судового рішення виключно на доказах; поваги до честі й гідності учасників судового процесу; чіткого і зрозумілого обґрунтування судового рішення [347, с. 304].

Згідно статті 73 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» від 21.12.2016 року ВРП вживає заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя загального та індивідуального характеру.

Зокрема, до заходів індивідуального характеру належать:

- ведення й оприлюднення на своєму офіційному веб-сайті реєстру повідомлень суддів про втручання в їх діяльність щодо здійснення правосуддя; проведення перевірки таких повідомлень, оприлюднення результатів та ухвалення відповідних рішень.

За даними Реєстру повідомлень суддів про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя з початку ведення реєстру повідомлень про втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя ВРП отримала 1220 таких звернень, з яких у 2016 році надійшло 23 повідомлення; у 2017 році – 312 повідомлень; у 2018 році – 436 повідомлень; у 2019 році – 450 повідомлень [267].

За результатами розгляду матеріалів ВРП протягом 2017-2018 рр. прийняла 130 рішень з метою реагування на факти впливу чи тиску на суд, у 2019 році ухвалила 115 рішень про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя, затвердила 417 висновків членів ВРП про відсутність підстав для вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за повідомленнями суддів;

В Альтернативній доповіді за 2017 рік, що стосувалася дослідження стану забезпечення незалежності в Україні, спостерігається тенденція, за якої судді не відносять до випадків втручання у здійснення судочинства тиск на суддів, а також «дружнє прохання» сприяти у позитивному вирішенні справи для однієї з сторін судового процесу [251, с. 32].

Відповідно до Узагальнень практики Громадської ради доброчесності, таким, що не відповідає критерію незалежності вважається суддя, якому властиві такі індикатори, як відмова від розгляду справ; отримання нагородної зброї; зв'язки з політиками; підтримка «диктаторських законів 16 січня»; участь у роботі п'ятої судової палати Вищого адміністративного суду України; відвідування Російської Федерації та тимчасово окупованих територій; непотизм, фаворитизм; толерування злочинної практики втручання в автоматизовану систему розподілу справ; ухвалення політично мотивованих рішень [359, с. 4].

- внесення до відповідних органів чи посадових осіб подання про виявлення та притягнення до встановленої законом відповідальності осіб, якими вчинено дії або допущено бездіяльність, що порушує гарантії незалежності суддів або підриває авторитет правосуддя.

Підставами для внесення подання можуть бути різні випадки втручання у діяльність суддів щодо здійснення правосуддя з боку правоохоронних органів.

Так, у випадку виявлення фактів невнесення до ЄРДР відповідних відомостей за повідомленням судді про вчинене кримінальне правопорушення ВРП вносить до Генеральної прокуратури України подання про притягнення до встановленої законом відповідальності осіб, якими допущено бездіяльність, що полягає у невнесенні до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей, викладених у повідомленнях суддів (наприклад, Рішення ВРП від 5 лютого 2019 року № 334/0/15-19, від 12 лютого 2019 року № 450/0/15-19, від 23 квітня 2019 року № 1260/0/15-19).

У відповідь Генеральна прокуратура України, як правило, наголошує на тому, що Законом України «Про прокуратуру» притягнення працівника прокуратури до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження належить до виключної компетенції Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів, діяльність якої призупинена до 1 вересня 2021 року на підставі Закону України від 19 вересня 2019 року № 113-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» без створення нового органу, що суттєво послаблює гарантії незалежності судової влади та створює ситуацію правової невизначеності стосовно дисциплінарної відповідальності прокурорів, у тому числі щодо питань втручання в діяльність суддів [222].

ВРП ж займає позицію, що виходить з пункту 3 частини першої статті 131 Конституції України, статей 3, 53 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя», статей 50, 78 Закону України «Про прокуратуру», які відносять до повноважень ВРП розгляд скарг на рішення Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів про притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора. З урахуванням недопустимості виникнення конфлікту інтересів ВРП не може звертатися до Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів із дисциплінарними скаргами про вчинення прокурорами дисциплінарного проступку.

Відповідно ВРП вирішила (Рішенням від 6 серпня 2019 року № 2025/0/15-19) внести Генеральному прокурору подання про виявлення та притягнення до відповідальності осіб, якими допущено бездіяльність, що підриває авторитет

правосуддя, у вигляді невиконання обов'язкових на території України судових рішень, а саме невиконання рішень слідчих суддів під час досудового розслідування у відповідному кримінальному провадженні посадовими особами органу досудового розслідування.

- внесення на розгляд зборів відповідного суду подання про звільнення судді з адміністративної посади у разі невиконання ним рішення ВРП.

До заходів загального характеру, які вживає ВРП належать:

- ухвалення та оприлюднення публічної заяви і звернення.

В практиці ЄСПЛ сформована стала позиція щодо незахищеності судів, як і всіх інших державних органів від критики та контролю, але повинні бути встановлені певні межі такої критики, зокрема, вона не повинна перетворюватися на образи (п.34 рішення у справі «Скалка (Skalka) проти Польщі» від 27 травня 2003 року, п.36 рішення у справі «Садай (Saday) проти Туреччини» від 30 березня 2006 року, п.88 рішення у справі «Михайлова проти України» від 06 березня 2018 року).

Н. Сташків, проаналізувавши практику ЄСПЛ з цього приводу дійшов висновку, що коли критиці піддається конкретний суддя, ЄСПЛ займає позицію щодо застосування «захисних стандартів» (на відміну від ситуації, коли критиці піддається судова система як така) [338, с.47].

З метою підтримки держав в здійсненні заходів щодо незалежності та неупередженості судової влади 13 квітня 2016 р. Комітет міністрів Ради Європи ухвалив План дій, який містить в тому числі заходи відновлення громадської довіри до судової влади, зокрема, з «забезпечення поваги до авторитету судової влади під час критики останньої з боку виконавчої та законодавчої гілок влади», «попередження неналежного використання ЗМІ виконавчою і законодавчою гілками влади з метою дискредитації судової влади, а також для захисту репутації та прав суддів і підтримання авторитету й неупередженості судової влади з урахуванням відповідних рішень та ухвал Європейського суду з прав людини» [182].

З іншого боку, важливою умовою і, водночас, запорукою ефективного реформування судової влади в Україні, відновлення довіри до неї має стати оптимальна комунікація судової влади й громадянського суспільства.

В Мадридських принципах щодо зв'язку між засобами масової інформації та суддівською незалежністю [144] наголошується, що функцією ЗМІ та їх правом є збирання, поширення інформації в суспільстві, в т.ч. коментування відправлення правосуддя, порядок розгляду справи, яке не повинно підлягати будь-яким спеціальним обмеженням, але без порушення презумпції невинуватості.

Засади комунікації судової влади й громадянського суспільства, визначаються засади незалежності, відкритості, гласності судових процесів конкретизуються у Європейських стандартах в галузі свободи слова [79], Бангалорських принципах поведінки суддів від 19 травня 2006 року.

Висновок №7 (2005) КРЄС від 25.11. 2005 р. [41] містить наступні рекомендації щодо взаємодії судів та суспільства: інформація про доступ до правосуддя повинна поширюватися як самими судами (через періодичні звіти, друковані пам'ятки для громадян, Інтернет, інформаційні офіси тощо), так і межах загальних рамкових програм, організованих іншими державними органами.

Щодо поширення конкретної інформації (щодо характеру судових проваджень, середньої тривалості процесів у різних судах, судових витрат, альтернативних засобів врегулювання спорів тощо), то суди можуть здійснювати це в т.ч. через розробку з власної ініціативи відповідних освітніх програм.

КРЄС також рекомендує судам встановлювати незалежні від діяльності ЗМІ та/або дій, відповідальність за які покладені на інші установи, безпосередні зв'язки з громадськістю через створення в судах відділів, відповідальних за прийом та інформування громадян; поширення друкованих матеріалів, відкриття Інтернет-сайтів судів; організація судами календаря освітніх форумів та/або регулярних зустрічей, відкритих, зокрема, для громадян, громадських організацій, політиків, студентів.

27 лютого 2019 року до ВРП надійшов проєкт Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему, затвердженого рішенням Ради суддів

України від 25 лютого 2019 року № 10, який за результатами розгляду був повернутий ДСА на доопрацювання. Наказом ДСА України від 7 листопада 2019 року № 1096 затверджено Концепцію побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи [121], відповідно до якої впровадження ЄСІТС має забезпечити, зокрема, ефективну інформаційну взаємодію судів, органів та установ системи правосуддя з іншими державними органами та установами, підвищення зручності та доступності судової системи України, у тому числі шляхом впровадження контакт-центру; зростання довіри до органів правосуддя, поліпшення думки населення про суди. Завершення впровадження ЄСІТС заплановано на 2023 рік, окремі моделі ЄСІТС - протягом 2020 року.

Щодо публічних звернень ВРП, то цей захід ВРП використовує неактивно. Так, 16 січня 2017 року ВРП оприлюднила публічне звернення, в якому наголосила, «що застосування до судді запобіжного заходу у виді утримання під вартою чи домашнього арешту, зокрема і в тих випадках, коли суддю затримано під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, до винесення обвинувального вироку судом без згоди ВРП є грубим порушенням конституційних гарантій недоторканності судді» [246].

У зверненні до Генерального прокурора від 27 червня 2017 року [228] ВРП зазначила, що серед загальної кількості повідомлень суддів про втручання в їхню діяльність щодо здійснення правосуддя, які надходять до ВРП, близько 10 відсотків становлять повідомлення, що стосуються внесення до ЄРДР відомостей про кримінальне правопорушення, передбачене статтею 375 КК України, а саме постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. Вказані дії органів прокуратури судді вважають неправомірними, розцінюють як тиск та втручання в їхню діяльність щодо здійснення правосуддя. Водночас прокуратура не вносить до Вищої ради правосуддя клопотань про відсторонення суддів від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, що також завдає шкоди авторитету правосуддя.

У публічному зверненні від 05 жовтня 2017 року ВРП розцінила дії співробітників Департаменту спеціальних розслідувань Генеральної прокуратури України як порушення гарантій незалежності судової влади та засад поділу державної влади в Україні, відповідно до статті 6 Конституції України та наголосила на неприпустимості впливу на членів ВРП під виглядом процесуальних чи слідчих дій правоохоронними органами [244].

9 листопада 2017 року ВРП звернулась до Голови Національної поліції України щодо недопущення посадовими особами структурних підрозділів Національної поліції України дій, які виходять за межі наданих їм законами України повноважень [229].

19 лютого 2018 року ВРП [245] оприлюднила публічне звернення, в якому категорично засудила вирішення суспільних суперечок шляхом насильства в будь-якій формі та факти нападу на працівників Національної поліції України та громадян, що мали місце під час розгляду у Солом'янському районному суді міста Києва клопотання стосовно обрання запобіжного заходу 15 лютого 2018 року.

Поділяючи стурбованість Міністерства внутрішніх справ України, ВРП з тим категорично не сприйняла публічні заяви про відмову від виконання державної функції забезпечення охорони судів, розміщені на офіційному сайті міністерства.

При цьому наголосила, що у переважній більшості випадків звернення ВРП залишились без належного реагування. Зокрема, не було реакції на рішення ВРП від 8 грудня 2017 року щодо звернення до Національної поліції України про недопущення блокування Будинку правосуддя у м. Черкасах.

В рішенні від 06.08.2019 року №2025/0/15-19 [217] ВРП знов визнає дії посадових осіб щодо невиконання обов'язкових на території України судових рішень не тільки грубим порушенням Конституції та законів України, а й такими, що підривають авторитет правосуддя.

21 листопада 2019 року ВРП зробила публічне звернення (Рішення №3099/0/15-19) [249] у зв'язку з заявою Генерального прокурора Руслан

Рябошапки під час ексклюзивного інтерв'ю кореспондентові проєкту «Радіо Свобода» за участю «Голосу Америки» «Настоящее время» 15 листопада 2019 року стосовно потенційних можливостей Генеральної прокуратури України здійснювати тиск на окремих суддів та членів Вищої ради правосуддя шляхом відкриття проти них кримінальних проваджень, його політичних коментарів щодо темпів впровадження судової реформи, в якому наголосила, що поширення Генпрокурором інформації з метою дискредитації судової влади або впливу на Вищу раду правосуддя є неприпустимим.

26.03.2020 року Вища рада правосуддя прийняла рішення про публічне звернення до Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України (Рішення №879/0/15-20 [247]) щодо критичної ситуації з фінансовим забезпеченням судів, інших органів та установ у системі правосуддя, з оплатою праці працівників апаратів судів, з фінансування заходів, спрямованих на боротьбу з коронавірусом SARS-CoV-2 і, відповідно, щодо необхідності внесення у найкоротший строк змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» в частині збільшення Державній судовій адміністрації України видатків на забезпечення здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами [24, с.68];

Як представляється, публічні заяви і звернення виступають інструментом належного реагування як на внутрішні, так і зовнішні виклики і загрози незалежності суддів та авторитету правосуддя та інформування суспільства про проблеми і досягнення судової влади.

- звернення із законодавчими пропозиціями, спрямованими на забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя, підготовка відповідно до пункту 15 частини першої статті 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» консультативних висновків стосовно законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів.

Згідно з п.п. 12, 13 Висновком № 10 (2007) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо судової ради на службі суспільства [42] усі проєкти законів, що стосуються статусу суддів, здійснення правосуддя, процесуальних законів та загальніше будь-які

законопроекти, що можуть мати вплив на судівництво, наприклад незалежність судової влади, або можуть обмежити гарантії доступу громадян (у тому числі самих суддів) до правосуддя, повинні розглядатися парламентом лише після отримання висновку судової ради.

Консультативні висновки Вищої ради правосуддя оприлюднюються на офіційному веб-сайті ВРП та надсилаються Верховній Раді України для розгляду.

Так, наприклад, Рішенням від 5 вересня 2019 року № 2356/0/15-19 Вища рада правосуддя затвердила консультативний висновок щодо законопроекту № 1008, в якому висловила застереження стосовно наявних у ньому ризиків для гарантій незалежності судової влади. Зокрема, щодо недоцільності скорочення максимальної кількості суддів Верховного Суду з 200 до 100, невідповідності нормам законодавства і міжнародним стандартам тих положень, які передбачають створення при Вищій раді правосуддя Комісії з питань доброчесності та етики, недоречності положень стосовно зміни процедури прийняття рішень Вищої ради правосуддя, вимог до дисциплінарної скарги тощо.

Підтримала позицію ВРП і Рада суддів України, у відкритому зверненні Рада суддів України звернула увагу, зокрема, на недоречність внесення змін до статті 34 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», якими виключено положення про ухвалення рішень Вищої ради правосуддя в нарадчій кімнаті, оскільки прийняття єдиного колегіального рішення саме в нарадчій кімнаті виступає гарантією недопущення будь-якого стороннього впливу на думку членів органу. Відкрите голосування та обговорення питань на засіданнях Вищої ради правосуддя суперечитиме частині четвертій статті 21 Закону та становитиме загрозу гарантії незалежності членів ВРП та може призвести до переслідування їх за прийняті ними рішення (п. 6); недоцільність виключення ч. 3 ст. 49 Закону щодо можливості розгляду дисциплінарної справи у закритому засіданні, якщо це є необхідним для забезпечення незалежності судді, наголосивши на відповідності такої норми і міжнародним стандартам у сфері судочинства (п. 7); та сумнівність виключення ч. 2 ст. 44 щодо можливості залишення без розгляду та повернення скарги очевидною безпідставною дисциплінарною скаргою (п. 8) [51].

Показово, що застереження ВРП, викладені в обов'язковому до розгляду консультативному висновку, залишені без будь-якої уваги. До другого читання текст законопроекту № 1008 було змінено, але оновлений текст законопроекту № 1008 до ВРП для надання консультативного висновку не надходив.

У 2019 році ВРП надано ще кілька консультативних висновків з критичними зауваженнями щодо законопроектів стосовно сфери правосуддя, зокрема: консультативний висновок до законопроекту № 1066, у якому наголошується, що «змінами, закладеними у законопроект, Вища рада правосуддя, яка є конституційним органом нарівні з іншими вищими органами державної влади, діяльність яких визначена Конституцією України, прирівнюється до міністерств та інших державних органів, які є лише складовою виконавчої влади та підконтрольні Кабінету Міністрів України. Законодавець фактично змінює правовий статус Вищої ради правосуддя та знижує її статус порівняно з Верховним Судом та вищими спеціалізованими судами, участь у формуванні яких бере саме Вища рада правосуддя, що не відповідає Конституції України та стандартам Ради Європи» [239] (відповідний Закон України № 117-IX був прийнятий 19 вересня 2019 року та набрав чинності);

Негативним був і консультативний висновок до законопроекту № 10365 (проект відкликано та знято з розгляду).

Цікаво, що всього таких консультативних висновків за 2017-2019 роки було прийнято 21, а за перші чотири місяці 2020 року – 17.

Крім того, 01 березня 2018 року ВРП звернулась до Президента України та Кабінету Міністрів України як суб'єктів законодавчої ініціативи із пропозицією щодо внесення до ВРУ розробленого ВРП законопроекту «Про внесення змін до статті 214 Кримінального процесуального кодексу України» [230].

Така пропозиція була обумовлена необхідністю відновлення належного рівня гарантій недоторканості і незалежності суддів, зменшення випадків тиску на суддю шляхом внесення до ЄРДР повідомлень про вчинення нам кримінального правопорушення, передбаченого статтею 375 КК України, а також забезпечення швидкого та ефективного розслідування кримінальних проваджень стосовно

судді. Особливий статус судді і характер виконуваних ним функцій мають зумовлювати максимально швидке проведення розслідування будь-яких повідомлень про злочин, вчинений суддею.

З цією метою ВРП вважає необхідним визначення на законодавчому рівні Генерального прокурора (його заступника) спеціальним суб'єктом внесення до ЄРДР відомостей щодо злочинів, передбачених статтею 375 КК України.

- звернення до прокуратури й органів правопорядку щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочинів, вчинених щодо суду, суддів, членів їхніх сімей, працівників апаратів судів, злочинів проти правосуддя, вчинених суддями, працівниками апарату суду.

Так, відповідно до рішень, прийнятих у 2019 році, ВРП зверталася до Генеральної прокуратури України щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочинів у відповідних кримінальних провадженнях, внесених до ЄРДР за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого частиною другою статті 375 КК України. Як зазначено у Щорічній доповіді за 2019 рік, з усіх кримінальних проваджень, яких стосувалися прийняті у 2019 році рішення ВРП про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя, ВРП відомо тільки про одне кримінальне провадження, що було внесене до ЄРДР за повідомленням судді про втручання в діяльність (за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого частиною першою статті 377 КК України) та пізніше направлене з обвинувальним актом до суду.

У відповіді Офісу Генерального прокурора від 31 січня 2020 року № 09/4-30вих.-20, за підписом Першого заступника Генерального прокурора В.Каська, впродовж 2019 року обліковано 10 310 злочинів, передбачених розділом XVIII Особливої частини Кримінального кодексу України (злочини проти правосуддя), з них 34 стосуються незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду (стаття 376-1 КК України), 34 - погроз або насильства щодо судді, народного засідателя чи присяжного (стаття 377 КК України), 3 – умисного знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного (стаття 378 КК України), 2 – посягання на життя судді, народного засідателя чи

присяжного у зв'язку з їхньою діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (стаття 379 КК України).

Для порівняння, з облікованих за статтею 376 КК України (втручання в діяльність судових органів) 168 справ було закрито 121, при тому, як вже вказувалося, протягом 2019 року лише до ВРП надійшло 450 повідомлень суддів про втручання в їхню діяльність щодо здійснення правосуддя за відсутності у ВРП повноважень щодо реєстрації, розслідування та розкриття відповідних злочинів.

За інформацією Верховного Суду, згідно із статистичними даними звіту форми № 5-ВС «Звіт про здійснення правосуддя Касаційним кримінальним судом у складі Верховного Суду» у 2018 році за касаційними скаргами на судові рішення розглянуто одне кримінальне провадження про вчинення кримінального правопорушення, передбаченого статтею 375 КК України, стосовно однієї особи. За результатами касаційного розгляду в задоволенні скарги відмовлено і судові рішення залишено без зміни. Загалом протягом 2019 року розглянуто 3 таких кримінальних провадження стосовно 3 осіб. За результатами касаційного розгляду в задоволенні скарг було відмовлено і судові рішення залишено без зміни;

- підготовка у співпраці з органами суддівського самоврядування, іншими органами та установами системи правосуддя, громадськими об'єднаннями та оприлюднення щорічної доповіді про стан забезпечення незалежності суддів в Україні.

Станом на 20.04.2020 року було підготовлено і оприлюднено три таких доповіді - за 2017, 2018 та 2019 роки.

Проаналізуємо їх щодо тих фактів, які ВРП вважає такими, що позитивно впливають на забезпечення суддівської незалежності.

У частині А щорічної доповіді за 2018 рік, затвердженої рішенням Вищої ради правосуддя від 28 березня 2019 року №991/0/15-19, ВРП зазначила важливі події судової реформи, що позитивно вплинули на стан суддівської незалежності. Зокрема, по-перше, формування Вищого антикорупційного суду, на необхідності створення якого наголошували Європейський союз, Парламентська асамблея Ради

Європи і Венеціанська комісія (Висновок від 09 жовтня 2017 року №CDL-AD(2017)020), Група держав проти корупції Ради Європи GRECO (Звіт за результатами четвертого раунду оцінювання України з питань запобігання корупції серед народних депутатів, суддів та прокурорів, м. Страсбург, 23 червня 2017 року).

Треба зазначити, що незважаючи на певну повільність процесу створення суду, при його формуванні були застосовані високі стандарти прозорості та неупередженості: залучення міжнародних експертів до процесу призначення суддів, їх право вето (до речі з 270 кандидатів, допущених до конкурсу, щодо 49 Громадська рада міжнародних експертів висловила сумніви), надання всіма кандидатами згоди на безпосередній доступ до їх досьє ГРМЕ, велика кількість питань до кандидатів (як зазначив голова ВККС С. Козьяков, члени ВККС та ГРМЕ поставили кандидатам 1169 питань [56]).

По-друге, оптимізація мережі судів відповідно до законодавства та на виконання Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року №276. За даними доповіді за 2017 рік мова йшла тільки про необхідність, порядок прийняття відповідних рішень Президентом України (пункт 14 розділу IV, пункти -15 розділу VI доповіді за 2017 року).

По-третє, часткове вирішення питання матеріального забезпечення судді, нарахування суддівської винагороди під час здійснення процедури кваліфікаційного оцінювання суддів (аналогічно, доповідь за 2017 рік визначає тільки дану позицію тільки в контексті проблемних питань – пункти 24-27 розділу VI).

По-четверте, завершення формування складу ВРП у повному складі відповідно до положень Конституції України, міжнародних стандартів, так щоб більшість в ньому складали судді, обрані суддями;

По-п'яте, здійснення суттєвих законодавчих та інституційних реформ з метою виконання рішень ЄСПЛ «Олександр Волков (Oleksandr Volkov) проти України» та «Салов (Salov) проти України» та усунення порушень в них

зазначених, уникнення їх в майбутньому (за текстом Меморандуму від 28 лютого 2017 року Департаменту з питань виконання рішень ЄСПЛ стосовно реформи системи дисциплінарної відповідальності («Олександр Волков (Oleksandr Volkov) проти України») та кар'єри суддів («Салов (Salov) проти України») у контексті більш масштабної судової реформи);

По-шосте, підвищення рівню довіри до судової влади, налагодження належної комунікації з громадянами, системи професійної підготовки осіб, відповідальних за комунікацію (заснування щорічного професійного форуму прес-секретарів судів, запровадження з 21 грудня 2018 року щомісячного вебінару «Інформаційні судові системи»).

Таким чином, функцією цих доповідей є не тільки виявлення актуальних проблем і здобутків у сфері суддівської незалежності, а й є моніторинг подолання виявлених проблем та внесення пропозицій щодо шляхів їх вирішення [28, с.276-277].

Особливістю доповіді за 2019 рік є ґрунтовне теоретичне узагальнення щодо поняття «втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя», понять «незалежність судді» та «незалежність суду».

Питання про необхідність вище зазначених заходів ВРП розглядає із власної ініціативи, якщо під час розгляду дисциплінарних справ чи інших питань діяльності нею встановлено факти, які свідчать про загрозу незалежності судді чи авторитету правосуддя, або за ініціативою члена ВРП, який встановив такі факти під час проведення попередньої перевірки чи підготовки до розгляду справи, за зверненнями суддів, судів, органів та установ системи правосуддя (абз. 1 пункту 23.1 Глави 23 Регламенту ВРП).

Порядок розгляду питання про застосування заходів подібний до порядку розгляду питання щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності, одна особливість те, що у висновку за результатами перевірки член ВРП в т.ч надає пропозицію про необхідність вжиття таких заходів і з визначенням виду заходу, передбаченого статтею 73 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» [191].

Аналогічно, якщо член Ради пропонує вжити інших заходів відповідно до пункт 8 ч. 1 статті 73 Закону № 1798-VIII, у висновку має бути зазначено перелік таких заходів та процедуру їх реалізації (пункт 23.4 Регламенту ВРП).

Згідно частини 3 статті 126 Конституції України, без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Зустрічне повноваження ВРП закріплене пунктом 5 частини 2 статті 131 Конституції України.

ВРП в своїх рішеннях про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя неодноразово наголошує, що притягнення судді до кримінальної відповідальності в механізмі стримувань та противаг у системі поділу влади є однією з форм контролю за діяльністю носіїв судової влади, завданням якої має бути досягнення балансу між засадами незалежності й недоторканності суддів та кримінальною відповідальністю в разі вчинення ними кримінально караного протиправного діяння.

Щодо реалізації цього повноваження, то треба навести складну ситуацію, яка склалася після публічної заяви ВРП 17 січня 2017 року, згідно з якою окрім затримання як тимчасового запобіжного заходу, затримання під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, затримання судді чи утримання його під вартою чи арешт можуть бути здійснені виключно за її згодою.

При цьому принципово іншу позицію зайняло НАБУ, об'єднавши дві умови і стверджуючи, що затримання та арешт судді у випадках, якщо його здійснено під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, може відбуватися без згоди ВРП [318].

Суперечливу позицію в цій міжвідомчій дискусії зайняла Генеральна прокуратура України. Спочатку генпрокурор у своєму листі ініціював проведення термінових засідань ВРП і зібрання необхідного кворуму її членів для забезпечення невідкладного отримання згоди на утримання судді під вартою і

заявив про свою підтримку позиції ВРП, але згодом повністю солідаризувався із думкою НАБУ, фактично назвав позицію ВРП незаконною та закликав «утриматися від вільного трактування Конституції України, залишивши ці повноваження компетентним державним інституціям».

Як, представляється треба погодитися з А. Мірошниченком, Г. Дубовим, що перша частина положення ч. 2 ст. 126 Конституції України є диз'юнктивним судженням, оскільки використані поняття «затримання», «арешт», «взяття під варту» розділені логічними сполучниками «чи» та «або». У зв'язку з тим, що за правилами формальної логіки таке судження буде істинним у разі істинності хоча б однієї з його частин, сприймати його як цілісне неможливо. До того ж у другій частині конституційної норми вжито вислів «за винятком затримання судді», що свідчить про її зв'язок лише з окремою частиною першого речення норми («затримання»). Поширення такого зв'язку й на її інші частини було б можливим у разі наявності іншого формулювання, наприклад: «за винятком, коли суддю було затримано...» [156, с.30-31].

Порядок надання такої згоди визначається Главою 7 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» та Главою 18 Регламенту ВРП.

Цю процедуру можна представити у декілька етапів:

- внесення Генеральним прокурором або його заступником, а стосовно судді Вищого антикорупційного суду - Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора) подання про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом на розгляд ВРП, що має відповідати вимогам, встановленим Кримінальним процесуальним кодексом України, бути вмотивованим, містити конкретні факти і докази, що підтверджують вчинення суддею суспільно небезпечного діяння, визначеного Кримінальним кодексом України, обґрунтування необхідності такого затримання (утримання) з додаванням копій матеріалів, якими обґрунтовуються його доводи (щодо кожного виду запобіжного заходу подається окреме подання) (частини 2,3 статті 58 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя», п. 18.3 Регламенту ВРП);

- розподіл справи подання через автоматизовану систему і передача на перевірку члену ВРП (п. 18.4 Регламенту ВРП);
- розгляд ВРП подання про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом не пізніше ніж через п'ять днів з дня отримання подання або невідкладно на утримання під вартою чи арештом стосовно судді, який затриманий під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, після його надходження та у межах строку, визначеного КПК України (частина 1 статті 59 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя», п. 18.6 Регламенту ВРП). Під час розгляду подання ВРП має право заслухати будь-яку особу чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання, яке розглядається;
- ухвалення рішення ВРП (у нарадчій кімнаті відкритим голосуванням більшістю членів, які беруть участь у засідання ВРП) (п. 18.12 Регламенту ВРП). При ухваленні рішення ВРП має встановити, чи доводять надані стороною обвинувачення докази обставини, які свідчать про наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним суддею кримінального правопорушення; наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених ст. 177 КПК України; недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні;
- оголошення вмотивованого рішення ВРП (негайно вручається уповноваженому прокурору) (частина 1 статті 60 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя», п. 18.12 Регламенту ВРП);
- оскарження рішення ВРП про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом в порядку, визначеному КПК, як складова частина скарги на відповідну ухвалу слідчого судді про затримання судді, утримання його під вартою чи арештом (стаття 61 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя»).

Деякі автори [208], з якими не можна погодитися, вбачають у цій процедурі ознаки судового розгляду: наявність органу, який ухвалює рішення (суд); зацікавлені протилежні сторони; механізм звернення до суду; дослідження та

оцінка фактичних обставин справи; порядок ухвалення судового рішення та можливість його оскарження. Як представляється, ця процедура подібна до процедури надання згоди ВРУ на притягнення народного депутата до кримінальної відповідальності.

Тобто у даному випадку ВРП виконує функцію контролю, а її рішення про надання такої згоди мають підлягати прямому застосуванню, без подальшого рішення слідчого судді.

Таким чином, серед завдань, що стоять перед судовою владою в державі, - здобуття довіри громадян, зміцнення свого авторитету, підвищення соціального статусу у суспільстві, провідна роль у вирішенні яких належить Вищій раді правосуддя.

Висновки до Розділу 2

1. Дискреційні повноваження - поняття оціночне, тому питання віднесення тих чи інших повноважень до дискреційних необхідно розглядати в контексті кожного окремого випадку реалізації повноважень державного органу.

2. Дискреційний характер повноважень ВРП при формуванні суддівського корпусу, притягненні суддів до дисциплінарної відповідальності, вжитті заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя обумовлюється наступними передумовами:

- можливістю формування власної оцінки обставин, пов'язаних із кандидатом на посаду судді, та його особистих якостей;
- пріоритетом внутрішнього переконання кожного члена ВРП над внутрішнім переконанням кандидата на посаду судді;
- можливістю неоднозначного тлумачення понять «добročесність» і «професійна етика» при встановленні обставин, які свідчать про недобročесність судді та можуть негативно вплинути на суспільну довіру до судової влади у зв'язку з призначенням особи на посаду судді;

- можливістю встановлення строків процедур у дисциплінарних провадженнях;
- можливістю перевірки повідомлення про підозру в частині обґрунтованості підозри при вирішенні питання про застосування заходу забезпечення кримінального провадження та подання про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом в частині обґрунтованості необхідності такого затримання (утримання, арешту), вмотивованості та відповідності вимогам, встановленим Кримінальним процесуальним кодексом України;
- правовою оцінкою «втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя» в порядку статті 73 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»;
- правом вибору заходу щодо захисту судді від дискримінації та забезпечення незалежності судді та захисту авторитету правосуддя.

3. Щодо змісту розсуду, то за критерієм суб'єкта дискреція в діяльності ВРП може бути як колективною, так і індивідуальною (вирішальним є особисте переконання кожного члена ВРП, яке в підсумку визначає характер їх голосування), але внаслідок правової природи останньої як колегіального органу індивідуальний розсуд є похідним і лише субсидіарним.

4. Процедура звільнення судді з посади за станом здоров'я має бути подібною до процедури притягнення до дисциплінарної відповідальності, тому вважаємо за необхідне розширити повноваження ВРП шляхом надання права вимагати від судді висновку від нарколога та психіатра в межах порушеного провадження щодо звільнення судді за станом здоров'я.

5. З метою дотримання принципу верховенства права в діяльності Вищої ради правосуддя доцільно передбачити у частині другій статті 57 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» можливість оскарження та скасування рішення Вищої ради правосуддя про звільнення судді з підстав, визначених пунктами 3 та 6 частини шостої статті 126 Конституції України, в т.ч. з інших підстав відповідно до законодавства;

6. ВРП вживає заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя загального та індивідуального характеру.

Публічні заяви і звернення виступають інструментом належного реагування як на внутрішні, так і зовнішні виклики і загрози незалежності суддів та авторитету правосуддя та інформування суспільства про проблеми і досягнення судової влади.

Функцією щорічних доповідей про стан незалежності суддів в Україні є не тільки виявлення актуальних проблем і здобутків у сфері суддівської незалежності, а й є моніторинг подолання виявлених проблем та внесення пропозицій щодо шляхів їх вирішення.

Доцільним представляється, розробка і впровадження методології збору і аналізу на регулярній основі інформації, яка є необхідною для формування ефективної комунікації із різними цільовими групами та підвищення рівня довіри до суду

Потребує унормування взаємодія між Верховною Радою України та Вищою радою правосуддя щодо розгляду обов'язкових консультативних висновків стосовно проєктів законів про судоустрій і статус суддів, зокрема, внесення змін до Закону України «Про Регламент Верховної Ради України».

ВИСНОВКИ

1. Дослідження становлення і розвитку законодавства про суддівське врядування, генезис засад організації діяльності ВРП свідчить про те, що поява Вищої ради правосуддя є результатом поступового реформування в державі судової влади і суддівської самоорганізації, імплементації міжнародних та загальноєвропейських стандартів здійснення правосуддя.

2. Міжнародні та європейські стандарти у сфері судочинства виходять з того, що органи, метою створення яких є забезпечення незалежності суддів і їх захист, повинні бути автономними, незалежними органами судової влади, які створюють умови для здійснення суддями своїх функцій, незалежно від будь-якого контролю з боку виконавчої і законодавчої влади та без неправомірного тиску зсередини судової системи, тому існування зазначених органів у будь-якій демократичній, правовій державі є необхідною умовою, базою для становлення та функціонування реальної, незалежної, справедливої судової влади.

3. Суддівське врядування можна визначити як форму самоорганізації суддів з метою формування суддівського корпусу, який повинен відповідати високим вимогам професійної підготовки, етики та доброчесності, та управління ним зсередини, створення та забезпечення для нього таких умов функціонування, за яких діяльність суду буде прозорою, правосуддя – справедливим, неупередженим, та для забезпечення його незалежності ззовні.

4. Конституційно-правова природа ВРП як органу державної влади характеризується наступними ознаками: колегіальність, незалежність, непідконтрольність і непідзвітність іншим органам державної влади; незалежність її членів, які не підзвітні й не підконтрольні суб'єктам їх призначення; виконання функцій державного управління у сфері формування суддівського корпусу, участі в адмініструванні судів, дисциплінарної відповідальності суддів і прокурорів, що належить до публічних завдань держави.

5. Вища рада правосуддя як орган державної влади і суддівського врядування зобов'язана діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб,

що передбачені Конституцією та законами України, в той час як діяльність органів суддівського самоврядування базується на корпоративних нормах цих органів.

6. Конституційно-правові засади організації діяльності Вищої ради правосуддя визначаються сукупністю елементів: основних принципів організації та діяльності, гарантій діяльності, функцій і повноважень ВРП, особливостей формування та структури ВРП, процедурних питань.

7. Основним аксіологічним принципом організації діяльності ВРП є принцип верховенства права, незалежності суду і суддів як у відносинах зі владою і суспільством, так і у відносинах зі сторонами по будь-якій судовій справі, як складова гарантії належного та законного здійснення прав та свобод людини, поваги до прав людини та неупередженого застосування права.

8. Конституційно-правові гарантії діяльності Вищої ради правосуддя - це юридично закріплені умови, засоби та способи, форми, що фактично забезпечують можливість реалізації повноважень та спрямовані на охорону визначеного Конституцією та іншими нормативно-правовими актами статусу Вищої ради правосуддя в Україні.

9. Повноваження ВРП можна згрупувати за трьома функціями: щодо формування суддівського корпусу; щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора; щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя.

10. Дискреційні повноваження - поняття оціночне, тому питання віднесення тих чи інших повноважень до дискреційних необхідно розглядати в контексті кожного окремого випадку реалізації повноважень державного органу.

11. Дискреційний характер повноважень ВРП при формуванні суддівського корпусу, притягненні суддів до дисциплінарної відповідальності, вжитті заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя обумовлюється наступними передумовами:

- можливістю формування власної оцінки обставин, пов'язаних із кандидатом на посаду судді, та його особистих якостей;

- пріоритетом внутрішнього переконання кожного члена ВРП над внутрішнім переконанням кандидата на посаду судді;
- можливістю неоднозначного тлумачення понять «добročесність» і «професійна етика» при встановленні обставин, які свідчать про недобročесність судді та можуть негативно вплинути на суспільну довіру до судової влади у зв'язку з призначенням особи на посаду судді;
- можливістю встановлення строків процедур у дисциплінарних провадженнях;
- можливістю перевірки повідомлення про підозру в частині обґрунтованості підозри при вирішенні питання про застосування заходу забезпечення кримінального провадження та подання про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом в частині обґрунтованості необхідності такого затримання (утримання, арешту), вмотивованості та відповідності вимогам, встановленим Кримінальним процесуальним кодексом України;
- правовою оцінкою «втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя» в порядку статті 73 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»;
- правом вибору заходу щодо захисту судді від дискримінації та забезпечення незалежності судді та захисту авторитету правосуддя.

12. За критерієм суб'єкта дискреція в діяльності ВРП може бути як колективною, так і індивідуальною (вирішальним є особисте переконання кожного члена ВРП, яке в підсумку визначає характер їх голосування), але внаслідок правової природи останньої як колегіального органу індивідуальний розсуд є похідним і лише субсидіарним.

13. Процедура звільнення судді з посади за станом здоров'я має бути подібною до процедури притягнення до дисциплінарної відповідальності, тому вважаємо за необхідне розширити повноваження ВРП шляхом надання права вимагати від судді висновку від нарколога та психіатра в межах порушеного провадження щодо звільнення судді за станом здоров'я.

14. Публічні заяви і звернення як заходи публічного характеру виступають інструментом належного реагування як на внутрішні, так і зовнішні виклики і загрози незалежності суддів та авторитету правосуддя та інформування суспільства про проблеми і досягнення судової влади.

Функцією щорічних доповідей про стан незалежності суддів в Україні є не тільки виявлення актуальних проблем і здобутків у сфері суддівської незалежності, а й є моніторинг подолання виявлених проблем та внесення пропозицій щодо шляхів їх вирішення.

15. З метою дотримання принципу верховенства права в діяльності Вищої ради правосуддя: по-перше, необхідно передбачити у частині другій статті 57 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» можливість оскарження та скасування рішення Вищої ради правосуддя про звільнення судді з підстав, визначених пунктами 3 та 6 частини шостої статті 126 Конституції України, в т.ч. з інших підстав відповідно до законодавства; по-друге, доцільним представляється, розробка і впровадження методології збору і аналізу на регулярній основі інформації, яка є необхідною для формування ефективної комунікації із різними цільовими групами та підвищення рівня довіри до суду, та унормування взаємодії між Верховною Радою України та Вищою радою правосуддя щодо розгляду обов'язкових консультативних висновків стосовно проєктів законів про судоустрій і статус суддів, зокрема, внесення змін до Закону України «Про Регламент Верховної Ради України».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдулин Р.С. Судебное управление как структурно-функциональный элемент в системе советского государственного управления. *Genesis: исторические исследования*. 2014. № 3. С. 16-36. URL: <https://bit.ly/2R9Khj1>, <http://doi.org/10.7256/2306-420X.2014.3.11044>.
2. Абушенко Д.Б. Судебное усмотрение в гражданском и арбитражном процессе. М.: Норма, 2002. 176 с.
3. Авер'янов В.Б. Органи виконавчої влади в Україні. К.: Ін Юре, 1997. 48 с.
4. Адміністративне право України: Академічний курс: підруч.: у двох томах: том 1. Загальна частина / ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). К.: Видавництво «Юридична думка», 2004. 584 с.
5. Адушкин Ю.С. Дисциплинарное производство в СССР. Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 1986. 128 с.
6. Алекси Р. Понятие и действительность права (ответ юридическому позитивизму) / Р. Алекси; пер. с нем. М.: Инфотропик Медиа, 2011. 192 с.
7. Аллан Т.Р. С. Конституційна справедливість. Ліберальна теорія верховенства права / пер. з англ. Р. Семківа. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська Академія», 2008. 385 с.
8. Баглай М.В., Туманов В.А. Малая энциклопедия конституционного права. М.: Издательство БЕК, 1998. 519 с.
9. Бакаянова Н.М. Функціональні та організаційні основи адвокатури України : дис. ... д-ра юрид. наук / спеціальність 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2017. 395 с.
10. Балабаєва З.В. Демократичне врядування: поняття та сутність. *Актуальні проблеми державного управління*. 2007. Вип. 3(31). С. 4-11.
11. Бангалорські принципи поведінки суддів від 19 травня 2006 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_j67.

12. Барак А. Судейское усмотрение / А. Барак; пер. с англ.; вступ. ст. чл.-корр. РАН, д.ю.н., проф. М.В. Баглая. М.: Норма, 1999. 376 с.
13. Бахарева Г. Порухення правил суддівської етики як підстава для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. *Слово Національної школи суддів України*. 2014. №2(7). С. 75-81.
14. Бенедесюк І.М. Нові конституційні повноваження та порядок формування Вищої ради правосуддя. *Юридична практика*. 2016. С. 24.
15. Берг Л.Н. Судебное усмотрение и его пределы : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история правовых учений» / Л.Н. Берг ; Уральская гос. юрид. академия. Екатеринбург, 2008. 21 с.
16. Бирик С.П. Словник іншомовних слів / С. П. Бирик, Г. М. Сютя. Х. : Консум, 2006. 380 с.
17. Бирило В.Н. Проблемы юриспруденции: избранные труды. Минск: Право и экономика, 2010. 470 с.
18. Білова О.В. Проблеми суддівського самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / спеціальність 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура.; Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2008. 19 с.
19. Білова О.В. Роль органів суддівського самоврядування у забезпеченні незалежності суддів. *Право і безпека*. 2006. № 5. С. 14-18.
20. Блог Сергея Алексеева. URL: https://lb.ua/blog/sergiy_alekseev/440243_shcho_sud_priydeshniy_gotuie.html.
21. Божик В.І. Ефективність судової реформи в контексті законодавчих новел щодо суддівського врядування. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 24-25 жовтня 2019 р.); [редкол.: О.В. Щербанюк (голова), А.С. Цибуляк-Кустевич (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2019. С. 12-13.

22. Божко В.М. Аналіз співвідношення змісту термінів «засада» і «принцип» крізь призму правових позицій Конституційного Суду України. *Вісник Львівського університету*. Серія «Юридична». 2011. Вип. 54. С. 124–132.

23. Боровицький О. Дискреційний характер повноважень Вищої ради правосуддя з формування суддівського корпусу. *Evropský politický a právní diskurz*. 2020. Vol. 7. Iss. 4. P. 160-167.

24. Боровицький О.А. Заходи щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя. Весняні юридичні читання - 2020. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки. Випуск XXVII: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Весняні юридичні читання – 2020». 30 квітня 2020 р., Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2020. С. 67-69.

25. Боровицький О.А. Конституційно-правові засади діяльності Вищої ради правосуддя. *Правове забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, безпековий, інтелектуальний простір: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Хмельницький, 23 квітня 2019 року) / За ред. О.Г. Турченко. Вінниця, Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. С. 270-273

26. Боровицький О.А. Суддівське врядування та суддівське самоврядування як гарантія незалежності судової влади. *Університетські наукові записки*. 2019. Том 18. №3 (71). С. 367-377.

27. Боровицький О.А. Щодо забезпечення принципу незалежності суддів Конституційним Судом України. *Журнал східноєвропейського права*. 2020. №77. С. 163-168. URL: <http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2020/06/borovytskyi-77-.pdf>.

28. Боровицький О.А. Щодо заходів забезпечення незалежності суддів. Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том VIII: діалог у розвитку науки та освіти / [Ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін - Ужгород - Київ - Херсон: Посвіт, 2020. С. 275-277.

29. Боровицький О.А. Принцип незалежності судів та суддів в практиці Конституційного Суду України. *Юридична наука нового часу: традиції та вектори розвитку*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м.Одеса, 13 березня 2020 року). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 151-154.
30. Бринцев В.Д. Судебная власть. Правосудие: пути реформирования в Украине. Харьков : Ксилон, 1998. 186 с.
31. Будут ли наказывать судей за нарушение «этических» норм? URL: <http://www.judges.org.ua/dig4004.htm>.
32. Ведёрникова О. Отбор кандидатов на судебные должности: опыт США. *Советская юстиция*. 1993. № 5. С. 13-14.
33. Велика хартія суддів. Консультативна рада європейських суддів. Основоположні принципи (прийнята у Страсбурзі, 17 листопада 2010 року КРЄС (2010)). *Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства*. Київ, 2015. С. 67-69
34. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
35. Венгер В.М. Обмеження дискреційних повноважень як складова принципу верховенства права. *Наукові записки НаУКМА*. 2013. Т. 144-145. *Юридичні науки*. С. 49-54.
36. Верба І.О. Відкритість судової влади як гарантія права на доступ до правосуддя: теоретико-правові засади. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 7. С. 54-61. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2016_7_8.
37. Виноградова Л.Є. Юридична відповідальність суддів загальних судів України: Автореф. дис. ...канд. юрид. наук / спеціальність 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура». Одеська національна юридична академія. Одеса, 2004. 16 с.
38. Висновок № 1(2001) Консультативної ради європейських суддів для Комітету Міністрів Ради Європи про стандарти незалежності судових органів та

незмінюваність суддів від 1.01.2001 року. *Міжнародні стандарти незалежності суддів*: Збірка документів. К.: Поліграф-Експрес, 2008. С.107-125.

39. Висновок № 3(2002) Консультативної Ради європейських суддів для Комітету Міністрів Ради Європи про принципи та правила, що регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, етичні норми, несумісну з посадою поведінку та неупередженість від 19 листопада 2002 року. *Міжнародні стандарти незалежності суддів*: Збірка документів. К.: Поліграф-Експрес, 2008. С. 130-147.

40. Висновок № 588/2010, CDL-AD (2010) 029 від 18 жовтня 2010 р. щодо Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a31#Text.

41. Висновок № 7(2005) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи з питання «Правосуддя та суспільство», схвалений 23-25 листопада 2005 року. URL: <http://www.arbitr.gov.ua/files/pages/%D0%92%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BA%20%E2%84%96%207.pdf>.

42. Висновок №10 (2007) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо судової ради на службі суспільства. Офіційний сайт судової влади України, схвалений 21-23 листопада 2007 року. URL: https://court.gov.ua/userfiles/visn_10_2007.pdf.

43. Висновок №190 (1995) Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо заявки України на вступ до Ради Європи (26 вересня 1995 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_590#Text.

44. Висновок Головного науково-експертного управління ВРУ щодо проекту закону «Про Вищу раду правосуддя» від 17.10.2016 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60102.

45. Висновок Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо пере-

завантаження влади» (реєстр. № 1066 від 29.08.2019 року). *Верховна Рада України*. URL : <http://bit.ly/2IVWQKv>

46. Висновок Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) щодо змін до законодавчих актів, які регулюють статус Верховного Суду та органів суддівського врядування, прийнято Венеціанською комісією на її 121-му пленарному засіданні (м. Венеція, 6-7 грудня 2019 року). URL: <https://www.echr.com.ua/document/visnovok-shhodo-zmin-do-zakonodavchix-aktiv-yaki-regulyuyut-statusverhovnogo-sudu-ta-organiv-suddivskogo-vryaduvannya/>.

47. Висновок Конституційного Суду України від 20 січня 2016 року № 1-в/2016 у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України. URL: <http://www.ccu.gov.ua/uk/index>.

48. Висновок Конституційного Суду України від 30 січня 2016 р. № 2-в/2016 у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності доопрацьованого законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України. URL: <http://www.ccu.gov.ua/uk/index>.

49. Висновок Центру політико-правових реформ на проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування». URL: <https://pravo.org.ua/ua/news/20873883-visnovok-na-proekt-zakonu-ukrayini-pro-vnesennya-zmin-do-deyakh-zakoniv-ukrayini-schodo-diyalnosti-organiv-suddivskogo-vryaduvannya>.

50. Висновок щодо законопроекту про судоустрій та законопроекту про статус суддів в Україні. Схвалено Венеціанською Комісією на її 70-й пленарній сесії (м. Венеція, 16-17 березня 2007 р.). URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf>.

51. Відкрите звернення Ради суддів України щодо проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності органів

суддівського врядування» № 1008 від 29 серпня 2019 року. URL: <http://rsu.gov.ua/uploads/news/rsu1008-571f9278a3.pdf>.

52. Відповідь Вищої ради правосуддя на електронний запит (вх. №53/16/16-19 від 05 червня 2019 року) щодо надання статистичної інформації про скарги, які надійшли на розгляд до Вищої ради правосуддя від 21.06.2019 року №23690/0/9-19. URL: <https://drive.google.com/file/d/1Y30KdSdzqiHrouY4szK0xtAgAHoHXlQ1/view>.

53. Відсторонення від здійснення правосуддя. *Офіційний сайт Вищої ради правосуддя*. URL: http://www.vru.gov.ua/add_text/157, <https://hcj.gov.ua/release>.

54. Гаєвська Ю.С. Конституційно-правові засади права власності у системі засад конституційного ладу. *Форум права*. 2014. № 3. С. 51–54.

55. Гасс Шт. Відповідальність суддівської спільноти і конкретних суддів за незалежність від інших гілок влади і перед суспільством (у світлі діяльності Першої дослідницької комісії Міжнародної асоціації суддів). Центр суддівських студій, 15–16 вересня 2005 р. С. 5-12.

56. Гвоздецкий А. Международное браво. *Юридическая практика*. 05.02.2019 р. №6/1102. URL: <https://pravo.ua/articles/mezhdunarodnoe-bravo/>.

57. Георгіца А.З. Конституційне право зарубіжних країн. Чернівці: Рута, 2001. 431 с.

58. Глущенко С. Що розуміти під професійною етикою та доброчесністю в контексті кваліфікаційного оцінювання суддів? *Закон і Бізнес*. URL: <http://zib.com.ua/ua/>.

59. Головченко В.В. Вища рада: відділ кадрів чи орган влади? *Юридичний вісник України*. 2001. 8-14 березня. С. 10-11.

60. Гом'єн Д. Короткий путівник по Європейській конвенції з прав людини / Д. Гом'єн; [пер. Т. Іваненко, О. Павличенка]. Львів: Кальварія, 1998. 173 с.

61. Гончаренко О.В. Актуальні питання притягнення суддів до відповідальності (частина перша). *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. №1(5). С. 77-92.

62. Гончаренко О.В. Вища рада юстиції в системі органів державної влади. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2010. №3. С. 6-17.
63. Городовенко В.В. Проблеми становлення незалежної судової влади в Україні: Монографія. К.: Фенікс, 2007. 224 с.
64. Городовенко В.В. Роль органів суддівського самоврядування в забезпеченні незалежності судової влади. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. №1. С. 118-121.
65. Гришук В.К. Окремі проблеми суддівського самоврядування в Україні. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 24-25 жовтня 2019 р.); [редкол.: О.В. Щербанюк (голова), А.С. Цибуляк-Кустевич (відпов. секр.) та ін.]*. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2019. С. 16-18.
66. Гудима Н.В. Принципи відкритості та прозорості в діяльності органів державного управління України : автореф. дис... канд. наук з держ. упр.; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. К., 2008. 20 с.
67. Гусарев С.Д., Олійник А.Ю., Слюсаренко О.Л. Загальна теорія держави і права (терміни, визначення, елементи змісту): навч. посібник. К.: НАВСУ, 2000. С. 64
68. Дайси А.В. Основы государственного права Англии / А.В. Дайси; пер. с англ. / Антология мировой правовой мысли: в 5 т. Т. 3: Европа. Америка: XVII - XX вв. М.: Мысль, 1999. С. 485-492.
69. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка. В 4 т. Т. 3 Москва : Рус. яз., 1990. 556 с.
70. Дело Бакли (Buckley) против Соединенного Королевства: Постановление Европейского суда по правам человека от 25.08.1996 года. URL: <https://www.srji.org/resources/search/41/>.
71. Дело Фадеева (Fadeyeva) против России: Постановление Европейского суда по правам человека от 19 мая 2005 года. URL: <https://memohrc.org/ru/news/fadeeva-protiv-rossii-fadeyeva-v-russia-no-5572300-russkiy-tekst>.

72. Джефферсон Т. Автобіографія. Заметки о штате Виргиния / сост. и общ. ред. А.А. Фурсенко. Л.: Наука, 1990. 316 с.
73. Долежан В.В. Юрисдикційна діяльність Вищої ради юстиції та шляхи її удосконалення. *Конституційно-правовий статус Вищої ради юстиції: позиції теорії та практики*: Матеріали наук.-практ. конф. (Одеса, 5 жовтня 2012 р.). Одеса, 2012. 151 с.
74. Дроздов О.М. Висновки та пропозиції щодо проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» (Реєстр. № 1008) URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/3e655c2438dfc9eef4b7_file.pdf.
75. Дудченко В.В. Традиція правового розвитку: плюралізм правових вчень. О.: Юридична література, 2006. 304 с.
76. Енциклопедія державного управління у 8-ми томах / наук. ред. колегія: В.С. Загорський (голова), С.О. Телешун (співголова) та ін. Львів: ЛПІДУ НАДУ, 2011. Том 8: Публічне врядування. 630 с.
77. Євдокимов В.О. Запобігання корупції серед суддів: правові проблеми. *Право України*. 1999. №5. С. 54-57.
78. Європейська хартія про закон «Про статус суддів» (8-10 липня 1998 року) / Міжнародні стандарти незалежності суддів: Збірка документів. К.: Поліграф-Експрес, 2008. С. 91-95.
79. Європейські стандарти в галузі свободи слова. М-во юстиції України. К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2002. 232 с.
80. Єгорова В.С. Деякій порівняльний досвід формування суддівського корпусу України і зарубіжних країн. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право: зб. наук. праць*. 2010. № 2(6). URL: <http://ela.kpi.ua/handle/123456789/5852>.
81. Єрмоменко В. Призначення на посаду: актуальні питання теорії та практики. *Право України*. 2000. № 6. С. 39-43.

82. Забезпечення кваліфікованого захисту прав людини: ключові проблеми та подальші кроки, матеріали Української Гельсінської спілки з прав людини. URL: <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1173093243>.

83. Загальна (Універсальна) хартія судді (схвалена Міжнародною Асоціацією Суддів 17 листопада 1999 року, Тайпей (Тайвань) / Міжнародні стандарти незалежності суддів: Збірка документів. К.: Поліграф-Експрес, 2008. С. 35-38.

84. Загальне адміністративне право: підручник / [Гриценко І.С., Мельник Р. С., Пухтецька А.А. та ін-ші]; за заг. ред. І. С. Гриценка. К.: Юрінком Інтер, 2017. 568 с.

85. Закалюк А. Наукове обґрунтування законодавчого регулювання порядку добору та рекомендації до призначення кандидатів на посаду судді. *Вісник Академії правових наук України*. 2008. №3(54). С. 222-233.

86. Закурін М.К. Дискреція - дія на власний розсуд. Поняття та прояв. *Вісник господарського судочинства*. 2009. №4. С. 17-24.

87. Запорожець М. Система органів організаційного забезпечення діяльності судів України. *Право України*. 2004. № 2. С. 72-75.

88. Заява VIII позачергового з'їзду суддів України «Про концептуальні засади подальшого здійснення судової реформи в Україні» від 7 грудня 2007 р. URL: <http://court.gov.ua/969076/25546756787567/>.

89. Звіт за результатами дослідження «Ставлення громадян України до судової влади» / Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. Київ, 2019. 28с. URL: <http://rsu.gov.ua/uploads/article/final-report-survey-e07f150174.pdf>.

90. Звіт про незалежність та неупередженість суддів у державах-членах Ради Європи за 2017 рік, підготовлений Бюро КРЄС на запит Генерального Секретаря Ради Європи та затверджений 7 лютого 2018 року. URL: <http://rm.coe.int/ccje-bu-2017-11e-07-02-2018-docx-uk-edited-ak/16807bee35>.

91. Игнатьев А.С. Усмотрение как правовая общетеоретическая категория и алгоритм его отраслевого анализа (на примере сферы судебного

конституционного контроля): дисс. ... кандидата юридических наук: Специальность 12.00.01 – теория и история права и государства; история учений о праве и государстве; Специальность 12.00.02 – конституционное право; конституционный судебный процесс; муниципальное право / Северо-Западный институт управления – филиал ФГБОУ ВО «Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации». СПб, 2015. 202с. URL: <https://disser.spbu.ru/files/disser2/1085/disser/8mFtWLb820.pdf>.

92. Испания. Конституция и законодательные акты [сост. и вступ. ст. В.А. Савина, пер. с исп. Э. М. Борисова и др., под ред. и с вступ. ст. Н.Н. Разумовича]. М.: Прогресс, 1982. 352 с.

93. Италия: Конституция и законод. акты: / Пер. с ит. / Редкол.: В.А. Туманов (пред.) и др.; Сост. Н.Ю. Попов; Под ред. В.А. Туманова; Вступ. ст. Т.А. Васильевой и Н.Ю. Попова. М.: Прогресс, 1988. 392 с.

94. Ігонін Р.В. Делеговані державою управлінські повноваження органам суддівського самоврядування: правова природа та доцільність надання. *Часопис Київського університету права*. 2011. №1. С. 116-120.

95. Ігонін Р.В. Контрольно-наглядові повноваження Вищої ради юстиції як критерій її позиціонування в системі поділу державної влади в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 4. С. 121-124.

96. Інструменти зміцнення довіри до суду в Україні: аналітична записка (26 вересня 2019 року). URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2019/09/%D0%A6%D0%9F%D0%9F%D0%A0-final-UA-2.pdf>.

97. Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Вищої ради правосуддя у 2019 році. Київ, 2019. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/analiz_za_2019_rik.pdf.

98. Караваєв В.С. Щодо вдосконалення конституційного статусу Вищої ради юстиції. Аналітична записка. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/politika/schodo-vdoskonalennya-konstituciynogo-statusu-vischoi-radi-yusticii#_ftn19.

99. Кивалов С.В. Перспективы совершенствования правового статуса Высшего совета юстиции в процессе конституционной реформы в Украине. *Конституційно-правовий статус Вищої ради юстиції: позиції теорії та практики*. Матеріали Міжнародн.наук.-практ.конф. 5 жовтня 2012. Одеса, 2012. 151 с.
100. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35-36. № 37. Ст. 446.
101. Кодекс суддівської етики, затв. XI черговим з'їздом суддів України 22.02.2013 року URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/7EE5086FAF9454F5C2257B1F0048AC02?opendocument>.
102. Колесниченко В.М. Роль і місце Вищої ради юстиції в системі органів державної влади. *Конституційно-правовий статус Вищої ради юстиції: позиції теорії та практики*: Матеріали наук.-практ. конф. (Одеса, 5 жовтня 2012 р.). Одеса, 2012. 151 с.
103. Колесниченко В.М. Формування складу Вищої ради юстиції за європейськими стандартами. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. №3 (7). С. 6-24.
104. Коліушко І. Аналіз Закону України «Про судоустрій України», прийнятого Верховною Радою України 7 лютого 2002 року. URL: <http://pdp.org.ua/analytics/authorities/942-65a-a4-visnyk-7-2002>.
105. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Державне будівництво і місцеве самоврядування: Навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2000. 304 с.
106. Колпаков В.К. Адміністративне право України: підруч. К.: Юрінком Інтер, 1999. 736 с.
107. Коментар до Кодексу суддівської етики, затверджений рішенням Ради суддів України від 04 лютого 2016 року №1. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/events/komentar-do-kodeksu-suddivskoi-etiki>.
108. Константи́й О.В. Щодо проблеми реалізації принципу верховенства права у сфері діяльності судової влади в Україні. *Вісник Верховного Суду України*. 2009. № 8. С. 41–44.

109. Конституции государств Европейского Союза / Под общ. ред. и со вст. ст. директора ИЗСП при Правительстве РФ Л.А. Окунькова. М.: Норма-ИНФРА, 1999. 816 с.
110. Конституции государств Европы: В 3-х т. / Под общ. ред. и со вст. ст. директора ИЗСП при Правительстве РФ Л.А. Окунькова. М.: Норма, 2001. Т.1. 824 с.
111. Конституции государств Европы: В 3-х т. / Под общ. ред. и со вст. ст. Л.А. Окунькова. М.: Норма, 2001. Т. 2. 840 с.
112. Конституционное право зарубежных стран: Учеб. для вузов / Под общ. ред. М.В. Баглая, Ю.И. Лейбо, Л.М. Энтина. М.: Норма-Инфра, 1999. 832 с.
113. Конституция Словацкой Республики, принятая 01 сентября 1992 года. URL: <https://tinyurl.com/y4kb2mg5>.
114. Конституції нових держав Європи та Азії / Упоряд. С. Головатий. К.: Укр. Правн. Фундація; Право, 1996. 544 с.
115. Конституційне право України / За ред. В.Ф. Погорілко. К.: Наукова думка, 1999. 734 с.
116. Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 8 червня 1995 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 18. Ст. 133.
117. Конституція Італійської Республіки (з передмовою Володимира Шаповала). Київ. 2018. 62 с.
118. Конституція України, прийнята 28.06.1996 року *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.
119. Консультативний висновок щодо законопроекту № 2271, затверджений Рішенням Вищої ради правосуддя від 14 листопада 2019 року № 2997/0/15-19. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/770>.
120. Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів:

затверджена Указом Президента України від 10 травня 2006 р. № 361/2006 URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/361/2006>.

121. Концепція побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. URL:

https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/media/ECITC_Koncepcia.pdf?fbclid=IwAR17Hjsx0nm89wFwMxfX8JCq_KtK94tBdE4ahYyXl86KhchlsOKY4TlZ2Gs.

122. Коротун О.М. Організація і функції суддівського самоврядування за законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / спеціальність 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура. Академія адвокатури України. Київ, 2009. 20 с.

123. Кравченко В.В. Конституційне право України: навч. посібник. К.: Атіка, 2004. 512 с.

124. Кривенко В.В. Демократизація судової системи України: проблеми і перспективи : автореф. дис. ...канд. юрид. наук. Одеса, 2006. 19 с.

125. Кривенко В.В. Щодо статусу та ролі Вищої ради юстиції (з позицій подальшого проведення судово-правової реформи в Україні). *Конституційно-правовий статус Вищої ради юстиції: позиції теорії та практики*: Матеріали наук.-практ. конф. (Одеса, 5 жовтня 2012 р.). Одеса, 2012. 151 с.

126. Крижова О.Г. Дискреційні повноваження суду в контексті дотримання принципу верховенства права. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2015. № 827. С. 159-162. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2015_827_28.

127. Крусян А.Р. Верховенство права та верховенство прав людини як принципи сучасного українського конституціоналізму. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2007. Вип. 427. С. 32–35.

128. Крусян А.Р. Конституційно-правові засади діяльності Вищої ради юстиції. *Конституційно-правовий статус Вищої ради юстиції: позиції теорії та практики*: Матеріали наук.-практ. конф. (Одеса, 5 жовтня 2012 р.). Одеса, 2012. 151 с.

129. Крусян Р.А. Реформування системи судоустрою України: досвід, сучасність, тенденції: Дис. ... канд. юрид. наук / спеціальність 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» (081 – Право). Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2018. 255 с.

130. Куйбіда Р.О. Реформування правосуддя в Україні: стан і перспективи : монографія. Київ : Атіка, 2004. 288 с.

131. Курганський О.В. До питання щодо суддівського врядування. *Творчий шлях вченого: до 80-річчя професора В. В. Долежана* / відп. ред. Н. М. Бакаянова. Одеса : Юридична література, 2018. С. 152–154.

132. Кухта М.М. Конституційно-правові засади формування корпусу професійних суддів: порівняльно-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук / спеціальність 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право (081-Право). Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет». Ужгород, 2019. 189 с.

133. Кухта М.М. Правове значення незалежності суддів в аспекті забезпечення якісного результату судової реформи. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. Спецвипуск Т. 2. С. 143-146.

134. Кучерявенко М.П. Особливості розсуду в податково-правовому регулюванні. *ScienceRise: Juridical Science*. 2017. № 1(1). С. 37-41.

135. Леськів С.Р. Правовий статус суддівського самоврядування України в контексті забезпечення професійних прав суддів : дис. ... канд. юрид. наук / спеціальність 12.00.10 - судоустрій; прокуратура та адвокатура. Приватний вищий навчальний заклад «Львівський університет бізнесу та права». Львів. 2016. 196 с.

136. Лист Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 30 січня 2020 року № 21-162/20 за підписом в.о. керівника секретаріату О.О. Биструшкіна (на лист від 17 січня 2020 року № 1480/0/9-20) / Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні: Щорічна доповідь за 2019 рік, затверджена рішенням Вищої ради правосуддя від 9 квітня 2020 року № 933/0/15-20. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2019_rik.pdf.

137. Лист Вищої ради правосуддя на запит (від 24.01.2018 року за вх. №1/4/16-18) щодо надання статистичних даних за період з 1 січня по 31 грудня 2017 року стосовно підстав, з яких членами Вищої ради правосуддя дисциплінарні скарги залишалися без розгляду та поверталися скаржникам, від 30.01.2018 року №2908/0/9-18. URL: https://drive.google.com/file/d/1_Ei6_V741riayAN3W5fX8hZlUWfofJZ2/view.

138. Лист ВРП від 01.03.2018 року №7334/0/9-18. URL: https://drive.google.com/file/d/1lRQp0rr9bvY9YS8Y_p16zC7-k3Na-W5S/view.

139. Лист ДСА України від 31 січня 2020 року № 16-2242/20 за підписом в. о. Голови ДСА України Л. Гізатуліної / Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні: Щорічна доповідь за 2019 рік, затверджена рішенням Вищої ради правосуддя від 9 квітня 2020 року № 933/0/15-20. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2019_rik.pdf.

140. Лобойко Л.М. Кримінальний процес України: підручник. Київ: Істина, 2014. 432 с.

141. Лукаидес Л.Г. Принцип верховенства права и права человека. URL: <http://www.zonazakon.ru>

142. Лукманова З.М. Реализация судом права на судебное усмотрение при рассмотрении уголовного дела. *Вопросы осуществления прав и обязанностей в развитии социалистическом обществе*: сб. Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1983. С. 100-104.

143. Лях М. Зарубіжні моделі органів суддівського самоврядування. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Випуск 4 (12). С. 92-96.

144. Мадридські принципи щодо зв'язку між засобами масової інформації та суддівською незалежністю. URL: http://www.fair.org.ua/content/library_doc/Annex_43_Court_Communications_Book_UKR.pdf.

145. Макаренко А.С. Значення судової практики в обмеженні суддівського розсуду в кримінальному праві. *Актуальні проблеми держави і права*. 2015. Вип. 75. С.169-175. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2015_75_27.

146. Марочкін І.Є. Органи, що забезпечують формування суддівського корпусу. *Проблеми законності*. 2012. Вип. 120. С. 239-246.
147. Марцеляк О.В. Конституційні засади виборчого права України (загальнотеоретична характеристика). *Право України*. 2013. № 5. С. 38–45
148. Марцеляк С.М. Поняття та риси засад виборів народних депутатів України. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. Серія «Право». 2013. № 1077. Вип. 15. С. 61–66
149. Марчак В.Я. Окремі проблеми формування суддівського корпусу в розрізі судової реформи в Україні. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 24-25 жовтня 2019 р.)*; [редкол.: О. В. Щербанюк (голова), А. С. Цибуляк-Кустевич (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2019. 336 с.
150. Мельник Г.П. Судовий розсуд (дискреція) як явище правової системи. *Наукові записки НаУКМА*. 2009. Т. 90. Юридичні науки. С. 44-47.
151. Мельник М.І., Хавронюк М.І. Статус Вищої ради юстиції в контексті законодавчих пропозицій. *Життя і право*. 2004. №1. С. 28-32.
152. Михеєнко М.М., Нор В.Т., Шибіко В.П. Кримінальний процес України: підручник ; 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Либідь, 1999. 536 с.
153. Міжнародні стандарти незалежності суддів : зб. док. / відповід. за випуск А.Г. Алексєєв. К. : Поліграф-Експрес, 2008. 184 с.
154. Міжнародні стандарти та кращий досвід в галузі дисциплінарної відповідальності суддів. Підготовлено експертами Проекту USAID «Справедливе правосуддя» (Контракт № AID-121-C-11-00002). URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2018/06/FAIR_Standards_Judicial_Disciplinary_Procedure_FINAL.pdf.
155. Мірінович У.А. Принципи (засади) організації судової влади, що закріплені в спеціальному законодавстві України про судоустрій : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2012. 20 с.

156. Мірошніченко А., Дубов Г. Чи допустиме взяття під варту або арешт суддів, затриманих «на гарячому», без згоди ВРП. *Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти*. 2017. №2. С. 29-32.
157. Модернизация статуса судьи: современные международные подходы: моногр. / отв. ред. Т. Н. Нешатаева. М.: Норма ; ИНФРА-М, 2011. 336 с.
158. Молдован В. В., Мельник С. М. Судуострій України : навч. посіб. Київ: Алерта, 2013. 280 с.
159. Монтескье Ш.-Л. О духе законов. М.: Мысль, 1999. 672 с.
160. Морщакова Т.Г. Проблемы совершенствования законодательства о дисциплинарной ответственности судей. *Проблемы совершенствования советского законодательства*. 1987. Вып. 32,33 С. 184-198.
161. Москвич Л.М. Напрями оптимізації судуострою України. *Вісник Верховного Суду України*. 2011. № 4 (128). С. 25- 32.
162. Москвич Л.М. Стратегічне бачення наступних кроків судової реформи. III Судово-правовий форум «Судова реформа в Україні: європейський вектор» (19-20 березня 2015 року). С. 93-97. URL: <https://goo.gl/nUq8F5>.
163. Москвич Л.М. Звільнення судді за станом здоров'я як самостійна підстава припинення статусу судді: проблеми правозастосування. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 24-25 жовтня 2019 р.); [редкол.: О.В. Щербанюк (голова), А.С. Цибуляк-Кустевич (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2019. С. 27-30.
164. Надолішній П.І. Концепція демократичного врядування: сутність і проблеми формування та реалізації. *Актуальні проблеми державного управління*. 2007. Вип. 2(30). С.169-177.
165. Назаров І.В. Правовий статус Вищої ради юстиції: монографія. Х., 2006. 208 с.
166. Назаров І.В. Проблематика формування складу Вищої ради юстиції. *Конституційно-правовий статус Вищої ради юстиції: позиції теорії та*

практики: Матеріали наук.-практ. конф. (Одеса, 5 жовтня 2012 р.). Одеса, 2012. 151 с.

167. Назаров І.В. Правовий статус Вищої ради юстиції: дис. ... канд. юрид. наук / спеціальність 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура. Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2005. 200с.

168. Назаров І.В. Правовий статус Вищої ради юстиції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук; Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого. Харків, 2005. 20 с.

169. Обрусна С.Ю. Адміністративно-правові засади реформування судової системи України : дис. ... на здобуття наук. ступеня д-ра. юрид. наук. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2011. 430 с.

170. Обрусна С.Ю. Зарубіжний досвід судового управління та можливості його використання при реформуванні судової системи України. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2010. № 4. С. 52-73.

171. Овсяннікова О. Професійна етика суддів та працівників суду як чинник, що впливає на формування громадської думки. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 8. С. 196-200. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2016_8_39.

172. Овчаренко О.М. Юридична відповідальність суддів: питання теорії і практики: автореф. дис. ... доктора юрид. наук / спеціальність 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура. Національний університет «Одеська юридична наука». Одеса, 2018. 45 с.

173. Овчаренко О.М. Порухення етичних норм як підстава відповідальності судді. *Теорія і практика правознавства*. 2013. Вип. 2. С. 1-12. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_2_71.

174. Оніщенко Н.М. Принцип верховенства права: необхідність системного аналізу та вивчення. Верховенство права як принцип правової системи: проблеми теорії: монографія/за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Юридична думка, 2008. 320 с.

175. Опаленко Д.А. Контрольна влада в Україні: від Вищої ради юстиції до Вищої ради правосуддя: автореф. дис. ... канд. юрид. наук; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2016. 20 с.

176. Опаленко Д.А. Контрольна влада в Україні: від Вищої ради юстиції до Вищої ради правосуддя: Дис. ... канд. юрид. наук / 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2016. 211 с.

177. Основні принципи незалежності судових органів (Схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року). *Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства*. Київ, 2015. С. 19-23.

178. Папкова О.А. Усмотрение суда. М.: Статут, 2005. 413 с.

179. Пашерстник А.Е. Право на труд: очерки по сов. праву / отв. ред. Д.В. Швейцер. М.: Изд-во АН СССР, 1951. 231 с.

180. Пекінські тези стосовно принципів незалежності суддів юридичної асоціації країн азійського та тихоокеанського регіону (LAWASIA) 1995 року. URL:

http://sc.gov.ua/ua/mizhnarodni_standarti_u_sferi_sudochinstva_i_statusu_sudiv.html.

181. Петренко В. Підвищення довіри громадськості до суду. URL: https://zib.com.ua/ua/print/33298-pidvischennya_doviri_gromadskosti_do_sudu.html.

182. План дій Ради Європи щодо посилення незалежності та неупередженості судової влади. CM(2016)36 final. URL: <http://rsu.gov.ua/uploads/article/plan-dijzmicnennanezaleznosti-su-9fc2c6af1d.pdf>.

183. Погребняк С.П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): монографія. Харків, 2008. 240 с.

184. Подгруша В.В. Особенности судебного усмотрения в конституционном судопроизводстве. *Вестник Конституционного Суда Республики Беларусь*. 2011. № 1. С. 85-95.

185. Подкопаев С.В. Процедурные вопросы привлечения судей к дисциплинарной ответственности. *Проблеми законності*: респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В.Я. Тацій. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2001. Вип. 47. С. 193-198.

186. Подкопаев С. Етичні стандарти суддівської поведінки: проблеми нормативного регулювання. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2486>.

187. Подкопаев С. Про дисциплінарну відповідальність суддів. *Юридичний журнал*. 2005. № 6. С. 14-16.

188. Положення про секретаріат Вищої ради правосуддя: Рішенням ВРП від 23 березня 2017 року №579/0/15-17. URL: http://www.vru.gov.ua/content/act/579_23.03_.2017_.pdf

189. Поляков І.І. Розсуд у праві: поняття, ознаки і види. *Актуальні проблеми політики*: зб. наук. пр. / редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.), Л.І. Кормич (заст. голов. ред.), Ю.П. Аленін [та ін.]; МОН України, ОНЮА. Одеса: Фенікс, 2009. Вип. 38. С. 233-239.

190. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 04 квітня 2019 року у справі № 800/551/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81573918>.

191. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 05 березня 2020 року у справі № 9901/453/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88376294>.

192. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 07 травня 2020 року у провадженні №11-51сап20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89209809>.

193. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 09 квітня 2020 року у справа № 9901/497/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88952211>.

194. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 12.02.2019 року у справі №9901/550/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80081044>.

195. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18 жовтня 2018 року у справі №9901/514/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75253754>.

196. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 19 грудня 2019 року у справі №9901/610/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87000873>.

197. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 21 січня 2020 року у справі №9901/962/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80987449>.

198. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27 червня 2019 року у справі №800/291/17 (П/9901/100/18). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82997452>.

199. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27 червня 2019 року у справі №9901/776/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82998261>.

200. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30 квітня 2020 року у справі № 9901/238/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89397027>.

201. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30 травня 2019 року у справі № 9901/805/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82739058>.

202. Постанова Великої палати Верховного Суду від 9 квітня 2018 року, справа № 800/546/17 (П/9901/293/18). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74022165>.

203. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду України від 01.02.2018 року у справі № 634/609/15-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72009792>.

204. Пояснювальна записка до Європейської хартії про статус суддів, від 10 липня 1998 року. Модельний кодекс. *Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства*. Київ, 2015. С. 32-40.

205. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування». URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66291.

206. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо перезавантаження влади». *Верховна Рада України*. URL: <http://bit.ly/2IVWQKV>.

207. Правовые системы стран мира: Энциклопедический справочник / Отв. ред. докт. юрид. наук, проф. А.Я. Сухарев. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Издательство НОРМА, 2003. 976 с.

208. Прилуцький С. Вища рада правосуддя - самостійний орган судової влади України!? (Актуальні питання новітнього конституційного формату). *Публічне право*. 2017. №4. С. 9-18.

209. Прилуцький С. Конституційна модернізація статусу суддів як шлях у подоланні корупційної залежності судової влади України. *Право України*. 2017. №1. С. 12-20.

210. Прилуцький С. Самоорганізація судової влади як новітній правовий інститут розвинутої демократії. *Судова апеляція*. 2009. №11 (14). С. 124-135.

211. Прилуцький С. Суддівське самоврядування як конституційно-правова основа єдності судової влади. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. №3. С. 75-80

212. Прилуцький С.В. Вступ до теорії судової влади (Суспільство. Правосуддя. Держава) : монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2012. 317 с.

213. Прилуцький С.В. Формування корпусу професійних суддів України: дис. ... канд. юрид. наук / спеціальність: 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура. Київський національний університет ім. Т.Г. Шевченка. Київ, 2003. 223 с.

214. Прилуцький С.В. Формування судового корпусу: національний та світовий досвід. *Актуальні проблеми політики: Збірник наукових праць*. Одеса: Юрид. л-ра, 2002. Вип. 13-14. С. 558-564.

215. Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики: у 2-х кн. / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Кн. 2: Принцип верховенства права у діяльності держави та в адміністративному праві. Київ: Конус-Ю, 2008. 314 с.
216. Притика Д.М. Створення науково обґрунтованої системи правосуддя в Україні – головна мета судової реформи. *Право України*. 2009. № 12. С. 71-84
217. Про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя: Рішення Вищої ради правосуддя від 06.08.2019 року №2025/0/15-19. URL: <http://www.vru.gov.ua/act/18985>.
218. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 року №1798-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. №7-8. Ст. 50.
219. Про Вищу раду юстиції: Закон України від 15 січня 1998 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. №25. Ст. 146.
220. Про відмову у задоволенні клопотання заявника Маселка Р.А. щодо відкриття дисциплінарної справи стосовно судді апеляційного суду Київської області Дриги А.М. за фактом декларування ним завідомо недостовірних тверджень у декларації доброчесності судді: Ухвала Першої Дисциплінарної палати від 16 серпня 2017 року №2456/1дп/-15-17. URL: <http://www.vru.gov.ua/act/10980>.
221. Про внесення змін до деяких законів України щодо перезавантаження влади: Закон України від 19.09.2019 р. № 117–IX. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 43. Ст. 250
222. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури: Закон України від 19 вересня 2019 року № 113-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/113-IX>.
223. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування: Закон України від 16.10.2019 року № 193-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. №50. Ст. 354.

224. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 року №1401-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. №28. Ст. 532.

225. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12.02.2015 року № 192-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. №18, 19-20. Ст. 132.

226. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 року № 1700-VII. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

227. Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи: Наказ Міністерства юстиції України від 24.04.2017 №1395/5. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1395323-17#Text>.

228. Про звернення Вищої ради правосуддя до Генерального прокурора України щодо втручання у діяльність суддів щодо здійснення правосуддя: Рішення Вищої ради правосуддя від 27.06.2017 року №1893/0/15-17. URL: <http://www.vru.gov.ua/act/10420>.

229. Про звернення Вищої ради правосуддя щодо неприпустимості втручання в її діяльність та здійснення тиску на членів Вищої ради правосуддя: Рішення Вищої ради правосуддя від 09.11.2017 року №3655/0/15-17. URL: <http://www.vru.gov.ua/act/12198>.

230. Про звернення до суб'єктів права законодавчої ініціативи із пропозиціями щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету: Рішення Вищої ради правосуддя від 01.03.2018 року №707/0/15-18. URL: http://www.vru.gov.ua/content/act/707_01.03_.2018_.pdf.

231. Про кваліфікаційні комісії, кваліфікаційну атестацію дисциплінарну відповідальність суддів судів України: Закон України від 02 лютого 1994 р. №3911-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 22. Ст. 140.

232. Про Концепцію судово-правової реформи в Україні: Постанова Верховної Ради України від 28 квітня 1992 року № 2296-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 30. Ст. 426.

233. Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах: Указ Президента України від 29.12.2017 року №455/2017. *Офіційний вісник України*. 2018. №5. Ст. 207.

234. Про ліквідацію апеляційних господарських судів та утворення апеляційних господарських судів в апеляційних округах: Указ Президента України від 29.12.2017 року №454/2017. *Офіційний вісник України*. 2018. №5. Ст. 206.

235. Про ліквідацію апеляційних судів та утворення апеляційних судів в апеляційних округах: Указ Президента України від 29.12.2017 року №452/2017. *Офіційний вісник України*. 2018. №5. Ст. 204.

236. Про ліквідацію місцевих господарських судів та утворення окружних господарських судів: Указ Президента України від 29.12.2017 року №453/2017. *Офіційний вісник України*. 2018. №5. Ст. 205.

237. Про ліквідацію та утворення місцевих загальних судів: Указ Президента України від 29.12.2017 року №449/2017. *Офіційний вісник України*. 2018. №5. Ст. 201.

238. Про ліквідацію та утворення місцевих загальних судів: Указ Президента України від 29.12.2017 року №450/2017. *Офіційний вісник України*. 2018. №5. Ст. 202.

239. Про надання консультативного висновку до законопроекту № 1066: Рішення Вищої Ради правосуддя № 2496/0/15-19 від 17 вересня 2019 року. URL: http://www.vru.gov.ua/content/act/2496_17.09_2019_.docx.

240. Про надання консультативного висновку до законопроекту № 3104: Рішення Вищої ради правосуддя від 21.05.2020 року № 1466/0/15-20. URL: https://hcj.gov.ua/acts?type=All&number=1466%2F0%2F15-20&date%5Bvalue%5D%5Bdate%5D=&field_title_value=&text=.

241. Про Національну судову раду: Закон Польської Республіки від 27 липня 2001 року. *Законодавчий вісник*. 2001. №100. П.1082.

242. Про незалежність судової влади: постанова Пленуму Верховного Суду України від 13 червня 2007 року №8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/v0008700-07>.

243. Про органи суддівського самоврядування: Закон України від 02 лютого 1994 року 3909-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 22. Ст. 139.

244. Про публічне звернення Вищої ради правосуддя стосовно неприпустимості втручання в її діяльність та здійснення тиску на членів Вищої ради правосуддя: Рішення Вищої ради правосуддя від 05.10.2017 року №3147/0/15-17. URL: http://www.vru.gov.ua/content/act/3147_05.10_2017_.pdf.

245. Про публічне звернення Вищої ради правосуддя стосовно неприпустимості втручання в діяльність судової гілки влади та здійснення тиску на суддів: Рішення Вищої ради правосуддя від 19.02.2018 року №557/0/15-18. URL: <http://www.vru.gov.ua/act/13408>.

246. Про публічне звернення Вищої ради правосуддя: Рішення Вищої ради правосуддя від 16.01.2017 року №15/0/15-17. URL: <http://www.vru.gov.ua/act/8563>.

247. Про публічне звернення до Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України: Рішення Вищої ради правосуддя від 26.03.2020 року №879/0/15-20. URL: https://hcj.gov.ua/acts?type=24&number=879%2F0%2F15-20&date%5Bvalue%5D%5Bdate%5D=&field_title_value=&text=.

248. Про публічне звернення до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України: рішення Вищої ради правосуддя від 18 липня 2019 року № 1898/0/15-19. URL: <http://www.vru.gov.ua/act/18858>.

249. Про публічне звернення: Рішення Вищої ради правосуддя від 21.11.2019 року №3099/0/15-19. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/867>.

250. Про реорганізацію місцевих загальних судів: Указ Президента України від 29.12.2017 року №451/2017. *Офіційний вісник України*. 2018. №5. Ст.203.

251. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні. Альтернативна доповідь за 2017 рік. Центр політико-правових реформ. Р. Куйбіда, М. Серeda, Р. Смалюк, А. Химчук. Київ. Центр політико-правових реформ. 2018. 59 с.

252. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні: Щорічна доповідь за 2017 рік, затверджена рішенням Вищої ради правосуддя від 13 лютого 2018 року № 463/0/15-18. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2017_rik.pdf.

253. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні: Щорічна доповідь за 2018 рік, затверджена рішенням Вищої ради правосуддя від 28 березня 2019 року № 991/0/15-19. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2018_rik.pdf.

254. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні: Щорічна доповідь за 2019 рік, затверджена рішенням Вищої ради правосуддя від 9 квітня 2020 року № 933/0/15-20. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2019_rik.pdf.

255. Про статус суддів: Закон України від 15 грудня 1992 року 2862-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. №8. Ст. 56.

256. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ Президента України від 20.05.2015 року №276/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. №41. Ст. 1267.

257. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 року №5/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. №4. Ст. 67.

258. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 року №1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. №28. Ст. 532.

259. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 7 липня 2010 р. №2453-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. №№ 41-45. Ст. 529.

260. Про судоустрій України: Закон України від 07 лютого 2002 року №3018-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 27-28. Ст. 180.

261. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо вдосконалення порядку притягнення до дисциплінарної

відповідальності суддів (реєстр. № 2271 від 16 жовтня 2019 року). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67098.

262. Пустовойт Т.В. Конституційно-правові основи єдності судової влади України: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук / спеціальність - 12.00.02 - конституційне право; муніципальне право. Харків. 2016. 19 с.

263. Пыльд Ю.А. Дисциплинарная ответственность работников плавающего состава судов морского флота СССР: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / Тартус. гос. ун-т. Тарту, 1987. 248 с.

264. П'ятіна О. Політична культура як складова іміджу органів державної влади. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2010. Вип. 2. С.184-191. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2010_2_26.

265. Регламент Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, затверджений Рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 13.10.2016 року № 81/зп-16. URL: <https://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/reglament05022019.pdf>.

266. Регламент Вищої ради правосуддя, прийнятий рішенням ВРП від 24 січня 2017 року № 52/0/15-17. URL: http://www.vru.gov.ua/legislative_acts/28.

267. Реєстр повідомлень суддів про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя. URL: http://www.vru.gov.ua/add_text/203.

268. Резанов С.А. Міжнародний досвід оптимізації використання дискреційних повноважень як один з аспектів реалізації національної стратегії розвитку. *Международное право развития: современные тенденции и перспективы*: материалы междунар. науч.-практ. конф. (г. Одесса, 17 июня 2015 г.); НУ «ОЮА»; кафедра междунар. права и междунар. отношений. Одесса, 2015. С. 126-129.

269. Резолюція круглого столу представників Всеукраїнської Ради церков і релігійних організацій та Громадської ради доброчесності «Становлення справедливості в Україні» від 26 вересня 2019 року. Київ. 2019. URL: <https://grd.gov.ua/news/331/stanovlennia-spravedlyvosti-v-ukraini>.

270. Рекомендації Латімер Хаус щодо парламентаризму та незалежності суддівства в країнах загального права, прийняті на зустрічі представників парламентської асоціації, асоціації магістратів та суддів, асоціації адвокатів та освітньої юридичної асоціації країн загального права 19 липня 1998 року. URL: http://sc.gov.ua/ua/mizhnarodni_standarti_u_sferi_sudochinstva_i_statusu_sudiv.html.

271. Рекомендація CM/Res (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки (ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 р. на 1098 засіданні заступників міністрів). *Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства*. Київ, 2015. С. 41-50.

272. Рекомендація №(94)12 «Незалежність, дієвість та роль суддів» (ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 518 засіданні заступників міністрів 13 жовтня 1994 року) / Міжнародні стандарти незалежності суддів: Збірка документів. К.: Поліграф-Експрес, 2008. С. 86-90.

273. Рихтер И. Судебная практика по административному праву: Учеб. пособие / И. Рихтер, Г.Ф. Шупперт; пер. с нем. М.: Юристъ, 2000. 604 с.

274. Рішення Вищої ради правосуддя від 12 лютого 2019 року № 450/0/15-19, від 23 квітня 2019 року № 1263/0/15-19, від 23 квітня 2019 року № 1262/0/15-19. *Офіційний сайт Вищої ради правосуддя. Акти Вищої ради правосуддя*. URL: <https://hcj.gov.ua/acts>.

275. Рішення Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 28 листопада 2019 року у справі № 9901/187/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86161981>.

276. Рішення Конституційного Суду України № 1-рп/2008 від 10 січня 2008 року у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців сьомого, одинадцятого статті 2, статті 3, пункту 9 статті 4 та розділу VIII «Третейське самоврядування» Закону України «Про третейські суди» (справа про завдання третейського суду). URL: <http://www.ccu.gov.ua>.

277. Рішення Конституційного Суду України № 3-рп/2003 від 30 січня 2003 року у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора). URL: <http://www.ccu.gov.ua>.

278. Рішення Конституційного Суду України № 8-рп/2002 від 07 травня 2002 року (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб). URL: <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog>,

279. Рішення Конституційного суду України від 11.03.2020 року №4-р/2020 у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII, «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» від 16 жовтня 2019 року № 193-IX, «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII. *Офіційний сайт Верховної ради України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-20#n80>.

280. Рішення Конституційного Суду України від 12 червня 2007 р. № 2-рп/2007 у справі за конституційним поданням 70 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 10, пункту 3 частини другої, частин п'ятої, шостої статті 11, статті 15, частини першої статті 17, статті 24, пункту 3 розділу VI «Заключні положення» Закону України «Про політичні партії в Україні» (справа про утворення політичних партій в Україні). *Офіційний вісник України.* 2007. № 54. Ст. 2183.

281. Рішення Конституційного Суду України від 22 вересня 2005 р. № 5-рп/2005 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа

про постійне користування земельними ділянками). *Офіційний вісник України*. 2005. № 39. Ст. 2490.

282. Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року №15-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання). *Вісник Конституційного Суду України*. 2004. № 5. С. 38–45.

283. Рішення Конституційного Суду України від 16.10.2001 року №14-рп/2001 у справі за конституційним поданням Вищої ради юстиції щодо офіційного тлумачення положення пункту 1 частини першої статті 131 Конституції України стосовно внесення Вищою радою юстиції подань про призначення суддів на посади (справа про призначення суддів). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v014p710-01#Text>.

284. Рішення Конституційного суду України від 27 березня 2002 року №7-рп/2002 у справі за конституційним поданням Вищої ради юстиції щодо офіційного тлумачення положень абзаців другого, третього пункту 1 частини першої статті 150 Конституції України (справа щодо актів про обрання/призначення суддів на посади та про звільнення їх з посад). URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/450>.

285. Рішення Конституційного суду України від 16 травня 2007 року №1-рп/2007 у справі за конституційним поданням Вищої ради юстиції щодо офіційного тлумачення положень абзаців у справі за конституційним поданням Вищої ради юстиції про офіційне тлумачення положення частини п'ятої статті 20 Закону України «Про судоустрій України» (справа про звільнення судді з адміністративної посади). URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/548>.

286. Рішення Конституційного Суду України від 21 червня 2011 року №7-рп/2011 у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про Вищу раду юстиції»

(справа про повноваження державних органів у сфері судоустрою)». URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/626>.

287. Рішення Конституційного Суду України від 24 червня 1999 року №6-рп/99 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 19, 42 Закону України «Про Державний бюджет України на 1999 рік» (справа про фінансування судів). URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/402>.

288. Рішення Конституційного суду України від 20 березня 2002 року №5-рп/2002 у справі за конституційним поданням 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 58, 60 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» та Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пунктів 2, 3, 4, 5, 8, 9 частини першої статті 58 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» і підпункту 1 пункту 1 Закону України «Про деякі заходи щодо економії бюджетних коштів» (справа щодо пільг, компенсацій і гарантій). URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/448>.

289. Рішення Конституційного Суду України від 03 червня 2013 року №3-рп/2013 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 2, абзацу другого пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», статті 138 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (справа щодо змін умов виплати пенсій і щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці). URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/660>.

290. Рішення Конституційного Суду України від 04 грудня 2018 року №11-рп/2018 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин третьої, десятої статті 133 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у редакції Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд». URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2453>.

291. Рішення Конституційного Суду України від 18.02.2020 року №2-рп/2020 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень пунктів 4, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 17, 20, 22, 23, 25 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402–VIII. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/3033>.

292. Рішення Конституційного суду України від 01 грудня 2004 року №19-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України про офіційне тлумачення положень частин першої, другої статті 126 Конституції України та частини другої статті 13 Закону України «Про статус суддів» (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу). URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/507>.

293. Рішення Конституційного Суду України від 12 липня 2011 р. № 8-рп/2011 у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів». URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/627>.

294. Рішення Конституційного Суду України від 08 червня 2016 року № 4-рп/2016 у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої, абзаців першого, другого, четвертого, шостого частини п'ятої статті 141 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та положень пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» (справа про щомісячне довічне грошове утримання суддів у відставці). *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 6. С. 97-109.

295. Рішення Конституційного суду України 11 березня 2010 року №7-рп/2010 у справі за конституційними поданнями Вищого господарського суду України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 130

Конституції України (справа про фінансове забезпечення діяльності судів) від.
URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/604>.

296. Рішення Конституційного суду України від 11 жовтня 2005 року №8-рп/2005 у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців третього, четвертого пункту 13 розділу XV «Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та офіційного тлумачення положення частини третьої статті 11 Закону України «Про статус суддів» (справа про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання). URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/519>.

297. Рішення Конституційного Суду України від 22 травня 2008 року №10-рп/2008 у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 65 розділу I, пунктів 61, 62, 63, 66 розділу II, пункту 3 розділу III Закону України «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» і 101 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 67 розділу I, пунктів 1-4, 6-22, 24-100 розділу II Закону України «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (справа щодо предмета та змісту закону про Державний бюджет України). URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/530>.

298. Рішення Конституційного Суду України від 19 травня 1999 року № 4-рп/99 у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення статті 86 Конституції України та статей 12, 19 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про запити народних депутатів України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-99>.

299. Рішення у справі «Гасан і Чауш проти Болгарії». Комюніке Секретаря Суду (Judgment in the case of Hasan and Chaush v. Bulgaria). URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=328>.

300. Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2016 року №3-рп/2016 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу сьомого частини дев'ятої статті 11 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (справа про припинення виплати допомоги при народженні дитини). URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/1859>.

301. Рішення Конституційного Суду України від 11 жовтня 2018 року №7-р/2018 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень абзацу першого пункту 40 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2406>.

302. Русакова І.Г. Формування суддівського корпусу в Україні: історичні аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2015. Вип. 35(2.1). С.66-70. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_35\(2\)](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_35(2)).

303. Русско-английский словарь / под общим руководством проф. А. И. Смирницкого (online, онлайн версія): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.classes.ru/dictionary-russian-english-Smirnitsky-term-47953.htm>.

304. Самсін І.Л. Кваліфікаційні комісії суддів: курс на реформування. *Вісник Верховного Суду України.* 2006. №9 (73). С.6-7.

305. Сарсенов А.М. Судейское усмотрение в современных правовых системах: дис. ... акад. ст. докт. философ. (Ph.D): 12.00.00 - юридические науки / Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева. Астана, 2009. 140с.

306. Сикал М., Шамрук Н. Підстави дисциплінарної відповідальності судді. *Актуальні проблеми правознавства.* 2019. Випуск 1(17). С.66-71.

307. Силіна Т. Інтерв'ю з Томасом Мелія: «Україні під силу вибирати, в якому напрямку рухатися - позитивному чи протилежному». *Дзеркало тижня. Україна.* 2011. №26. 15 липня. URL: <http://dt.ua/articles/84549>.

308. Сінельнік Р.В. Дискреційні повноваження президента України в контексті проведення конституційної реформи. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2009. №1. С.62-68.

309. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос/ Х.: Консум, 2001. 656 с.

310. Скомороха Л.В. Організаційно-правові та процедурні аспекти практики формування суддівського корпусу в Україні. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2010. №1. С.31-41.

311. Слободяник Н.С. Поняття та сутність демократичних засад формування суддівського корпусу. *Юридичний бюлетень*. 2017. № 5. С. 289-297.

312. Слободяник Н.С. Розвиток демократичних засад у формуванні суддівського корпусу в Україні: дис. ... канд. юрид. наук (доктора філософії) / спеціальність 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура». Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2019. 236с.

313. Словник української мови: в 11 т. / редкол.: І.К. Білодід (голова) [та ін.]; Т.3: З/ ред. тому: Г. М. Гнатюк, Т. К. Черторизька. Київ : Наук. думка, 1972. 744 с.

314. Словник української мови: в 11 т. / редкол. І. К. Білодід (голова) [та ін.]; Т.9: С / ред. тому: І. С. Назарова [та ін.]. Київ : Наук. думка, 1978. 916с.

315. Словник української мови: в 11 т. / редкол. І. К. Білодід (голова) [та ін.]; Т.4: І-М / ред. тому: А. А. Бурячок, П. П. Доценко. Київ : Наук. думка, 1973. 840 с.

316. Словник української мови: в 4 т. Т. 2. О–П / упоряд. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко ; НАН України, Ін-т укр. мови. Київ : Наук. думка, 1996. 573 с.

317. Смокович М. Административная юстиция в вопросе дискреционных полномочий. *Судебно-юридическая газета*. 2015. №46(314). 30.11. С.13. URL: <https://sud.ua/ru/news/sud-info/84051-administrativnaya-yustitsiya-v-voprose-diskretsionnikh-polnomochij-4c1b25>.

318. Сохар О. Апостроф: Крышевание судей: взяточников защищают именем Конституции. *Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти*. 2017. №2. С.22-24.

319. Справа «S. та Марпер (S. and Marper) проти Сполученого Королівства»: Рішення Європейського суду з прав людини від 04.12.2008 року. URL: <https://rm.coe.int/168059920d>.

320. Справа «Брудніцька та інші (Brudnicka and others) проти Польщі»: Рішення Європейського суду з прав людини у справі від 03 березня 2005 року. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-78989>.

321. Справа «Де Куббер (De Cubber) проти Бельгії»: Рішення Європейського суду з прав людини від 26 жовтня 1984 року. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57465>.

322. Справа «Куликов та інші (Kulykov and others) проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 19 січня 2017 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b94#Text.

323. Справа «Моріс (Maurice) проти Франції»: Рішення Європейського суду з прав людини від 23 квітня 2015 року. URL: <https://precedent.in.ua/2016/12/09/moris-proty-frantsiyi/>.

324. Справа «Олександр Волков (Oleksandr Volkov) проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 9 січня 2013 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_947.

325. Справа «Прагер і Обершлік (Prager and Oberschlick) проти Австрії» (Prager and Oberschlick): Рішення Європейського суду з прав людини від 22 березня 1995 року. URL: <http://cedem.org.ua/library/sprava-prager-i-obershlik-proty-avstriyi/>.

326. Справа «Проніна (Pronina) проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 18 липня 2006 року. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76457>.

327. Справа «Салов (Salov) проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 6 вересня 2005 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/980_428.

328. Справа «Скалка (Skalka) проти Польщі»: Рішення Європейського суду з прав людини від 27 травня 2003 року. URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ARB&n=20124#0>.

329. Справа Брайан (Bryan) проти Сполученого Королівства: Рішення Європейського суду з прав людини від 22 листопада 1995 року. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57954>.

330. Справа Волохи (Volokhy) проти України: Рішення Європейського суду з прав людини від 02 листопада 2006 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_138#Text.

331. Справа Довженко (Dovzhenko) проти України: Рішення Європейського суду з прав людини від 12 січня 2012 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_845#Text.

332. Справа Зосимов (Zosymov) проти України: Рішення Європейського суду з прав людини від 07.07.2016 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c94#Text.

333. Справа Корецький (Koretskyu) та інші проти України: Рішення Європейського суду з прав людини від 03.04.2008 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_446#Text.

334. Справа Котій (Kotiy) проти України: Рішення Європейського суду з прав людини від 5 березня 2015 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a82#Text.

335. Справа Сергій Волосюк (Sergey Volosyuk) проти України: Рішення Європейського суду з прав людини від 29.06.2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_095#Text.

336. Справа Финдлей (Findlay) проти Сполученого Королівства: Рішення Європейського суду з прав людини у справі від 25 лютого 1997 року. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58016>.

337. Справа Функе (Funke) против Франции: Решение Европейского суда по правам человека от 25.02.1993 года. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_154#Text.

338. Сташків Н. Авторитет правосуддя VS свобода вираження поглядів (практика Європейського суду з прав людини). *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Випуск 3 (15). С.45-52.

339. Сташків Н.М. Свобода вираження поглядів та повага до суду в контексті практики Європейського суду з прав людини (теоретичне узагальнення рішень у справах «Барфод проти Данії», «Прагер і Обершлік проти Австрії», «Де Хаес і Гійселс проти Бельгії», «Перна проти Італії». *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 2. С. 23-29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2018_2_5.

340. Стефанюк В.С. Судова система України та судова реформа. К.: Юрінком Інтер, 2001. 176с.

341. Стратегічний план розвитку судової влади України на 2013-2015 рр., затверджений Радою суддів України 21 грудня 2012 р. URL: www.justicereformukraine.eu/wp-content/uploads/2015/02/Karen_ua.pdf.

342. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: навч. посіб. / В.С. Ковальський (кер. авт. кол.), В.Т. Білоус, С.Е. Демський та ін.; відп. ред. Я. Кондратьєв. К.: Юрінком Інтер, 2002. 320 с.

343. Судебные системы европейских стран: Справочник / Пер. с фр. Д.И. Васильева и с англ. О.Ю. Кобякова. М.: Междунар. отнош., 2002. 336 с.

344. Судебные системы западных государств / отв. ред. В.А. Туманов; АН СССР, ИГП. М.: Наука, 1991. 235 с.

345. Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку: монографія ; В.С. Бігун, І.Й. Бойко, Т.І. Бондарук, І.Б. Усенко (керівник колективу) та ін. Київ : НВП «Видавництво «Наукова думка» НАН України, 2014. 501 с.

346. Судова влада як «публічний сервіс». URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobyci/sudova-vlada-yak-publichnyy-servis>.

347. Судова влада: монографія / Марочкін І.Є, Москвич Л.М., Назаров І.В. та ін.; за заг. ред. І.Є. Марочкіна. Харків : Право, 2015. 792 с.
348. Судова реформа в Україні: поточні результати та найближчі перспективи. Інформаційно-аналітичні матеріали до Фахової дискусії на тему «Судова реформа 2010 р.: чи наближає вона правосуддя в Україні до європейських норм і стандартів?» 4 квітня 2013 р. К.: Центр Разумкова, 2013. 130с. URL: http://razumkov.org.ua/upload/Sudova_reforma_2013.pdf.
349. Судоустрій України : підручник / за ред. М.А. Погорецького, О.Г. Яновської. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 344 с.
350. Сучасна правова енциклопедія / О.В. Зайчук, О.Д. Крупчан, В.С. Ковальський та ін.; за заг. ред. О.В. Зайчука ; НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, НДІ інтелектуальної власності НАПрН України. 3-тє вид., перероб і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 408 с.
351. Тарановский Ф.В. Учебник Энциклопедии права. СПб.: Санкт-Петербургский университет МВД России, 2001. 405 с., с. 397.
352. Татьков В.І. Вища рада юстиції як конституційний орган зі спеціальним статусом. *Конституційно-правовий статус Вищої ради юстиції: позиції теорії та практики*: Матеріали наук.-практ. конф. (Одеса, 5 жовтня 2012 р.). Одеса, 2012. 151 с.
353. Темченко В.І. Верховенство права у практиці Євросуду та Конституційного Суду України. *Наукові записки НаУКМА*. 2007. Т. 64. Юридичні науки. С. 15-20.
354. Ткачук О., Луспеник Д. Верховенство права – новий «старий» принцип цивільного судочинства: співвідношення із принципом законності. *Слово Національної школи суддів України*. 2017. № 3(20). С. 50–66.
355. Тодика Ю.М., Супрунюк Є.В. Проблеми наукового забезпечення конституційної реформи в Україні. *Вісник Академії правових наук*. 1996. № 7. С. 42-53.

356. Томкіна О. Наукові засади застосування методів професійного відбору стосовно кандидатів на посади суддів з метою профілактики суддівської не доброчесності. *Вісник Академії правових наук України*. 2008. №3(54). С.234-245.

357. Туркіна І.Є. Судова влада в системі державного управління : монографія. Харків : Вид-во Віровець А.П. «Апостроф», 2012. 204 с.

358. Турченко О.Г., Боровицький О.А. Щодо правового регулювання діяльності Вищої ради правосуддя в контексті принципу верховенства права. *Правничий часопис Донецького університету*. 2019. №2 (38). С. 33-43

359. Узагальнення практики Громадської ради доброчесності з аналізу на відповідність критеріям професійної етики та доброчесності кандидатів на посади суддів Верховного Суду. Київ, 2018. 26 с.

360. Ухвала Конституційного Суду України № 44-з від 14 жовтня 1997 року про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням державного зовнішньоекономічного підприємства «Славутич-Сталь» щодо тлумачення статті 124 Конституції України і Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж». URL: <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog>.

361. Фоміна М.А. До питання розмежування понять «судова система» та «судоустрій». *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1. С. 67-69.

362. Халюк С.О. Конституційно-правовий статус Вищої ради юстиції : Дис. ... канд. юрид. наук / спеціальність 12.00.02 «Конституційне право». Київський університет внутрішніх справ. Київ, 2008. 213 с.

363. Харт Г.Л.А. Понятие права / Г.Л.А. Харт; пер. с англ.; под общ. ред. Е.В. Афонасина и С.В. Моисеева. СПб.: Изд-во СПбГУ, 2007. 302 с.

364. Химчук А., Колотило М. 8 проблем з притягненням суддів до дисциплінарної відповідальності. URL: <https://dejure.foundation/longread/8-problems-of-disciplinary-proceedings>.

365. Химчук А.В. Родина. (Не)доброчесність. Безкарність. Аналіз практики розгляду ВККС та ВРП скарг щодо декларацій родинних зв'язків та декларацій доброчесності суддів. Київ, 2019. 16 с.

366. Хотинська-Нор О.З. Вплив «малої судової реформи» на розвиток судової системи України: організаційні аспекти. *Судова апеляція*. 2016. № 1(42). С. 6-15.
367. Циппеліус Р. Юридична методологія: монографія. К., 2004. 234 с.
368. Чимний Р. Голова Вищої ради правосуддя Андрій Овсієнко: «Нам потрібно не відновлювати, а укріплювати те, що у нас є, - довіру суспільства до суду». *Закон і Бізнес*. 2019. №41 (1443)
369. Швецова Л. ВРП – унікальна для Європи інституція, створена на основі новітніх рекомендацій РЄ для судових рад. *Юридична газета*. 2019. №36 (690). URL: <https://yur-gazeta.com/interview/vrp--unikalna-dlya-evropi-instituciya-stvorena-na-osnovi-novitnih-rekomendacij-re-dlya-sudovih-rad.html>.
370. Шишкін В.І. Судові системи країн світу: навч. посіб. [У 3-х кн.]. Кн. 2. К.: Юрінком Інтер, 2001. 336 с.
371. Шишкін В.І. Конституційні напрями розвитку структури системи правосуддя України. *Вісник Академії правових наук*. 1996. № 7. С. 78-87.
372. Шляхтун П.П. Конституційне право: Словник термінів. К.: Либідь, 2005. 568 с.
373. Шпенов Д.Ю. Поняття суддівського самоврядування як однієї з основних форм управління службою суддів в Україні. *Форум права*. 2014. №4. С. 364-369.
374. Штефан Гасс. Деякі спостереження щодо незалежності суду, як вона презентована у міжнародних документах та досвіді. *Вісник Центру суддівських студій*. 2007. № 10. С. 28.
375. Штогун С.Г. Суддівське самоврядування як конституційна гарантія незалежності та недоторканності суддів. *Право України*. 2004. № 6. С. 18-20.
376. Юдківська Г. Повага до суддів - це культура, яка формується роками. URL: http://zib.com.ua/ua/103556-povaga_do_suddiv_-ce_kultutra_yaka_formuetsya_rokami-ganna.html.
377. Юзікова Н.С. Судові та правоохоронні органи України. 4-е вид. перероб. і допов. Київ : Істина, 2006. 320 с.

378. Юридический энциклопедический словарь / гл. ред. А.Я. Сухарев; Ред. кол.: М.М. Богуславский, М.И. Козырь, Г.М. Миньковский и др. М.: Сов. энциклопедия, 1984. 415 с.
379. Юридична енциклопедія: в 6 т. / ред. кол. Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 2003. Т. 5: П–С. 736 с.
380. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 1: А - Г. 672 с.
381. Ющенко Т.В. Дискреційні повноваження суддів та їх роль у цивільному процесі. *Вісник Верховного Суду України*. 2009. № 2(102). С.41-44.
382. Allan T.R.S. Law, Liberty, and Justice: The Legal Foundations of British Constitutionalism. Oxford : Oxford Univ. Press, 1993. 294 p.
383. Case of Laskey and others v. the United Kingdom (Application no. 21627/93; 21628/93; 21974/93): Judgment from 19 February 1997. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58021>.
384. Case of Maestri v. Italy (Application no. 39748/98): Judgment from 17 February 2004. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-61638>.
385. Dicey A. Introduction to the Study of the Law of the Constitution. Indianapolis : Liberty Classics, 1982. CXLVIII. 436 p.

Додаток А
ПРОЕКТ

вноситься народними депутатами України

ЗАКОН УКРАЇНИ**Про внесення змін до Закону України «Про Регламент Верховної Ради України»**

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

I. Внести зміни до Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2010, № 14-15, № 16-17, ст. 133):

1. Частину 3 статті 103 доповнити реченням:

«Законопроекти з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів направляються для одержання висновку до Вищої Ради правосуддя»

2. Статтю 111 доповнити частиною четвертою такого змісту:

«4. У разі якщо законопроект стосується питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів до висновку головного комітету обов'язково додається висновок Вищої ради правосуддя».

Відповідно частину четверту вважати частиною п'ятою.

Голова Верховної Ради України

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про
Регламент Верховної Ради України»»

1. Обґрунтування необхідності прийняття законопроекту

На сьогодні доволі часто при прийнятті законів спостерігається порушення принципів верховенства права, правової визначеності, розподілу влади, ігнорування правил законодавчої техніки, що призводить до зниження якості законодавства, послаблення стану законності, рівня правопорядку, ефективності захисту прав і свобод людини і громадянина.

Вища рада правосуддя є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє, в т.ч. для забезпечення додержання норм Конституції і законів України.

Пунктом 15 частини першої статті 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» передбачено що Вища рада правосуддя надає обов'язкові до розгляду консультативні висновки щодо законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів, але зустрічного обов'язку щодо отримання та розгляду такого висновку Регламент Верховної Ради не містить.

З метою узгодження положень Закону України «Про Вищу раду правосуддя» та Регламенту Верховної Ради України, удосконалення законодавчої процедури та для забезпечення якісного законотворчого процесу, даний законопроект вноситься на розгляд Верховної Ради України як інструмент забезпечення принципу верховенства права.

2. Мета та завдання законопроекту

Метою законопроекту є узгодження положень Закону України «Про Вищу раду правосуддя» та Регламенту Верховної Ради України в частині реалізації повноважень Вищої ради правосуддя, вдосконалення законотворчого процесу, шляхом внесення доповнень та змін до окремих статей Регламенту Верховної Ради України.

3. Загальна характеристика і основні положення законопроекту

Проектом Закону пропонується внести зміни до статей 103 (Експертиза законопроектів) та 111 (Висновки головного комітету щодо законопроектів) Регламенту Верховної Ради України, що передбачають обов'язковість одержання висновку Вищої Ради правосуддя і додавання його до висновку головного комітету, якщо законопроект стосується питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів.

4. Стан нормативно-правової бази у зазначеній сфері правового регулювання

Правове регулювання правовідносин у зазначеній сфері здійснюється Конституцією України, Законом України «Про Регламент Верховної Ради України», Законом України «Про Вищу раду правосуддя», Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

Реалізація положень даного законопроекту після його прийняття не потребує внесення змін до інших законів України

5. Фінансово-економічне обґрунтування

Реалізація законопроекту не потребує додаткових фінансових витрат із Державного бюджету України.

6. Запобігання дискримінації

У проекті відсутні положення, що містять ознаки дискримінації.

7. Запобігання корупції

У проекті Закону відсутні правила і процедури, які можуть містити ризики вчинення корупційних правопорушень.

8. Прогноз соціально-економічних та інших наслідків прийняття законопроекту

Прийняття законопроекту сприятиме удосконаленню як законотворчої діяльності, так і роботи системи судоустрою та її органів, затвердженню принципу законності та верховенства права.

Народні депутати України

СЬОМИЙ АПЕЛЯЦІЙНИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ СУД

вул. Соборна/Оводова, 48/34, м. Вінниця, 21050, тел.: (0432) 55-15-20, факс: (0432) 61-86-23

Код ЄДРПОУ 42257456, E-mail: inbox@7aa.court.gov.ua

05.05.2020 № 01-19/1/4909/2020
На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації
Боровицького Олександра Андрійовича
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»

«Конституційно-правові засади діяльності Вищої ради правосуддя»

Дисертація Боровицького Олександра Андрійовича «Конституційно-правові засади діяльності Вищої ради правосуддя» виконана відповідно до (п. п. 1.6; 2.4; 5.3; 6.1) планів роботи Сьомого апеляційного адміністративного суду на I та II півріччя 2020 року, зокрема в рамках моніторингу прийнятих КСУ та ЄСПЛ рішень та аналізу застосування при здійсненні правосуддя суддями адміністративних судів рішень Конституційного Суду України та практики Європейського суду з прав людини. В межах якої автором проведено дослідження конституційно-правових засад діяльності Вищої ради правосуддя та запропоновано шляхи удосконалення відповідних законодавчих положень.

Результати дослідження Боровицького Олександра Андрійовича використовуються при здійсненні судочинства, підготовці та наданні методичної допомоги суддям судів I інстанції Сьомого апеляційного адміністративного округу, організації та проведенні навчань, семінарів для працівників апаратів судів та при розробці пропозицій до проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів, спрямованих на вдосконалення питань адміністративної юстиції, правосуддя, судоустрою, статусу суддів та їхнього соціального захисту.

Керівник апарату
Сьомого апеляційного
адміністративного суду

Олена Мілієнко

УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
вул. 600-річчя, 21, м. Вінниця, 21021, тел. приймальні: +38 (0432) 50-89-30,
факс: +38 (0432) 50-87-78, E-mail: rector@donnu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02070803

«16» червня 2020 №46/01.1.3-45

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертації
Боровицького Олександра Андрійовича
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»
«Конституційно-правові засади діяльності Вищої ради правосуддя»

Дисертація Боровицького Олександра Андрійовича «Конституційно-правові засади діяльності Вищої ради правосуддя» виконана відповідно до плану науково-дослідної діяльності юридичного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса в рамках теми «Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи» (державна реєстрація №0118U003140), в межах якої автором проведено дослідження конституційно-правових засад діяльності Вищої ради правосуддя та запропоновано шляхи удосконалення відповідних законодавчих положень.

Результати дослідження Боровицького Олександра Андрійовича використано в навчальному процесі кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького національного університету імені Василя Стуса при викладанні навчальної дисципліни «Конституційне право України».

Проректор з наукової роботи

Ілля ХАДЖИНОВ

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Статті у наукових фахових виданнях, визначених МОН України,
та у наукових періодичних виданнях інших держав:*

1. Боровицький О.А. Суддівське врядування та суддівське самоврядування як гарантія незалежності судової влади. *Університетські наукові записки*. 2019. Том 18. №3 (71). С. 367-377;
2. Турченко О.Г., Боровицький О.А. Щодо правового регулювання діяльності Вищої ради правосуддя в контексті принципу верховенства права. *Правничий часопис Донецького університету*. 2019. №2 (38). С. 33-43;
3. Боровицький О.А. Щодо забезпечення принципу незалежності суддів Конституційним Судом України. *Журнал східноєвропейського права*. 2020. №77. С.163-171. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2020/06/borovytskyi-_77-.pdf;
4. Боровицький О. Дискреційний характер повноважень Вищої ради правосуддя з формування суддівського корпусу. *Evropský politický a právní diskurz*. 2020. Vol. 7. Iss. 4. P.160-167.

Тези виступів на конференціях, науково-практичних заходах:

5. Боровицький О.А. Роль Вищої ради правосуддя в законотворчому процесі. *Юридична наука і освіта у сучасних умовах: стан і перспективи розвитку*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції присвяченої 35-річчю юридичного факультету (18 травня 2018 р.), Вінниця, ДонНУ імені Василя Стуса. 2018. С. 117-119.
6. Боровицький О.А. Конституційно-правові засади діяльності Вищої ради правосуддя. *Правове забезпечення інтеграції України в європейський політичний,*

економічний, безпековий, інтелектуальний простір: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 23 квітня 2019 року) / За ред. О.Г. Турченко. Вінниця, Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. С. 270-273.

7. Боровицький О.А. Щодо заходів забезпечення незалежності суддів. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том VIII: діалог у розвитку науки та освіти / [Ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Київ – Херсон: Посвіт, 2020. С.275-277.*

8. Боровицький О.А. Принцип незалежності судів та суддів в практиці Конституційного Суду України. *Юридична наука нового часу: традиції та вектори розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 13 березня 2020 року). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С.151-154.*

9. Боровицький О.А. Заходи щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя. *Весняні юридичні читання - 2020. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки. Випуск XXVII: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Весняні юридичні читання – 2020». 30 квітня 2020 р., Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2020. С.67-69.*

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

10. Боровицький О.А. Генезис правових засад діяльності Вищої ради правосуддя як органу забезпечення незалежності суддів. *Науковий огляд. 2020. №2(65). С.28-48.*